

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

На правах рукопису

Ольховая Юлія Ігорівна

УДК 911.9:355.32+327.5

**ВІЙСЬКОВО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ
МИРОТВОРЧИХ МІСІЙ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

Спеціальність 20.02.04 –
“військова географія”

Дисертація на здобуття
наукового ступеня
кандидата географічних наук

Науковий керівник:
доктор географічних наук,
професор Бортник Сергій
Юрійович

Київ – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ ЯК ВАЖЛИВОГО ЕЛЕМЕНТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ.....	12
1.1. Європейський досвід досліджень миротворчих операцій.....	12
1.2. Особливості вивчення миротворчої діяльності на теренах СНД.....	14
1.3. Досвід українських вчених у вивченні миротворчих операцій.....	18
Висновки до I розділу	23
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ КРАЇНИ З ПОЗИЦІЙ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ.....	25
2.1. Миротворчі операції як предмет дослідження військового країнознавства	25
2.2. Комплексний атлас миротворчої діяльності: структура та методологія створення.....	34
2.3. Методика дослідження миротворчих операцій з позицій військової географії.....	49
Висновки до II розділу.....	53
РОЗДІЛ 3. ВІЙСЬКОВО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИРОДНИХ УМОВ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ, В ЯКИХ БРАЛИ УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ.....	56
3.1. Орогідрографічна характеристика територій, на яких розгорнуто миротворчі операції за участю України	56
3.2. Вплив кліматичних умов на ефективність виконання завдань миротворчим контингентом.....	66
3.3. Значення ґрунтового і рослинного покривів на проведення заходів у рамках миротворчих операцій.....	71
Висновки до III розділу.....	75

РОЗДІЛ 4. ВІЙСЬКОВО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОВЕДЕННЯ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ, В ЯКИХ БРАЛИ УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ	78
4.1. Проведення миротворчих операцій як геополітичний чинник реалізації зовнішньополітичного курсу України	79
4.2. Особливості участі України у миротворчих операціях під егідою різних міжнародних організацій.....	98
4.3. Розвиток економічних зв'язків між Україною і країнами проведення миротворчих операцій з її участю в період після їх завершення	103
4.4. Вплив участі України у миротворчих операціях на розвиток військового співробітництва держави	109
Висновки до IV розділу.....	112
ВИСНОВКИ	114
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	118
ДОДАТКИ.....	134
ДОДАТОК А Нормативно-правові акти України з питань миротворчої діяльності.....	135
ДОДАТОК Б. Зовнішньоторгівельні відносини України з країнами, де брали участь у миротворчих операціях вітчизняні військовослужбовці ...	149
ДОДАТОК Б. Зовнішньоторгівельні відносини України з країнами, де брали участь у миротворчих операціях вітчизняні військовослужбовці ...	150
ДОДАТОК В. Розгортання миротворчих місій України	169

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВВП	валовий внутрішній продукт
ВМС	Військово-морські сили
ВПС	Військово-повітряні сили
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
ДР Конго	Демократична Республіка Конго
ЄС	Європейський Союз
ЗС	Збройні Сили
МВС	Міністерство внутрішніх справ
НАТО	Організація Північноатлантичного договору
ОБСЄ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ООН	Організація Об'єднаних Націй
РФ	Російська Федерація
СВ	Сухопутні війська
СНД	Співдружність незалежних держав
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік

ВСТУП

Актуальність. Ведення бойових дій у ході антитерористичної операції на Сході України зумовлює підвищення уваги до використання миротворчих контингентів для припинення військового протистояння та унеможливлення нової великої війни в Європі. Від самого початку застосування миротворчі операції показали себе дієвим інструментом міжнародної політики, що дозволяє локалізувати та мінімізувати збройні конфлікти у світі.

Під час зміни суспільних орієнтирів та військової доктрини в Україні відбулось переосмислення значення миротворчих операцій. «Особливу небезпеку становлять міждержавні та внутрішні збройні конфлікти, які не лише мають руйнівний потенціал, але й суттєво впливають на міжнародну стабільність і безпеку» – зазначалось в Указі Президента України від 24 квітня 2009 р. № 435/2009 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України “Про Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України”», що, на жаль, підтвердилось у 2014 р., коли почались широкомасштабні бойові дії на Сході Вітчизни. Саме тому 18.02.2015 Рада національної безпеки і оборони України прийняла рішення звернутися до Організації Об’єднаних Націй (ООН) та Європейського Союзу (ЄС) щодо розгортання на цій частині території держави міжнародної операції з підтримання миру та безпеки [81].

Від 1992 р. українські військовослужбовці беруть участь у миротворчих операціях в багатьох країнах світу на різних континентах. За цей час в 25 міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки взяло участь понад 42 000 військовослужбовців Збройних Сил (ЗС) України. Станом на 01 травня 2016 року українські миротворці виконують завдання в 10 миротворчих операціях з підтримання миру і безпеки у 8 країнах світу та районі Аб’ей, зокрема, в Демократичній Республіці Конго, Ліберії, Котд’Івуарі, Республіці Сербія, Південному Судані, Республіці Молдова, Республіці Кіпр, Ісламській Республіці Афганістан.

Під час виконання місій накопичено великий досвід не лише з розмежування ворогуючих сторін, а й у відновленні пошкодженої інфраструктури, наданні

гуманітарної допомоги, співпраці з місцевими органами влади тощо. Реалізація поставлених завдань сприяла підвищенню авторитету України в світовому співтоваристві.

Особливого значення набула співпраця в рамках миротворчих операцій із відповідними органами держав-членів ЄС й Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Водночас отримано досвід, необхідний для реального впровадження реформи Збройних Сил (ЗС) України в рамках курсу на євроатлантичну інтеграцію держави.

Таким чином, ЗС України отримали добре підготовлених фахівців, які можуть виконувати поставлені перед ними завдання відповідно до світових стандартів та норм і правил ЄС та НАТО. Це значною мірою сприяє реформуванню вітчизняних ЗС, які в умовах проведення антитерористичної операції на Сході держави повинні організовано давати відсіч ворогу, долучатись до акцій гуманітарного плану та робіт з відновлення пошкодженої інфраструктури. У зв'язку з цим існує потреба у вивченні досвіду ведення миротворчих операцій, в яких брали участь військовослужбовці ЗС України, у тому числі, з позицій військової географії.

Водночас, при вивченні досвіду проведення миротворчих операцій важливо зосередити увагу саме на дослідженні територіального аспекту, який, на нашу думку, є визначальним чинником успіху її проведення. При цьому доцільно визначити фізико-географічні та соціально-економічні умови, в яких доводилось виконувати відповідні завдання зі встановлення і підтримання миру і безпеки. Саме на вирішенні цих питань має бути сконцентрована увага вітчизняної військової географії, хоча, саме питання проведення миротворчих операцій є важливою комплексною міждисциплінарною проблемою, для вивчення якої необхідно залучати набутий досвід фахівців різних наук.

При виконанні дисертаційного дослідження ми спиралися на сучасні географічні теоретико-методологічні напрацювання, в яких визначені головні положення військово-географічного аналізу миротворчої діяльності з позицій геополітики, таких вчених як: Ж. Байлло, М. Бросіг, К. Кенкель, І. Лакост, Т. де Монбріаль, К. Пульц, Е. Шопрад, М. Фуше та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконувалась на кафедрі землезнавства та геоморфології географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Дисертаційне дослідження пов'язане з актуальною науковою проблематикою наукової та науково-технічної діяльності ЗС України на 2015 р. та Перспективним планом на період до 2017 р., а саме – «Дослідження проблем підготовки, застосування та всебічного забезпечення ЗС України, удосконалення системи підготовки національних контингентів та персоналу до участі в міжнародних операціях із підтримання миру та безпеки», тематикою науково-слідної роботи (шифр «Гренада») Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (номер державної реєстрації 0101U001337).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є комплексне військово-географічне дослідження участі України в миротворчих операціях. Для досягнення поставленої мети послідовно вирішувалися такі *завдання*:

- дослідити з позицій військової географії наукові студії миротворчих операцій у контексті національної політики у сфері безпеки;
- узагальнити й поглибити теоретико-методологічні засади комплексного військово-географічного дослідження участі держави у миротворчих операціях як важливого елементу національної політики у сфері безпеки;
- розробити методику дослідження миротворчих операцій країни з позицій географічної науки;
- провести військово-географічний аналіз природних умов територій проведення миротворчих операцій, в яких брали участь українські військовослужбовці;
- виявити та розкрити вплив соціально-економічних чинників на проведення миротворчих операцій, в яких підрозділи ЗС України брали участь;
- розкрити вплив миротворчої діяльності України на розвиток економічної та військової співпраці з країнами проведення миротворчих операцій за її участі в період після їх завершення.

Об'єктом дослідження є миротворчі операції, в яких брали участь підрозділи ЗС України.

Предметом дослідження є військово-країнознавчий аналіз регіонів їх проведення.

Методи дослідження. Основними методологічними підходами, які використовувалися в дисертаційному дослідженні, є системно-структурний, комплексно-географічний та історико-генетичний. Вказані підходи визначили роль конкретних методів і прийомів у розкритті окремих аспектів дослідження (порівняльно-географічний, картографічний, формально-логічний, дескриптивний тощо). Робота виконувалася у відповідності до усталеної загальної методології досліджень військової географії та з дотриманням принципів системного підходу і територіальності процесів та явищ.

Філософський методологічний базис дисертаційного дослідження спирається на діалектику, яка визначає загальні наукові принципи вивчення об'єктивної дійсності, що обумовлюють причинно-наслідкові зв'язки, зміст і форму досліджуваних явищ тощо. Серед загальнонаукових методів у роботі було використано аналіз і синтез, індукцію і дедукцію, конкретизацію і абстрагування, формалізацію й узагальнення тощо.

Серед конкретно-наукових методів у дисертаційному дослідженні основним був картографічний метод відображення територіального аспекту проявів миротворчої діяльності. На його основі проводився порівняльно-географічний комплексний військово-країнознавчий аналіз розгортання відповідних миротворчих операцій, особливостей їх проведення та наслідків. У результаті побудовано серію спеціальних картографічних творів, які відображають основні фізико- та соціо-економіко-географічні особливості районів проведення миротворчих операцій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що з позицій військової географії:

– *вперше*:

– розкрито основні територіальні закономірності розгортання і проведення миротворчих операцій та виявлено вплив природних і соціально-економічних чинників на їх проведення;

– розроблено та застосовано методику комплексного військово-країнознавчого аналізу територій проведення миротворчих операцій за участю ЗС України.

– *удосконалено:*

– загальнотеоретичні засади регіональних військово-географічних (військово-країнознавчих) досліджень;

– класифікаційні побудови щодо різних аспектів військово-географічного (військово-країнознавчого) аналізу.

– *отримали подальший розвиток:*

– практика застосування військово-географічного аналізу миротворчої діяльності ЗС держави на основі досягнень різних національних наукових шкіл із різними практичними підходами до дослідження миротворчої діяльності як елементу національної безпеки та міжнародної політики;

– способи розроблення тематичного спеціального картографування миротворчих операцій та умов їх проведення.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій. При виконанні дослідження ми спиралися на сучасні теоретико-методологічні досягнення вітчизняної та іноземної географічної науки (Ф.М. Дефарж [22], М.С. Дністрянський [23], І. Лакост [130], Т. де Монбріаль [135], Я.Б. Олійник [56], С. Хантингтона [94], О.І. Шаблій [85], Е. Шопрад [114; 115], М. Фуше [122] та ін.).

При формуванні фактологічної і статистичної бази дослідження використано офіційні відкриті джерела інформації ООН, НАТО, ЄС, Міністерства закордонних справ України, Міністерства оборони України та авторитетних міжнародних організацій щодо миротворчих операцій, в яких брали участь українські військовослужбовці.

Практичне значення і реалізація результатів роботи. Теоретико-методологічні положення і висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані для удосконалення системи підготовки національних контингентів та персоналу для участі в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки, впровадження практичних результатів у підготовку майбутніх миротворців із числа випускників вищих військових навчальних закладів; при вирішенні актуальних проблем підвищення боєздатності ЗС України.

Основні положення, пропозиції і висновки, що характеризують наукову новизну та практичне значення результатів дисертаційного дослідження, можуть бути використані у навчальному процесі географічного факультету, Інституту міжнародних відносин, Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Національного університету оборони імені Івана Черняхівського, а саме при викладанні таких навчальних дисциплін: «Військова географія», «Політична географія», «Економічна і соціальна географія світу», «Країнознавство», «Актуальні аспекти міжнародного військового співробітництва з країнами НАТО», «Міжнародні відносини і національна безпека у новому геополітичному просторі», «Міжнародна діяльність та військово-цивільне співробітництво».

Основні наукові та практичні результати дисертаційної роботи реалізовано в процесі управлінської діяльності Головного управління військового співробітництва та миротворчих операцій Генерального штабу Збройних Сил України (Акт про реалізацію результатів наукового дослідження «Військово-географічний аналіз миротворчих місій Збройних сил України» від 23.05.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлені власні ідеї і розробки автора, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані автором особисто. Використані в дисертації ідеї, положення інших авторів мають відповідні посилання і використані лише для підкріплення ідей здобувача. Зі спільних публікацій використано ті ідеї та розробки, які належать автору особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення та висновки дисертаційного дослідження розкрито у наукових доповідях на: VII, VIII, IX, X Міжнародних науково-практичних конференціях «Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє» (Київ, 2011–2014 рр.); Всеукраїнських науково-практичних конференціях «Сучасні проблеми розбудови Збройних Сил України» (Київ, 2011–2014 рр.); Всеукраїнських науково-практичних конференціях «Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка» (Київ, 2015–2016 рр.); Міжнародній науково-практичній конференції «Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика» (м. Чернівці, 2014 р.);

Національній конференції з міжнародною участю «Освітні технології 2015 р.» (м. Каварна, Болгарія, 06–08 вересня 2015 р.); XIV Міжнародній науковій міждисциплінарній конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Шевченківська весна» (м. Київ, 2016).

Публікації. Основні наукові та практичні положення і результати дисертаційного дослідження відображено у семи наукових статтях загальним обсягом 4,13 д. а., з яких п'ять опубліковано у виданнях, визначених Державною атестаційною комісією України як фахові з географічних наук, з них одна (0,94 д. а.) у співавторстві. Із загального числа праць одна (0,3 д. а.) опублікована у закордонному виданні, яке включено до міжнародних наукометричних баз, одна в нефаховому виданні (0,63 д. а.) у співавторстві, а також у тезах тринадцяти доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях із питань географічної та військової науки.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 172 сторінки, з них основного тексту – 123 сторінки. Робота містить 31 рисунок, 5 таблиць та 3 додатки. Список використаних джерел включає 156 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ДОСЛІДЖЕННЯ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ ЯК ВАЖЛИВОГО ЕЛЕМЕНТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ

Окремі елементи розгортання й проведення миротворчих операцій з позиції військової географії можна знайти в працях сучасних теоретиків військової стратегії та геополітики. Відповідно до традицій військового країнознавства в різних наукових національних школах до цього питання ставляться по різному. Найбільш вивченим воно є в країнах, ЗС яких активно беруть участь у проведенні миротворчих операцій, що стало одним з елементів не лише підвищення боєздатності особового складу, а й важливою складовою реалізації зовнішньополітичного курсу відповідних держав.

1.1. Європейський досвід досліджень миротворчих операцій

Європейські вчені традиційно займаються різними питаннями миротворчих операцій [22; 47; 97; 105; 108–111; 120; 121; 124–128; 132–134; 138; 139; 141–144; 149; 152–156], адже представники більшості з країн Старого Світу від самого початку беруть активну участь у відповідних діях.

Дамо стислий огляд відповідних напрямів географічних досліджень з питань миротворчої діяльності.

Традиційно ефективність миротворчої діяльності розглядається в геополітичних дослідженнях щодо присутності відповідних держав у різних регіонах світу. У цьому контексті заслуговує на особливу увагу вивчення з цих позицій операції з підтримання миру ООН на Гаїті від 2004 р. [142]. На думку Н. Ді Рацца, ця операція під час її реалізації перетворилась на операцію зі встановлення миру, що насамперед спрямовано на упередження розгортання громадянської війни та зниження загального рівня злочинності з метою розбудови суспільних і державних інститутів [142, р. 294–301]. Для цього генерал Душ Сантуш (командувач миротворчою операцією) вирішив розмістити відповідні підрозділи у всіх важливих містах Гаїті та надати їм поліцейські функції [142, р. 298, 306].

Значну увагу приділено військово-географічному вивченню особливостей проведення миротворчих операцій. Так, наприклад, П.Д. Реньє розглядає, як природні та транспортні умови Кореїського півострова вплинули на рішення командуючого миротворчими силами ООН Д. Макартур про висадку експедиційних сил у порту Інчхон (15–20.09.1950 р.) [143, р. 18–19].

Під час проведення миротворчих операцій відбуваються непрогнозовані різнопланові зміни у містах, де розміщена штаб-квартира такої операції та її керівні підрозділи. Так, зокрема, у Приштіні (Косово) мало місце різке зростання вартості нерухомості завдяки гарантуванню її цілісності, зумовленого присутністю миротворчих сил [143, р. 180].

Новим напрямом у вивченні миротворчої діяльності з географічних позицій є акцентування уваги на її значенні в збереженні природнього середовища. Так, вчені Бірменгемського університету акцентують увагу на важливості проведення заходів із захисту цінних ландшафтів за сприяння міжнародних організацій у складі ООН спільно з місцевими громадами в зоні розміщення миротворчого контингенту на Кіпрі [96]. Теоретичний аспект цього питання докладно висвітлено у праці [154, р. 89–96].

Особливий методологічний інтерес мають іноземні дослідження участі вітчизняних ЗС у миротворчих операціях. Спочатку іноземні автори досліджували переважно миротворчі операції як один з елементів відносин між Україною і НАТО. Так, М. Карновале наголошує на тому, що «Україна була першою з країн пострадянського простору, яка виявила бажання взяти участь в операції KFOR¹» [52, с. 62–63]. Ш. Джеймс першим серед іноземних вчених проаналізував геополітичний і військовий вимір участі України в миротворчих операціях [129, р. 172–174]. Створення окремої бригади в складі вітчизняних ЗС спеціально для участі у відповідних операціях ООН, ОБСЄ та НАТО й дозволило Україні зарекомендувати себе надійним партнером НАТО у всіх її миротворчих діях, починаючи з 1995 р. [52, с. 67].

Уперше вітчизняні військові брали участь в операції з підтримання миру в Боснії і Герцеговині (1992–2000 рр.). У цілому в ній брали участь 18 тисяч

¹ Сили з підтримання миру в Косово (Сербія).

українських військовослужбовців спільно з представниками ЗС з 18 інших країн-членів ООН. Значною мірою це слугувало піднесенню авторитету держави на міжнародній арені, особливо у стосунках із країнами-членами НАТО. Разом зі штаб-квартирою цієї організації було розроблено спільні заходи, спрямовані на забезпечення миру в Європі та підвищення рівня професіональності вітчизняних ЗС, їх переходу на стандарти НАТО у рамках реформи оборонної сфери України.

Для ЗС України важливо переймати вже напрацьований досвід участі у проведенні миротворчих операцій інших країн, особливо тих з них, що входять до складу НАТО. Слід зазначити, що за військовою доктриною альянсу такі операції віднесено до невійськових дій, які мають широку гаму від надсилання спостерігачів до введення обмежених контингентів з метою підтримання миру та спокою.

Цінним у цьому плані є досвід Іспанії, яка не є великою державою, але бере активну участь у миротворчих операціях ООН і НАТО. Для України важливо використати головний принцип військового керівництва Іспанії – лише підготовлені та відповідним чином оснащені підрозділи можуть виконувати миротворчі операції та гідно представляти країну за кордоном [47, с. 85]. Таким підрозділам легше пройти короткотермінові курси, на яких пояснюється специфіка проведення заходів у рамках миротворчої операції.

Таким чином, в європейських дослідженнях миротворчої діяльності можна виділити такі головні напрями:

- 1) геополітичний аналіз наслідків реалізації миротворчої діяльності;
- 2) військово-географічне дослідження умов проведення миротворчих операцій;
- 3) вивчення екологічних наслідків їх реалізації.

1.2. Особливості вивчення миротворчої діяльності на теренах СНД

Розглядаючи миротворчу діяльність, не можна оминати увагою дослідження та напрацювання фахівців із країн СНД [12; 20; 42; 46; 53; 54; 67; 68; 87]. Зважаючи на те, що найбільш активно у миротворчій діяльності беруть участь військовослужбовці Російської Федерації (РФ) нами зосереджено увагу на працях провідних

фахівців із цього питання [12; 20; 45; 53; 87]. Усі вони наполягають на важливості розвитку миротворчості як одного з основних напрямів зовнішньополітичної діяльності РФ, розглядаючи її як один з інструментів реалізації цілей та завдань зовнішньої політики своєї держави.

Особливу роль російські вчені у наукових публікаціях відводять важливості участі в миротворчих операціях російського контингенту (див., наприклад, [53]), адже РФ як постійний член Ради Безпеки ООН бере активну участь у підтриманні миру і безпеки як у всьому світі, так і в окремих державах, зовнішні зв'язки з якими є стратегічно важливими для Росії. При цьому лише В.Й. Кривохижа окремо зупиняється на аналізі участі України в миротворчій діяльності у контексті розвитку геополітичних процесів на пострадянському просторі [45, с 108–116].

Більшість російських дослідників акцентують увагу у своїх розробках на позитивних моментах у реалізації миротворчих операцій, які проводить РФ на теренах СНД. Зокрема, А.С. Вергузь зазначив про виняткову роль цієї держави у підтриманні стабільності в Придністровському регіоні [12]. Проте, він не розкрив справжніх причин, тому що через проросійськість панівної верхівки самопроголошеної Придністровської Молдавської Республіки, РФ вдалося закріпити як «миротворців» спочатку цілу армію, а пізніше, після тиску міжнародного співтовариства, дивізію, яка забезпечила «замороження конфлікту» та сприяла розбудові органів влади самопроголошеної невизнаної держави в цьому регіоні Республіки Молдова шляхом передачі значної частини зброї її збройним формуванням. Водночас, варто підкреслити, що А.С. Вергузь акцентував увагу на винятковій ролі участі українських військових спостерігачів, а також представників місії ОБСЄ. Але, він упереджено звинуватив офіційний Кишинів у спробі применшити значення РФ шляхом заміни російського контингенту «миротворців» на нейтральні війська з країн-членів ЄС. Таке нав'язування Республіці Молдова РФ як країни-гаранта безпеки і стабільності прямо вказує на справжні інтереси Росії [12, с. 4].

Так само з проімперських позицій розглядає В.А. Гуров визначальну роль миротворчих сил СНГ під керівництвом РФ у розв'язанні конфлікту в Таджикистані у 1995–1996 рр. [20]. Хоча в цій операції брали участь військовослужбовці

з Казахстану і Киргизії, основний контингент складала саме вояки РФ та керівництво операцією здійснювало російське командування, що зумовило напрями реалізації цієї миротворчої операції. Для остаточно врегулювання конфлікту в Таджикистані було залучено також вище політичне керівництво Узбекистану й Ірану, що впливало на політичний баланс у внутрішньотаджицькому конфлікті.

С.А. Тишков відстоює офіційне трактування РФ збройного конфлікту з Грузією (2008) як миротворчої операції з примусу до миру. Без жодних посилань на відповідні офіційні документи Уряду Грузії він повторює звинувачення проросійські налаштованих південноосетинських сепаратистів у наявності намірів етноциду у керівництва Грузії. Є нонсенсом у міжнародному праві твердження цього автора про агресію Грузії на територію самопроголошеної Республіки Південна Осетія [87], адже так само, за логікою цього автора, слід було визначити дві війни, що їх проводив офіційний Кремль у Чечні. При цьому, як додатковий аргумент на користь доцільності введення широкомасштабних бойових дій проти урядових військ Грузії, С.А. Тишков наводить те, що більшість населення Південної Осетії є російськими громадянами, забуваючи вказати на грубе порушення норм грузинського законодавства, яке забороняє подвійне громадянство. Також порушенням норм міжнародного права є акти одностороннього визнання РФ як держав самопроголошених «республік» в Абхазії та Південній Осетії, які виникли після вигнання з цих частин території Грузії грузинського населення та проведення етнічних чисток при повному потуранні з боку «миротворчих» сил РФ, які лише сприяли закріпленню влади незаконними проросійськи налаштованими формуваннями.

Уся практика проведення РФ «миротворчих» операцій на теренах СНД показала всьому світові, що справжнім їх завданням є збереження її впливу та недопущення проведення самостійної політики державами, що постали на уламках СРСР. Саме тому В.Й. Кривохижа змушений визнати, що «участь в операціях тільки російського контингенту дає привід конфліктуючим сторонам звинувачувати Росію в необ'єктивності» [45, с. 103]. Інші країни СНД не бажають пов'язувати себе політичними зобов'язаннями та надавати власних військовослужбовців для реалізації цілей і завдань імперського курсу керівництва РФ. Тому заклики окремих

російських вчених щодо необхідності удосконалення механізму миротворчої діяльності під егідою ООН та важливості колективних зусиль є блюзнірськими, адже РФ не допускає миротворців з третіх країн до вирішення конфліктів на пострадянському просторі.

Російські вчені у свої публікаціях особливу увагу приділяють питанням удосконалення ролі у миротворчих місіях військового, поліцейського та цивільного персоналу та його підготовки [29; 36]. Зокрема, М.В. Жуковський докладно вивчає досвід виконання співробітниками МВС РФ поліцейських функцій у різних миротворчих операціях. Найбільш повно відповідні аспекти розкриті у дисертаційному дослідженні Р.А. Карася [36].

Окремі російські дослідники розробляють теоретико-методологічні аспекти миротворчої діяльності. А.І. Нікітін визначив основні терміни та поняття, які вживаються у цій сфері, акцентуючи увагу на різниці в перекладі з англійської мови на російську багатьох термінів миротворчої діяльності та різне їх змістовне наповнення [53]. Можна погодитись з його думкою про те, що поняття “миротворчі операції” включає в себе доконфліктну миротворчість, миротворчу діяльність у ході конфлікту та постконфліктну миротворчість, тобто «різні види та форми скоординованих багатосторонніх миротворчих дій міжнародного співтовариства як на латентному етапі, так і на актуальному етапі конфлікту, а також у постконфліктний період» [53, с. 235–236].

З позицій російської школи міжнародного права аналізують новий міжнародно-правовий термін “peace enforcement” (примус до миру) В.М. Коновалов і І.П. Чернобровкін. Останній зазначає, що стратегії примусу до миру «передбачають припинення етнічного насилля військовими засобами та сприяння стійкому, довгостроковому внутрішньодержавному миру за допомогою цивільного будівництва» [42, с. 28].

А.І. Нікітін – єдиний з російських вчених, який робить спробу створити власну класифікацію і типологізацію конфліктів та форм їх врегулювання, спираючись на авторське тлумачення миротворчої діяльності та різних її видів [53, с. 238–241].

Проведений аналіз публікацій російських фахівців щодо миротворчої діяльності дозволяє вказати на такі її особливості:

1. Вивчається досвід миротворчих операцій, в яких брали участь військово-вслужбовці РФ;

2. Робиться спроба надати міжнародно-правове обґрунтування «миротворчим» операціям РФ на теренах СНД, які, у більшості випадків, є лише прикриттям прямого втручання цієї країни у внутрішні справи іншої з метою утримання її в зоні свого геополітичного впливу;

3. Відсутні комплексні дослідження питань миротворчої діяльності з позицій військової географії, окремі елементи відповідного аналізу подано при дослідженні миротворчої діяльності російських військових.

1.3. Досвід українських вчених у вивченні миротворчих операцій

Миротворча діяльність є особливим видом військового втручання у відповідний конфлікт. Активна участь незалежної України у миротворчій діяльності під егідою різних міжнародних організацій з 1992 р. стала предметом спеціальних наукових досліджень вітчизняних фахівців з питань національної безпеки й оборони [77–80; 88–93; 95 та ін.]. Найповніше їх погляди викладено у колективній науковій монографії під редакцією С.О. Кириченка (2008) [52], тоді як офіційна позиція держави та вищих органів влади – у серії «Біла книга. Оборонна політика України» [4–10]. Той факт, що ця монографія з питань миротворчої діяльності України вийшла за редакцією тогочасного начальника Генерального штабу – Головнокомандувача ЗС України генерала армії України С.О. Кириченка прямо свідчить про виняткове місце і значення миротворчої діяльності у реалізації військової діяльності держави. У ній головну увагу приділено спеціальним військовим питанням, а також окремим важливим елементам правового режиму реалізації та участі миротворчих операцій з позицій міжнародного і вітчизняного права. Окремі елементи географічного аналізу специфіки миротворчих операцій є лише складовою окремих підрозділів цієї монографії, яка, безумовно, є важливим науковим напрацюванням вітчизняних науковців. Особливо цінною для воєнної географії є запропонована авторами цієї монографії класифікація міжнародних миротворчих операцій, які вони відносять до операцій «невійськового типу», виділяючи в їх складі такі класи [52, с. 104]:

1) гуманітарні операції (не пов'язані з військовою присутністю та необхідністю примусово допомогти у подоланні наслідків різного типу природних, техногенних і змішаних катастроф, надзвичайних ситуацій і стихійних лих);

2) операції з підтримання миру (за згодою конфліктуючих сторін розгортається миротворчий контингент, який розводить ворогуючі сторони з метою унеможливлення відновлення бойових дій);

3) операції з демонстрації сили (виділення військових контингентів з метою підтримки цивільної влади або правоохоронних органів під час подолання наслідків різного типу природних, техногенних і змішаних катастроф, надзвичайних ситуацій і стихійних лих).

Така класифікація є доволі умовною та не охоплює всі аспекти реалізації миротворчих операцій. На нашу думку, її вада полягає в зосередженні уваги виключно на залученні миротворчих сил до подолання наслідків різного типу природних, техногенних і змішаних катастроф, надзвичайних ситуацій і стихійних лих тоді, як зазначають самі автори цієї класифікації, у миротворчих операціях «міркування політичного характеру домінують над всіма іншими», і тому «важливіше досягти не фізичного знищення противника або захоплення території, а створити умови для досягнення політичних цілей» [52, с. 105].

Тому в ній не було відображено миротворчих операцій з примусу/розбудови/встановлення миру, які проводяться виключно за політичним рішенням та військовим контингентом за мандатом відповідної міжнародної організації. Відповідні їх класи доволі побіжно розглянуті Л.С. Голопатюком [17, с. 37]. Слід зазначити, що відсутність у чинному вітчизняному законодавстві нормативно-правових актів, які регламентують дії ЗС України за кордоном, не дозволяє державі брати участь в операціях із примусу до миру [51, с. 31].

Найбільш глибоко теоретичні питання миротворчої діяльності серед вітчизняних вчених розглянув Г.Ф. Костенко [43]. На підставі аналізу відповідних іноземних напрацювань він зробив важливий висновок про необхідність запровадження єдиної комплексної класифікації миротворчих операцій, в якій були б поєднані головні типологічні риси всіх таких дій, що вже мали місце у минулому, та тих із них, що нині відбуваються.

Також цінним є дослідження Ю.П. Остаха щодо змін у підходах до реалізації миротворчих операцій у світі під впливом геополітичних трансформацій. На його думку, нині миротворчі операції «є важливим засобом практичної геополітики», «вони служать фактором стабілізації і регіональної безпеки» [64, с. 166] і тому значно більшого поширення набули операції з примусу до миру, які реалізують не лише певні авторитетні міжнародні організації, а й окремі країни.

У працях низки фахівців [11; 28; 37; 39; 41; 44; 64; 76; 83] аналізуються основні світові тенденції проведення миротворчих операцій, у т.ч. за участю України. Акцентується увага на особливостях механізму прийняття рішення та реалізації миротворчої операції різними міжнародними організаціями та можливості залучення нашої держави до відповідних дій. Участь ЗС України в операціях НАТО з підтримання миру є важливим інструментом поглиблення співпраці з альянсом у рамках євроатлантичного курсу держави [28; 44]. Для цього в 1997 р., у рамках програми «Партнерство заради миру» було створено Управління координації співробітництва та миротворчих операцій Генерального штабу ЗС України та розроблено і запроваджено у практику більше 100 нормативно-правових документів з цього питання [28, с. 101].

В інших публікаціях вітчизняних авторів головним чином акцентується увага на правових аспектах ведення миротворчої діяльності (див., наприклад, [16]). Відсутність загальноприйнятого тлумачення самого поняття «миротворча діяльність» та правової оцінки дій міжнародних організацій з їх реалізації зумовила наявність і понині не вирішеної дискусії щодо правового оформлення відповідних дій регіональних міжнародних організацій та окремих держав. Навряд чи є правомірним твердження, що «ООН, усвідомлюючи власні обмеження, зосереджує значну увагу на заохоченні регіональних організацій до дій відповідно до резолюцій РБ¹ та миротворчих норм ООН» [17, с. 35]. На прикладі миротворчої діяльності на поч. ХХІ ст. ми бачимо, що найбільш успішними були миротворчі операції, які проводились під егідою саме ООН.

¹ Ради безпеки ООН.

У 2004 р. було розроблено та впроваджено «Інструкцію про підготовку миротворчих контингентів і миротворчого персоналу Збройних Сил України для участі у міжнародних миротворчих операціях» (№ 485 від 25.10.2004 р.) [16, с. 80] та методичний посібник з цього питання [50; 51]. У цьому посібнику наведено офіційне правове розуміння основних термінів і понять, пов'язаних із миротворчою діяльністю та нормативноправові документи, що її регламентують з позицій чинного на той час українського та відповідної частини міжнародного законодавства. Нами подано хронологію прийняття відповідних нормативноправових актів у Додатку А.

Як наголошує Л.С. Голопатюк, «миротворчі підрозділи є своєрідною моделлю майбутніх професійних Збройних Сил України» [16, с. 81], адже вони комплектуються виключно на контрактній основі фахівцями з високим рівнем підготовки, здатних не лише виконувати поставлені завдання, а й спільно з представниками інших структурних підрозділів, укомплектованими представниками інших держав, взаємодіяти задля досягнення мети і цілей відповідної миротворчої операції.

Досвід участі вітчизняних військовослужбовців у проведенні миротворчих операцій показав, що необхідно вносити зміни до організаційно-штатної структури ЗС України з метою створення мобільних угруповань, які б займалися реалізацією конкретних завдань у рамках Об'єднаних сил швидкого реагування. Також необхідно створювати спеціальну техніку – армійський багатоцільовий автомобіль підвищеної прохідності, спеціалізовані вантажні автомобілі; запроваджувати бронезилет нового зразка та інші елементи строю військовослужбовця з урахуванням кліматичних умов країн у тропіках [16, с. 82–83]. Важливо відзначити, що миротворці діють в умовах максимально наближених до бойових і отримують дуже цінний досвід, необхідний, зокрема, і для проведення антитерористичної операції на Сході України.

Важливим зовнішньополітичним результатом участі України у миротворчих операціях є підвищення ролі держави на світовій політичній арені, особливо у взаємодії з НАТО. Як зазначає Л.С. Голопатюк, участь України у КФОР у Косово (від 1999 р.) сприяла зближенню з альянсом та активізації співпраці у різних аспектах реформування вітчизняних ЗС [17, с. 42]. Зокрема, за стандартами НАТО

було створено нові елементи системи управління матеріально-технічним забезпеченням для окремих батальйонів, що брали участь у миротворчих операціях НАТО, а також отримано бойовий досвід надання медичної допомоги I і II-го рівнів за стандартами НАТО медиками спільного українськопольського батальйону [76, с. 151]. Варто нагадати, що миротворча діяльність дала Міністерству оборони України в 1992–2005 роках майже 298,6 млн дол. США надходжень компенсаційних виплат Секретаріату ООН за участь вітчизняних військовослужбовців у миротворчих операціях під егідою цієї організації [41, с. 121].

У всіх дослідженнях вітчизняних фахівців із питань миротворчої діяльності фактично відсутні географічні розвідки. Лише окремі географічні аспекти є в низці статей [13; 18; 62; 65; 91]. Це дозволяє нам вважати наші напрацювання першим комплексним географічним дослідженням такого виду діяльності ЗС в Україні.

В цілому аналіз вказаних вище вітчизняних наукових публікацій з питань миротворчої діяльності показав, що їх усі можна звести до таких основних напрямів:

- 1) огляд сучасного міжнародного права з питань проведення відповідних операцій;
- 2) аналіз особливостей залучення українських військовослужбовців;
- 3) військовополітичні наслідки проведення миротворчої діяльності.

Лише в окремих, згаданих вище, публікаціях були певні елементи військово-географічного аналізу миротворчих операцій, що дозволяє нам стверджувати про наявність важливої невирішеної проблеми, яка стоїть перед вітчизняною військовою наукою – питання спеціальної географічної підготовки військовослужбовців, яких направляють у складі відповідних частин для виконання завдань у рамках миротворчих операцій. Для цього необхідно розробити теоретико-методологічні підходи та методику комплексного військово-географічного аналізу миротворчої діяльності України.

Висновки до I розділу

Миротворча діяльність є предметом дослідження науковців різних напрямів політичних, суспільних і географічних наук. Водночас саме з позицій військово-географічного країнознавства вона недостатньо досліджена.

Більшість робіт представників західних наукових шкіл спрямовані на вивчення політико-географічних і геополітичних аспектів проведення миротворчих операцій.

Значною мірою це знайшло своє відображення в картографуванні миротворчої діяльності переважно у геополітичних атласах, в яких це питання розглядається побіжно у контексті боротьби за природні ресурси та сфери впливу великих держав.

У нечисленних географічних публікаціях з питань миротворчої діяльності в СНД, насамперед, вивчають досвід проведення миротворчих операцій, в яких брали участь військовослужбовці РФ.

Російські фахівці намагаються надати міжнародне правове обґрунтування «миротворчим» операціям цієї держави на теренах СНД, які є лише прикриттям прямого втручання цієї країни у внутрішні справи іншої держави з метою утримання її в зоні свого політичного впливу.

Аналіз вітчизняних наукових публікацій з питань миротворчої діяльності показав, що географічних досліджень з цієї проблематики в Україні практично не було.

В публікаціях переважають політологічні та геополітичні роботи, в яких досліджуються питання застосування миротворчих контингентів, нормативно-правова база участі України в миротворчій діяльності.

У всіх дослідженнях вітчизняних фахівців із питань миротворчої діяльності фактично відсутні географічні розвідки, за виключенням переважно висвітлення впливу фізико-географічних характеристик відповідної місцевості на функціонування спеціальної техніки та самопочуття особового складу.

Це дозволяє нам стверджувати про наявність важливої невирішеної проблеми, що стоїть перед вітчизняним військово-географічним країнознавством – комплексного військово-країнознавчого дослідження миротворчої діяльності України.

Основні результати цього розділу були опубліковані у [58].

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ КРАЇНИ З ПОЗИЦІЙ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ

2.1. Миротворчі операції як предмет дослідження військового країнознавства

Як вже зазначалось у підрозділі 1.3. дисертаційного дослідження, військова географія є новим напрямом у вітчизняній географічній науці, яка ще не має власного усталеного понятійно-термінологічного апарату та розроблених чітких теоретико-методологічних засад. В її складі окреме місце займає вивчення особливостей проведення миротворчих операцій як специфічної форми військової діяльності.

Сучасне розуміння миротворчої діяльності. На початку ХХІ ст. кількість миротворчих операцій у світі різко зросла, адже геополітичною особливістю постбіполярного світу є збільшення кількості конфліктів як між державами, так і в їх межах. Значна частина колишніх «заморожених» конфліктів активізувалась через ліквідацію стримуючих чинників. Посилання глобалізаційних процесів зумовило появу такого феномену як швидке переростання конфліктів, що розпочалися у середині держави, у міжнародні, а це, в свою чергу, прямо впливає на загальну безпеку в світі.

Через глобалізацію міжнародних відносин та появу на світовій арені міжнародних організацій, покликаних підтримувати стабільність та безпеку в світі, більшого поширення набула практика зовнішнього втручання у міждержавні та внутрішні конфлікти з метою їх запобігання, вирішення та ліквідації наслідків. Таке втручання може мати на меті як реалізацію власних інтересів держави, в якій має місце конфлікт, так і залучення третіх країн в його подолання з метою забезпечення впливу великої держави. Миротворчі операції останнім часом виступають одним із засобів вирішення геополітичних проблем сучасного світу, що найчастіше використовують.

Секретаріат ООН дає таке офіційне визначення поняття “миротворча діяльність”: «польові операції ООН, у ході яких зі згоди конфліктуючих сторін та під командуванням ООН використовується міжнародний персонал як цивільний, так і військовий для встановлення контролю над ситуацією, а також вирішення регіонального або потенційного міждержавного чи внутрішнього конфлікту, який має значення для міжнародного миру». У доповіді Генерального Секретаря ООН Бутроса Бутроса Галі «Порядок денний для миру: Превентивна дипломатія, миротворчість та підтримання миру» на засіданні Ради Безпеки на вищому рівні 31 січня 1992 року було запропоновано розрізняти: операції зі встановлення (сприяння) миру; операції з підтримання миру; операції з примушення до миру та операції з відбудови миру.

На підставі такого тлумачення розроблено класифікацію міжнародної миротворчої діяльності [52, с. 107–109], в основі якої лежить повага територіальної цілісності і суверенітету держави та дотримання основних прав і свобод громадян, що дозволяє мінімізувати наслідки конфлікту:

1) упереджувальні дії – повний або частковий розрив відносин (у т.ч. дипломатичних) і різного роду сполучення та запровадження санкцій, розгортання сил із попередження виникнення конфлікту з метою роззброєння ворогуючих сторін і недопущення ведення бойових дій між ними та надання гуманітарної допомоги вимушеним переміщеним особам/біженцям, у т.ч. у сусідніх країнах;

2) миротворчі операції – запровадження дипломатичних заходів щодо припинення ескалації конфлікту з метою переведення вирішення суперечки у мирні форми діалогу, у т.ч. роз’єднання ворогуючих сторін з метою припинення/запобігання військовим діям та створення передумов для спостереження за їх діяльністю в контексті налагодження мирних переговорів на базі перемир’я між ворогуючими сторонами;

3) операції з підтримання миру – безумовне розведення військових підрозділів ворогуючих сторін на відстань, достатню для уникнення відновлення бойових дій між ними, спостереження за умовами дотримання перемир’я між ними та відновлення політичних консультацій з метою пошуку невійськового рішення

конфлікту та недопущення його поширення на сусідні країни чи залучення до нього нових сторін;

4) операції зі сприяння миру – контроль за виконанням умов угоди про припинення вогню шляхом розгортання відповідних міжнародних миротворчих контингентів (штабних і польових частин), особливо в зоні безпосереднього протистояння, налагодження надання гуманітарної допомоги та відновлення основних прав і свобод людини, залучення відповідних працівників місії до врегулювання конфлікту шляхом посередництва у переговорному процесі;

5) операції з примусу до миру – використання існуючих засобів щодо запобігання і мінімізації наслідків збройного конфлікту та попередження його переходу в активну фазу, поширення на нові території і розширення кола ворогуючих сторін з метою налагодження постійного діалогу для мирного вирішення суперечки на основі розгортання миротворчих сил, що мають примусити сторони до мирного плану вирішення відповідного конфлікту;

б) операції з відбудови миру – роззброєння ворогуючих сторін, демілітаризація та встановлення безумовного контролю з боку миротворчих сил над їх військовослужбовцями та бойовою технікою з метою унеможливлення відновлення конфлікту, сприяння у відновленні цивільної адміністрації, яка повинна займатись вирішенням питань розбудови нейтральних сил охорони порядку та судочинства, репатріації біженців, відновлення інфраструктури, розподілу гуманітарної допомоги, вжиття заходів для відновлення системи освіти, медичної допомоги та організації перехідних органів влади для проведення демократичних, чесних і прозорих виборів з метою обрання законних представників населення в зоні конфлікту.

Слід зазначити, що, за виключенням операції з примусу до миру, для решти класів миротворчих операцій щодо введення військового контингенту під егідою міжнародної організації необхідна згода обох сторін конфлікту. Лише у випадку примусу до миру можлива реалізація відповідної операції за рішенням відповідної міжнародної організації без згоди чи за часткової згоди однієї зі сторін конфлікту, яка вважається постраждалою. Так, наприклад, під час конфлікту в Косово

відповідні багатонаціональні сили були введені саме для попередження активних бойових дій з боку військових підрозділів Сербії, спрямованих на придушення спротиву албанського населення цього регіону, представники якого звернулись за допомогою до низки європейських держав та організацій.

Успіх реалізації миротворчих операцій не завжди залежить виключно від самих миротворців. Величезне значення має бажання відповідних політичних сил регулювати та ліквідувати той чи інший конфлікт. Так, наприклад, перша така операція під егідою ООН – Орган ООН зі спостереження за виконанням умови перемир'я у Палестині діє від 1948 р. і невідомо, коли вона закінчиться. При цьому слід зазначити, що ООН з різних причин (у т.ч. прямого чи прихованого протиборства великих держав) відмовлялась від введення відповідних миротворчих сил, посилаючись на хронічний дефіцит відповідного фонду і відсутність відповідним чином підготовлених кадрів. З боку окремих країн і міжнародних неурядових організацій час від часу лунають заяви про невідповідність витрачених коштів ООН та результатів реалізації окремих миротворчих операцій. Особливо суттєві невдачі зазнають відповідні операції під час вирішення питань внутрішньодержавних конфліктів (наприклад, у Руанді в 1994 р.). Саме з метою упередження було запроваджено у 1995 р. превентивне розгортання миротворчих сил у Македонії, що дозволило уникнути конфлікту між македонцями й албанцями. Для реалізації такої операції необхідна офіційна згода законного уряду відповідної країни, а це значною мірою звужує можливості ООН у реалізації відповідних заходів.

В окремих конфліктах різні держави підтримують та вважають законними різні уряди країни, де має місце певний конфлікт, що зумовлює складність розгортання у ній миротворчого контингенту, окреслення терміну та ареалу дії, повноважень керівництва та структурних підрозділів. Особливо велике питання становить формування контингенту миротворців, адже не завжди країни, які бажають взяти участь у подоланні певного конфлікту, є нейтральними щодо ворогуючих сторін.

Миротворча діяльність НАТО має на меті збереження миру та стабільності в зоні відповідальності цієї міжнародної організації. При цьому, на відміну від ООН, НАТО не переймається питанням отримання формальної згоди з боку уряду держави, в якій відбуваються дії, що загрожують миру та стабільності. Так, наприклад, саме з ініціативи НАТО було реалізовано різного роду миротворчі операції на теренах колишньої Югославії, що зумовили докорінну зміну в політичній карті на Балканах, через виразну підтримку певних політичних сил з боку провідних країн-членів цієї міжнародної військовополітичної організації.

Включення до складу НАТО Болгарії, Румунії, Угорщини зумовило зосередження значної уваги з боку керівництва цієї міжнародної організації до питань миру та стабільності на Балканах у контексті загальноєвропейської безпеки. При цьому НАТО активно підтримує зусилля третіх країн щодо їх участі у відповідних спільних заходах із підтримання миру в Європі. Особлива увага приділена створенню в країнах-партнерах відповідних одиниць ЗС, які цілковито відповідають його стандартам та можуть брати участь у реалізації не лише навчань, а й проведенні відповідних миротворчих операцій, у т.ч. превентивного плану. Україна активно бере участь у цих заходах НАТО.

Специфічною проблемою міжнародної політики і права є реалізація окремими країнами в кінці 90х рр. ХХ ст. власних «миротворчих операцій», політико-правовий статус яких не є загальноприйнятним. Зокрема, Росія розглядає відповідні бойові дії проти ЗС Грузії у 2008 р. як «миротворчу операцію з примусу до миру», тоді як Грузія кваліфікує відповідні дії як війну між двома країнами. Така відміна у трактуванні відповідних військових операцій та дій ЗС окремих держав, у т.ч. широке застосування так званих «добровольців» є безумовним порушенням існуючого міжнародного права, що знайшло своє продовження у запровадженні відповідної політики з боку Росії у військовому конфлікті на Донбасі, який розпочався за безпосередньої участі громадян цієї держави у 2014 р. Слід зазначити, що Росія у всіх так званих власних «миротворчих операціях» на теренах колишнього СРСР, які вона одноосібно реалізовує, нехтує можливостями їх проведення у рамках чинного міжнародного

права, а також ігнорує відповідні положення Статуту СНД та інші міжнародні правові норми, які напрацьовані цією міжнародною організацією, для вирішення існуючих конфліктів.

Методологічні питання проведення миротворчої операції. У реалізації такої операції велике значення має комплексна географічна характеристика території, на якій вона має відбутись. Врахування специфічних проблем, пов'язаних із розгортанням контингенту, відбору місця його дислокації, зони відповідальності, забезпечення надійного логістичного зв'язку з основними базами постачання та з вищим керівництвом є передумовою вирішення завдань, що стоять перед кожною миротворчою операцією. У цьому контексті важливо правильно відібрати методи наукового дослідження, необхідні для створення комплексної географічної характеристики відповідної території з урахуванням методологічної специфіки військової географії.

Методологічні підходи військової географії зумовлені суттю об'єкта цієї географічної науки, а відбір конкретних методів дослідження – предметом відповідного наукового дослідження. В їх основі лежить теза про єдність теорії, логіки і діалектики пізнання, що витікає з принципового визнання об'єктивності реального світу. Залучення методологічного апарату формальної логіки дозволяє побудувати несуперечливу гармонійну систему методики вивчення всіх військово-географічних аспектів миротворчих операцій. За допомогою формалізації виявляють їх характерні ознаки, шляхом детального вивчення основних властивостей і застосування прийому ідеалізації.

Дослідження миротворчої діяльності неможливе без залучення *історико-генетичного підходу*. Важливим результатом його використання є розуміння того, що участь у миротворчих операціях підвищує професіоналізм військовослужбовців, вони набувають певного досвіду несення служби в умовах максимально наближених до бойових. Усе це безумовно справляє свій вплив на ЗС, адже більшість миротворців продовжують служити в Україні. При цьому не слід забувати про незворотність просторово-часових змін, що зумовлені реалізацією миротворчих операцій, а це призводить до певної детермінізації зовнішньої

політики держави, збільшує ступінь її залучення до прийняття рішень міжнародними організаціями. У цьому контексті доцільно застосувати теоретико-методологічні напрацювання військової історії, геостратегії, політології.

Важливим питанням військової географії є виявлення впливу різних чинників і умов на реалізацію миротворчої діяльності. Виходячи з об'єкта дослідження, ми вважаємо, що найповніше ці питання можна вивчити за допомогою залучення *комплексного географічного підходу*. В його основі лежить порівняльно-географічний метод. Він дозволяє виявляти головні аспекти впливу природних і суспільних процесів на миротворчу операцію.

Спираючись на теоретико-методологічні засади системно-структурної парадигми, миротворча операція вивчається шляхом наукового аналізу функціонування головних її структурних елементів (ЗС країночасниць, військових формувань конфліктуючих сторін, органів влади тощо). Виходячи з об'єкта військової географії, головний акцент зроблено на вивченні територіальних особливостей прояву миротворчої діяльності. Для цього її слід дослідити з позицій геополітики, економічної і фізичної географії.

Аналіз миротворчої операції з позицій геополітики спрямований на розкриття передумов виникнення конфлікту, для вирішення якого було залучено миротворчі сили. Враховуючи глобалізаційні процеси, слід обов'язково поставити питання про військово-політичний аспект розміщення миротворчого контингенту, особливості його формування країнами-донорами, та виявити значення території, на якій їх розгорнуто у регіональній і світовій безпеці. В цьому контексті важливе місце займає питання взаємодії між основними центрами політичної, військової та економічної могутності в світі, їх зацікавленість у встановленні миру на відповідній території. Враховуючи те, що нами досліджуються лише миротворчі операції, в яких брала участь Україна, то необхідно показати вплив євроінтеграційних і євроатлантичних намірів держави на розміщення та форми участі ЗС держави у миротворчих операціях під егідою різних міжнародних організацій.

З позицій економічної географії слід показати як вплинуло розгортання миротворчих сил України на інтенсифікацію зв'язків з відповідною країною.

Зрозуміло, що присутність вітчизняних військовослужбовців у далеких країнах дозволяє сформувати позитивний імідж держави серед місцевої політичної і ділової еліти, а це, безумовно, має сприяти посиленню двосторонніх зв'язків.

Також потребують докладного вивчення і зв'язки, що виникають між військовими відомствами країн-учасниць відповідних миротворчих операцій.

Фізико-географічні дослідження миротворчої діяльності вітчизняних ЗС займають особливе місце в їх комплексному географічному вивченні.

Природні умови безпосередньо впливають на стан здоров'я військовослужбовців, термін експлуатації техніки, яку вони використовують, та висувають специфічні вимоги до обмундирування та комплектації військових контингентів, сформованих у складі миротворчих місій.

Одним із головних методів дослідження у військовій географії є тематичне картографування, що дозволяє повністю розкрити географічні аспекти миротворчої діяльності.

Створення серії картографічних творів, які б всебічно розкривали особливості розгортання військових контингентів, специфіку фізико і економіко-географічних характеристик території їх дії, що дозволить раціонально використати виділені кошти, вчасно і з мінімальними витратами встановити зони відповідальності відповідних підрозділів та визначити потребу у використанні бойової техніки та спорядження, необхідного для досягнення цілей відповідної миротворчої операції.

Тому великого значення набуває метод картографічного моделювання із застосуванням ГІС-технологій. Залучення зазначеного методу дозволяє розкрити специфіку саме комплексного географічного підходу до аналізу миротворчої діяльності з позицій військової географії.

Створення цілеспрямованої тематичної сукупності карт, що відображає чинники, ареал поширення, передумови та наслідки реалізації миротворчих операцій, в яких брала чи бере нині участь Україна, є одним із важливих теоретико-методичних питань, що стоїть перед вітчизняною військовою географією. З цією метою нами було розроблено структуру та тематичне навантаження спеціальних

карт миротворчих операцій і обґрунтовано їх проекцію та масштаб відображення (див. підрозділ 2.2).

Також широко у військово-географічному дослідженні миротворчих операцій застосовуються й інші традиційні загальнонаукові методи дослідження (літературний, дескриптивний тощо). Їх використання дозволяє провести комплексне географічне дослідження та розробити логічно побудовану структуру атласу «Миротворча діяльність України».

Використання сучасного теоретико-методологічного апарату військового країнознавства дозволяє не тільки окреслити специфіку військово-географічного дослідження миротворчої діяльності України, а й вірно визначити відповідну методику наукового дослідження.

Важливим результатом вивчення теорії та методології військового країнознавства є акцентування уваги на комплексному географічному дослідженні таких операцій. Тому в структурі комплексного атласу «Миротворча діяльність України» подано розгорнутий аналіз головних чинників, що визначають специфіку проведення миротворчих операцій, а це надає великого значення історико-генетичному підходу в їх вивченні.

Для побудови правильної і несуперечливої наукової методики слід в її основу покласти основні прийоми формальної логіки. Варто зазначити, що залучення описового та порівняльного методів дозволяє провести дійсно науковий аналіз та синтез отриманих результатів.

Тому, спираючись на вказані вище теоретико-методологічні підходи, необхідно розробити обґрунтовану структуру спеціального тематичного атласу «Миротворча діяльність України» з позицій комплексного географічного підходу на основі усвідомлення того, що тематичне картографічне моделювання має справу з семіотичною структурою впорядкованих знаків та форм відображення, в основі яких лежить системно-структурний підхід та логічна підпорядкованість і наявність причинно-наслідкових зв'язків між кожним елементом спеціального тематичного атласу.

2.2. Комплексний атлас миротворчої діяльності: структура та методологія створення

Розміщення миротворчих операцій є традиційним картографічним сюжетом геополітики (табл. 1.1). Проте, у наведених у цій таблиці картах, переважно констатується присутність миротворчих сил і не аналізуються причини та наслідки проведення відповідних операцій та інші важливі військово-географічні характеристики.

Аналіз картографічних творів та тематичних атласів показав, що, за виключенням створення простих картосхем і польових карт реалізації миротворчої діяльності, у географічній картографії не розглядалося питання комплексного картографування миротворчої діяльності (див. табл. 1.1).

В окремих комплексних атласах країн і світу, в яких подано відомості щодо миротворчої діяльності, як правило, вона не розглядається як окремий картографічний сюжет зі своїм специфічним тематичним навантаженням у формі сукупності різних способів картографування (див. табл. 1.1).

У геополітичних атласах питання миротворчої діяльності розкрито переважно за допомогою одноманітних засобів картографування (див. табл. 1.1). Як видно в цій таблиці відсутні докладні карти миротворчої діяльності. Так, зокрема, у російському «Військово-історичному атласі» (2003) лише позначено традиційним для військово-картографічних творів знаком червоного прапорця розміщення штаб-квартири миротворчих сил РФ у відповідних регіонах СНД [3, с. 408, 410, 427430], але не подано інші характеристики проведення миротворчих операцій. Це унеможливорює аналіз їх ефективності проведення та використання.

В окремих атласах (див. табл. 1.1) у текстовій частині вказано причини конфліктів, що зумовили необхідність введення миротворчих сил, проте відсутні відповідні карти, а також карти наслідків їх застосування. Це не дозволяє проаналізувати доцільність та результативність проведення миротворчих операцій.

Способи відображення миротворчої діяльності у сучасних картографічних творах

Назва карти	Зображу вальна частина світу	Масштаб карти	Рік публі кації	Способи відображення миротворчої діяльності	Показник, який відображено на карті	Джерело
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Британські сили у світі в 2009 р.	Світ	1 : 400 000 000	2009	Градаційний локалізований пунсон різного кольору	Розмір пунсона вказує кількість британських військовослужбовців, задіяних в операціях за кордоном, а його колір – організацію, що надала мандат на її проведення	107, р. 47
Залучення британських військовослужбовців після 1945 р.	Світ	1 : 400 000 000	2009	Локалізовані значки	Колір значка вказує на діючу чи завершену місію, а його форма – на організацію, що надала мандат на її проведення та додатково подано роки проведення	107, р. 47
Які місії для якого НАТО?	Світ	Не зазначено (картосхема)	2007	Картограма	Коліром позначено країни, де проведено миротворчі операції НАТО	130, р. 2829.

1	2	3	4	5	6	7
Грузія, між російським тиском і американським впливом	Кавказ	1 : 100 000 000	2007	Локалізований значок	Значок у формі емблеми ООН вказує на місце розташування штабквартири місії спостерегачів ООН	130, р. 82
Горячі точки планети	Африка	1 : 1 000 000 000	2007	Локалізований значок	Значок у формі емблеми ООН вказує на місце розміщення діючої місії ООН	130, р. 116
Нова афганська «велика гра»	Афганістан	1 : 500 000 000	2007	Локалізований значок	Значок у формі емблеми Міжнародних сил із підтримання безпеки вказує на місце їх розміщення в країні	130, р. 116
Поділ Єрусалима між 1948 і 1967 рр.	Єрусалимська округа	1 : 1 000 000	2011	Лінія поділу	Пунктирною лінією подано територію, що не підпорядкована Ізраїлю і Йорданії, а знаходиться під управлінням ООН	113, р. 55
Туреччина: конфліктна периферія	Регіон Чорного моря	Не зазначено (картосхема)	2003	Позамасштабний значок	Позамасштабний значок у формі синьої зірки у колі показує умовно на території Грузії, операції і місії ООН	101, р. 115

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Операції з підтримання миру ООН	Африка	1 : 1 000 000 000	2005	Локалізований значок	Значок у формі блакитного шолому вказує на країну, де проводиться операція з підтримання миру ООН (поділено за інтенсивністю кольору на дві градації – операції, що тривають та завершені операції). Підписом дана аббревіатура назви операції та роки, в які вона відбувалась	147, р. 58
Італійська армія у світі	Світ	Не зазначено (картосхема)	2012	Градаційний локалізований пунсон різного кольору	Розмір пунсона вказує кількість італійських військовослужбовців, задіяних в операціях за кордоном, а його колір – на організацію, що надала мандат на їх проведення	117, р. 68
Німецькі ЗС за кордоном	Частина Старого світу	1 : 75 000 000	2005	Картодіаграми	Розмір картодіаграм показує кількість військовослужбовців Бундесвера, залучених до миротворчих операцій (2004)	112, р. 52

1	2	3	4	5	6	7
2 фаза: Наступ війська ООН (вересень-листопад 1950 р.)	Корея	1: 200 000 000	2011	Лінії руху Локалізований значок	Лініями руху показано напрями наступу військ ООН, а локалізованими значками у формі десантного парашуту – місця висадки передового десанту військ ООН	104, р. 417
Афганістан – конфлікт у фазі зовнішнього військового втручання у 2001 р.	Афганістан	1: 400 000 000	2011	Лінії руху Локалізований значок Пунсон	Лініями руху показано напрями наступу військ у рамках миротворчої операції НАТО; локалізованим значком – штабквартиру миротворчих сил; пунсонами різного кольору – місця дислокації військ за країнами-учасницями операції.	104, р. 449
Супердержава	Світ	Не зазначено (картосхема)	2007	Масштабований значок	Масштабованим значком вояка (дві градації – до 1000 і від 1000 до 10000 військовослужбовців США) показано участь США у миротворчих операціях у світі	146, р. 2223
Україна у світі	Світ та Європа	Не зазначено	2015	Локалізовані значки	Позамасштабним локалізованим значком показано присутність українських військовослужбовців у миротворчих операціях	34, с. 315

Продовження таблиці 1.1

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Дейтонський мирний план, 21.11.1995	Частина Балкан	Не зазначено (картосхема)	2003	Лінії розподілу	Червона пунктирна лінія показує три сектори відповідальності миротворчих сил різних країнучасниць цієї операції	101, р. 81
Миротворчість	Світ	Не зазначено (картосхема)	2007	Кількісна картограма Локалізований значок	Кількісна картограма показує частку військовослужбовців країн, залучених у миротворчі операції (2002) у відсотках від їх загальної кількості у відповідних ЗС, а локалізованим значком різного кольору у формі голуба – миротворчі операції (2003), що проводились під егідою ООН чи іншої організації	146, р. 7879
Німецьке військо в операціях ООН	Частина Старого світу	Не зазначено (картосхема)	2012	Картограма Локалізований значок	Картограма вказує країни, де були миротворчі операції ООН. Вказано країну і назву миротворчої операції та кількість залучених у неї військовослужбовців ФРН	118, р. 84

Продовження таблиці 1.1

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Держави-члени та операції з підтримання миру ООН у 2003 р.	Світ	Не зазначено (картосхема)	2003	Локалізований значок	Чорний значок ставиться посередині країни, а від нього відходить виноска, де подано офіційну назву миротворчої операції	101, р. 37
МІНУСТАН	Світ	1 : 1200 000 000	2010	Масштабований значок	За допомогою безперервної шкали подано значком кількість громадян відповідних країн, які брали участь у цій миротворчій операції ООН	142, р. 294
Втручання	Світ	Не зазначено (картосхема)	1985	Значки різної форми	Значком червоного кольору показано сили з підтримання, а на картосхемі подано також роки їх проведення	103, р. 11
Миротворчі зобов'язання	Частина території кол. Югославії	1 : 7 000 000	2005	Лінії розмежування та пунсони	Лінії розмежування показують зони відповідальності, а пунсони двох типів – штабквартири миротворчих сил та їх підрозділів у зонах відповідальності	112, р. 52

1	2	3	4	5	6	7
Зовнішня присутність Франції	Світ	1: 2000 000 000	1999	Локалізовані значки	Кольором локалізованих значків показано присутність ЗС Франції за кордоном, у т.ч. окремо за міжнародним мандатом. Довідково вказано аббревіатуру миротворчої операції	100, р. 45
Розгортання МНУСТАН у 2004 і 2009 рр.	Гаїті	1 : 25 000 000 000	2010	Масштабований значок	За допомогою градацій розміру значка показано розміщення структурних підрозділів та керівних структур МНУСТАН	142, р. 303
Конфлікти та втручання ООН після Холодної війни	Світ	1: 185 000 000	2002	Локалізовані значки	Позамасштабним локалізованим значком показано рік початку миротворчих місій ООН	98, р. 7071
Діючі місії італійського війська за кордоном	Світ	1: 235 000 000	2002	Локалізовані значки	Кольором позамасштабного локалізованого значка показано тип місій за організаціями, що надали мандат на їх проведення, а формою значка – їх вид за цілями	99, р.338, 339

У вітчизняних картографічних творах лише в «Історичному атласі України» (2015) у карті міжнародних зв'язків України показано методом значків участь вітчизняних військовослужбовців у миротворчих операціях ООН (див. табл. 1.1). На жаль, не показані миротворчі операції на картах «Національного атласу України» (2007). Це питання також не знайшло свого відображення у монографії Д.О. Ляшенко, присвяченій картографуванню міжнародних зв'язків України [48]. Звідси ми можемо зробити висновок про те, що миротворча діяльність не була предметом спеціального картографічного дослідження у вітчизняній науковій картографічній школі.

На основі теоретико-методологічних засад нашого дослідження та аналізу праць попередників нами було створено з позицій системно-структурної парадигми серію картографічних творів у формі комплексного спеціального тематичного атласу, що розкривають просторову суть проведення миротворчої діяльності України.

Структура комплексного спеціального тематичного атласу «Миротворча діяльність України» передбачає розкриття геополітичних, військово-, економіко- і фізико-географічних характеристик територій, на яких проводиться миротворча операція.

Таким чином, нами виділяються такі головні блоки атласу: вступ (текстова частина), геополітична ситуація, розгортання миротворчих місій, економіко- і фізико-географічна характеристика території їх проведення (табл. 1.2). Кожен з цих блоків (за виключенням вступу) включає в себе серію картографічних творів, що розкривають різні аспекти миротворчої діяльності. Отже, досягається комплексність у висвітленні цього специфічного виду міжнародної діяльності, дотримується логічна послідовність у відображенні різних за важливістю картографічних сюжетів.

Це можливо досягти за допомогою побудови на основі системно-структурного підходу єдиної цілісної системи картографічних знаків і способів зображення на основі спеціально розробленої картографічної основи. Для її створення проведено відбір загально-географічних об'єктів, відображення яких є суттєвим і важливим при реалізації миротворчої діяльності.

**Структура комплексного спеціального тематичного атласу
«Миротворча діяльність України»**

№	Назва карти
1	2
<i>Вступ</i>	
<i>I</i>	<i>Геополітична ситуація у світі та значення миротворчих операцій у вирішенні конфліктів</i>
I.1	Геополітична картина сучасного світу
I.2	Миротворчі операції під егідою ООН
I.3	Миротворчі операції НАТО
I.4	Миротворчі операції ОБСЄ
I.5	Участь незалежної України у миротворчих операціях
I.6	Мета миротворчих операцій за участю України
I.7	Політикогеографічна характеристика країн, де мали місце миротворчі операції України
I.8	Характер конфлікту в країнах, де проводились миротворчі операції за участю України
I.9	Особовий склад українських військовослужбовців у складі миротворчих операцій
<i>II</i>	<i>Розгортання миротворчих місій України</i>
II.1	Розміщення української частини миротворчих сил у країнах Африки
II.2	Розміщення української частини миротворчих сил у країнах Азії
II.3	Розміщення української частини миротворчих сил у країнах Європи
II.4	Розміщення української частини миротворчих сил у країнах Америки
<i>III</i>	<i>Фізикогеографічна характеристика країн проведення миротворчих операцій України</i>
III.1	Ареали поширення особливо небезпечних хвороб у країнах, де проводились миротворчі операції за участю України

Продовження таблиці 1.2.

1	2
III.2	Ступінь сприятливості кліматичних умов для європейців у країнах, де проводились миротворчі операції за участю України
III.3	Ландшафти з особливими природними умовами у країнах, де проводились миротворчі операції за участю України
III.4	Доступ населення до джерел питної у країнах, де проводились миротворчі операції за участю України
III.5	Доступ населення до місць санітарії у країнах, де проводились миротворчі операції за участю України
III.6	Екстремальні природні явища у країнах, де проводились миротворчі операції за участю України
<i>IV</i>	<i>Економіко-географічна характеристика країн проведення миротворчих операцій України</i>
IV.1	Соціально-економічний розвиток країн проведення миротворчих операцій України у 1990 році
IV.2	Соціально-економічний розвиток країн проведення миротворчих операцій України у 2000 році
IV.3	Соціально-економічний розвиток країн проведення миротворчих операцій України у 2013 році
IV.4	Продаж зброї Україною країнам, де проводились миротворчі операції за її участю у 2004 – 2014 рр.
IV.5	Військово-дипломатичний вимір відносин між Україною і країнами, в яких проводились миротворчі операції
Список використаних джерел	

Базовий масштаб карт та їх проекція зумовлені як тематичним навантаженням, так і орієнтацією на відповідного споживача. Атлас є науково-довідковим виданням, що розкриває головні ознаки миротворчої діяльності України та має знайти своє використання не лише серед науковців, а й серед фахівців у сфері

оборонної і міжнародної діяльності. На його основі можливо розкрити просторові аспекти миротворчої діяльності в часі, визначити їх ефективність та мати змогу планувати на майбутнє участь держави в інших миротворчих операціях.

Виходячи з тематичного навантаження та змісту атласу (див. табл. 1.2), нами запропоновано використовувати стандартні для ГІС-середовища «Arc GIS 10.2.2» проекції щодо відображення як світу вцілому, так і окремих його частин. Для світу нами застосовано псевдоциліндричну проекцію Робінсона, що дозволяє цілісно та з мінімальними спотвореннями обрисів та найбільших островів сприймати розміщення континентів (рис. 1.1).

Використання ГІС-технологій дозволяє автоматично переходити до карт-врізок на карті світу, на яких показано розміщення миротворчих сил України. Для їх побудови також використано рівнокутну проекцію Меркатора до кожної з груп країн, показаних на рис. 1.2. Використання автоматичних функцій переходу та взаємоузгодженості у розміщенні об'єктів картографування на обох типах карт – світу та груп країн дозволяє здійснювати автоматичний перехід між ними, що створює сприятливий інтерфейс для користувача, який не є професіональним картографом та необізнаний з умовами роботи у ГІС-системах.

Виходячи із тематичного навантаження щодо двох типів карт (за охопленням території), нами було використано для карти світу масштаб 1 : 1 000 000 000, а для карт груп країн світу такі масштаби (див. рис. 1.1 і 1.2):

- карта Балкан 1 : 6 200 000;
- карта Близького Сходу 1 : 30 000 000;
- карта країн Західної Африки 1 : 12 000 000;
- карта країн Східної і Центральної Африки 1 : 50 000 000.

Застосування таких масштабів дозволить з достатньою для спеціального тематичного навантаження повнотою відображення показати розміщення миротворчої діяльності та розкрити фізико- і економіко-географічні особливості їх розвитку, показати геополітичні й військово-географічні їх аспекти.

Тим самим ми уникнемо як надмірного перенавантаження карт, так і прямо протилежного невиправданого спрощення. Більша частина зображувальної

поверхні повинна мати спеціальне тематичне навантаження, а загальногеографічне навантаження має бути допоміжним та сприяти розумінню відображених процесів та явищ.

Загальногеографічне і спеціальне тематичне навантаження в атласі «Миротворча діяльність України» підпорядковане змісту та структурі цього комплексного картографічного твору. Серед загальногеографічних об'єктів нами відібрано ті, що мають важливе значення з позиції геополітики, військової, економічної і фізичної географії, а саме: головні водні об'єкти (океани, моря, озера, річки), гірські хребти, столиці держав, їх кордони (див. рис. 1.1 і 1.2).

Спеціальне тематичне навантаження в атласі «Миротворча діяльність України» визначається відповідно до змісту кожної з карт, перерахованої у табл.1.2. Виходячи з потреби донести результати своєї наукової діяльності до керівного складу ЗС України, інших її силових відомств та органів вищої державної влади при їх створенні, ми вирішили обмежитись стандартними способами зображення, що є усталеними та загальноновизнаними. Це дозволяє нам уникнути двозначності у трактуванні окремих картографічних сюжетів, визначених у табл. 1.2.

Для карт II блоку «Розгортання миротворчих місій України» було використано типові картографічні засоби відображення дислокації військових підрозділів, прийняті у військовій картографії (метод локалізованих поза масштабних значків).

Для інших карт застосовано нескладні картографічні способи і засоби відображення спеціального тематичного навантаження, що відображають за допомогою одного-двох показників сутність тематичного навантаження відповідної карти.

Вважаємо за доцільне застосувати такі два головних способи зображення – для якісних показників – картограму, а для кількісних – картодіаграму.

Для розміщення локалізованих об'єктів, що несуть спеціальне навантаження, доцільно використовувати метод локалізованих позамасштабних значків.

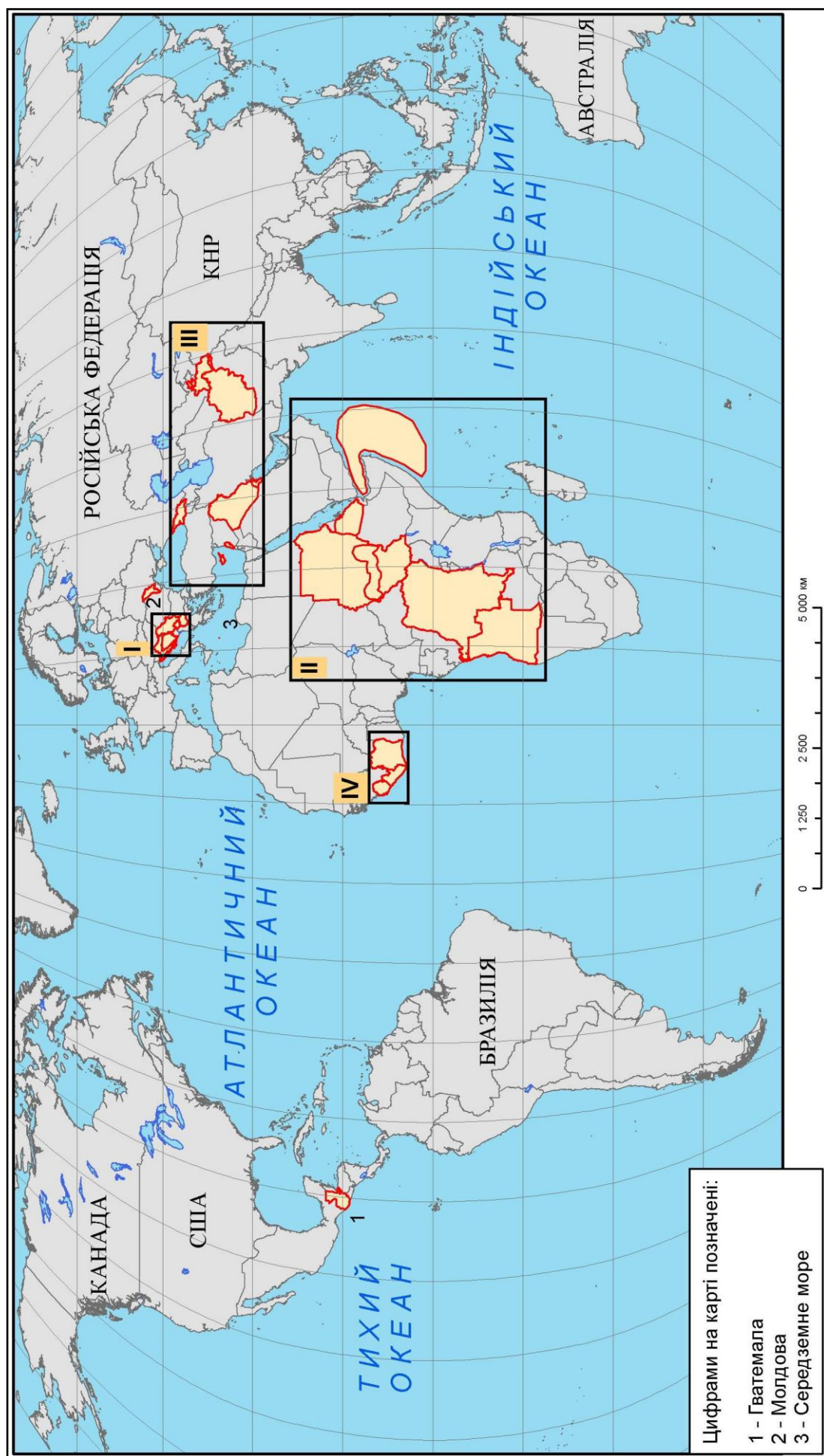

Рисунок 1.1. Бланковий аркуш карти світу зі загальногеографічним навантаженням, використаний в атласі «Миротворча діяльність України» (Розроблено автором самостійно з використанням ГІС-технологій)

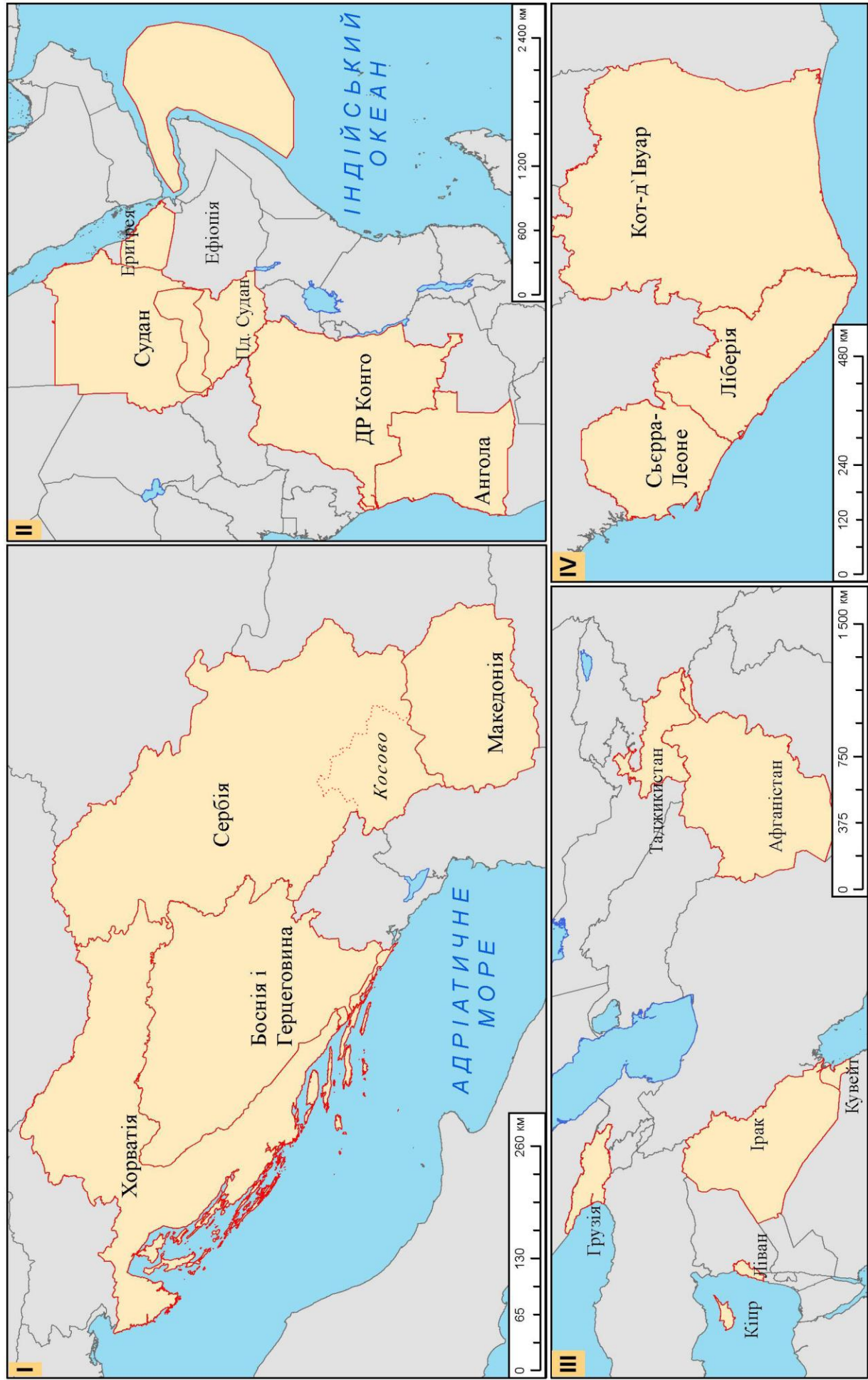

Рисунок 1.2. Бланковий аркуш карти групи країн світу зі загальногеографічним навантаженням, використаний в атласі «Миротворча діяльність України» (Розроблено автором самостійно з використанням ГІС-технологій)

Для карт блоку III атласу «Фізико-географічна характеристика країн проведення миротворчих операцій України» навпаки має місце чітка прив'язка до відповідних об'єктів спеціального навантаження, що потребує застосування відповідних способів зображення.

Для більшості карт IV блоку атласу «Економіко-географічна характеристика країн проведення миротворчих операцій України» подано відповідні показники за країнами, тому їх розміщено автоматично у ГІС-середовищі програмою «Arc GIS 10.2.2» на їх території.

При укладанні всіх карт комплексного тематичного атласу «Миротворча діяльність України» використано офіційні відкриті джерела інформації, що містять перевірену і достовірну інформацію, спираючись на яку можливо отримати цілісне розуміння особливостей участі військовослужбовців ЗС України у миротворчих операціях, зрозуміти економічні, військово-дипломатичні, геополітичні наслідки їх проведення. Таким чином, атлас дозволяє розкрити основні наукові результати нашої роботи, а кожна з відповідних карт є синтезом головних результатів відповідного етапу дослідження.

Розроблена картографічна основа, легенди та тематичний зміст карт комплексного тематичного атласу «Миротворча діяльність України» є самостійним завершеним картографічним твором, в якому вперше показано участь країни у миротворчих операціях та розкрито їх вплив на економічні і військові аспекти її міжнародної діяльності (на прикладі України). Докладніше окремі етапи укладання карт та застосування ГІС-технологій з позицій військової географії при їх створенні розкрито у методиці дослідження миротворчих операцій.

2.3. Методика дослідження миротворчих операцій з позицій військової географії

У процесі військово-країнознавчого дослідження традиційно виділяють такі основні етапи: підготовчий, аналітико-синтетичний та військово-географічного прогнозу. На кожному з них отримуємо нове знання, що дозволяє розкрити сутнісні характеристики миротворчої діяльності України.

Підготовчий етап передбачає визначення ступеня вивченості питання та обґрунтування за літературними джерелами предмету дослідження. Для цього опрацьовують наукові розробки попередників. Спираючись на їх досвід і виходячи зі специфіки завдань конкретного науковця, створюється методика вивчення миротворчої діяльності України. Зважаючи на відсутність відповідних вітчизняних напрацювань, розробка сучасних методичних засад військово-країнознавчого вивчення участі держави у миротворчих операціях є одним із основних завдань, що стоять перед вітчизняною військовою географією.

Головним науковим результатом проведеної на цьому етапі роботи є побудова цілісної військово-географічної концепції дослідження миротворчих операцій держави, що представлена в структурі комплексного тематичного атласу «Миротворча діяльність України». Чільне місце належить також відбору необхідного статистичного матеріалу та розробці форм таблиць і картографічного матеріалу, який використано при виконанні цієї наукової роботи. Важливою проблемою підготовчого етапу є гармонізація вихідної статистичної інформації та відбір офіційних відкритих джерел, що містять інформацію щодо миротворчої діяльності та її наслідків. Із цією метою, як уже зазначалося у вступі до дисертаційного дослідження, нами було використано відкриті офіційні матеріали різних міжнародних і вітчизняних установ та організацій, напрацювання науковців.

Аналітико-синтетичний етап передбачає послідовне вивчення миротворчої діяльності України з позицій військової географії. Це дослідження спирається на комплексний географічний аналіз геополітичних процесів та явищ, військово-географічних аспектів розгортання та участі військовослужбовців України у миротворчих операціях у різних країнах світу, фізико-географічних особливостей їх проведення та економіко-географічних наслідків. Це дозволяє вірно зрозуміти функціонально-компонентну і організаційно-територіальну структури миротворчих операцій у світі.

Насамперед вивчається поширення конфліктів та встановлюється їх значення у геополітичній ситуації у світі. Після цього необхідно проаналізувати специфіку розгортання миротворчих операцій ООН, ОБСЄ, НАТО та окремо участь України

в них. При цьому слід вказати на мету миротворчих операцій за участю нашої держави. Також важливо подати політико-географічну характеристику країн, де мали місце миротворчі операції України та характер конфлікту в них. Для цього створюється серія спеціальних карт (табл. 1.2).

Головну увагу в дослідженні привернуто до географічних особливостей розгортання миротворчих місій України у різних частинах світу (див. табл. 1.2). Використання картографічного методу дослідження дозволяє у серії відповідних карт показати розміщення військових частин, штабів та зони відповідальності кожної країни-учасниці відповідної миротворчої операції. Військово-країнознавчий аналіз театру розгортання миротворчих операцій є головною частиною аналітико-синтетичного етапу дослідження, що передбачає застосування більшості наукових методів географічної науки. В його основі лежить аналіз відповідних спеціальних тематичних карт, що дозволяють зрозуміти специфіку участі військовослужбовців та спеціальної техніки у відповідних миротворчих операціях.

Традиційно подібні дослідження розпочинають вивченням, із позицій військової геостратегії, фізико-географічних відомостей щодо відповідної території. Для цього слід застосовувати прийоми картографічного моделювання і порівняльно-географічної інтерпретації накладання різних шарів інформації на створених нами картографічних творах.

Спочатку визначимо ареали поширення особливо небезпечних хвороб, що мають місце у країнах, де проводились миротворчі операції за участю України. Також важливо визначити ступінь сприятливості кліматичних умов для європейців у цих країнах, що дозволить сформулювати спеціальні вимоги до фізичного стану військовослужбовців, які будуть нести службу в рамках миротворчих операцій. Не менш важливе значення мають спеціальні вимоги до технічного стану військової техніки та особливості природних умов ландшафтів, що впливають на можливість пересування та ефективного використання військової сили й техніки. Важливе місце у розгортанні миротворчих сил має доступ місцевого населення до джерел питної води та її якість у країнах, де проводились миротворчі операції за участю України та поширення екстремальних природних явищ по їх території.

Потім подається економіко-географічна характеристика країн проведення миротворчих операцій України. В її основі лежить аналіз макроекономічних показників розвитку цих країн до, під час і після проведення миротворчих операцій. Також необхідно з'ясувати, як змінився обсяг торгівлі товарами України з країнами, де проводились миротворчі операції за її участі в 2004–2014 рр. Також важливе значення має встановлення тісної співпраці у військово-дипломатичній сфері між Україною і цими країнами.

Основною метою етапу військово-географічного прогнозу є військово-країнознавчий огляд розгортання відповідних операцій у різних країнах світу та їх впливу на міжнародне положення нашої держави, з'ясування головних наслідків участі нашої держави в миротворчих операціях у світі.

Також окремо досліджується взаємозв'язок між миротворчою діяльністю й просуванням України курсом європейської та євроатлантичної інтеграції і розбудови двосторонніх відносин (у т. ч. у сфері військово-дипломатичної та військово-технічної співпраці).

Усі наведені вище результати дозволять нам створити полікомпонентну картографічну модель миротворчої діяльності України у формі комплексного тематичного спеціального атласу, що дозволяє нам стверджувати про високий науковий рівень представлення основних результатів нашого дослідження.

Висновки до II розділу

Розглянувши теоретико-методичні аспекти військово-географічного дослідження миротворчої діяльності України, слід виділити такі основні напрями її вивчення.

Військове країнознавство розглядає миротворчу діяльність певної держави з метою визначення основних аспектів просторової мобільності її ЗС та можливості застосування спеціальної бойової техніки у взаємодії з військовими підрозділами інших держав у складі багатонаціональних військових угруповань, що спільно проводять відповідну миротворчу операцію під політичною егідою міжнародної організації.

У доповіді Генерального Секретаря ООН Бутроса Галі «Порядок денний для миру: Превентивна дипломатія, миротворчість та підтримання миру» на засіданні Ради Безпеки на вищому рівні 31.01.1992 було запропоновано розрізняти: операції зі встановлення (сприяння) миру; операції з підтримання миру; операції з примушення до миру; операції з відбудови миру. В ході проведення таких операцій під командуванням ООН зі згоди конфліктуючих сторін для встановлення контролю над ситуацією, а також вирішення регіонального або потенційного міждержавного чи внутрішнього конфліктів використовується як цивільний, так і військовий міжнародний персонал.

В основі такої миротворчої діяльності лежить повага територіальної цілісності і суверенітету держави та дотримання основних прав і свобод громадян, що дозволяє мінімізувати наслідки конфліктів.

В українській науці існують і інші класифікації миротворчих операцій. Не зважаючи на деякі розбіжності у визначеннях та класифікаціях миротворчих операцій (О.С. Бодрук, С.О. Кириченко, Г.Ф. Костенко, В.Ф. Лисак, Г.М. Перепилиця, Л.Д. Чекаленко та інші) всі вони мають багато спільного та відображають специфіку різноманітних типів миротворчої діяльності. Саме тому основні завдання військового країнознавства полягають у комплексному просторово-компонентному аналізі розгортання таких сил, їх взаємодії з відповідними структурними підрозділами інших країн-учасниць миротворчої операції, представниками місцевої влади.

Військово-географічне дослідження миротворчої діяльності базується на застосуванні системно-структурного та історико-генетичного загальнонаукових методологічних підходів.

Спираючись на теоретико-методологічні засади системно-структурної парадигми, миротворча операція вивчається шляхом наукового аналізу функціонування головних її структурних елементів (ЗС держав-учасниць, військових формувань конфліктуючих сторін, органів влади тощо). Виходячи з об'єкту військової географії, головний акцент зроблено на військово-країнознавчому аналізі регіонів її проведення. Для цього миротворчу операцію слід дослідити з позицій геополітики, суспільної та природничої географії. Важливим з точки зору теорії та методології військового країнознавства є акцентування уваги на комплексному географічному дослідженні такої операції.

При дослідженні миротворчої діяльності використовувався історико-генетичний підхід. Важливим результатом його використання є розуміння того, що участь у миротворчих операціях підвищує професіоналізм військовослужбовців, вони набувають певного досвіду несення служби в умовах максимально наближених до бойових. Усе це безумовно справляє свій вплив на ЗС, адже більшість миротворців у подальшому продовжують служити в Україні.

Одним з головних методів дослідження у військовій географії є тематичне картографування, що дозволяє повністю розкрити географічні аспекти миротворчої діяльності. Створення серії картографічних творів, які б всебічно розкривали особливості розгортання військових контингентів, специфіку географічної характеристики території їх дії дозволяє раціонально використати виділені кошти, вчасно та з мінімальними витратами встановити зони відповідальності відповідних підрозділів та визначити потребу у використанні бойової техніки та спорядження, необхідного для досягнення цілей відповідної миротворчої операції. Тому великого значення набуває метод картографічного моделювання із застосуванням ГІС-технологій. Залучення зазначеного методу дозволяє розкрити специфіку саме комплексного географічного підходу до аналізу миротворчої діяльності з позицій військової географії. Комплекс картографічних творів, побудованих під час роботи над дисертаційним дослідженням у подальшому може лягти в основу атласу миротворчих операцій.

Аналіз сучасних тематичних картографічних творів показав, що, за виключенням створення простих картосхем і польових карт реалізації миротворчої діяльності,

у географічній картографії не розглядалося питання комплексного картографування миротворчої діяльності. Тому розроблення структури комплексного спеціального тематичного атласу «Миротворча діяльність України» є важливим науковим завданням, що стоїть перед вітчизняною географічною наукою.

У процесі проведення військово-географічного дослідження виділяються такі основні етапи: підготовчий, аналітико-синтетичний та прогнозований. На кожному з них нами отримано нове знання, що дозволяє розкрити сутнісні характеристики миротворчої діяльності України.

Головним науковим результатом проведеної на підготовчому етапі роботи є побудова цілісної військово-географічної концепції дослідження миротворчих операцій держави.

Аналітико-синтетичний етап передбачає послідовне вивчення миротворчої діяльності України, що опирається на комплексний військово-географічний аналіз геополітичних процесів та явищ на території розгортання миротворчих операцій та особливостей участі в них військовослужбовців Збройних Сил України. Особлива увага при цьому приділяється фізико-географічним умовам територій їх проведення, наслідкам для економічної та соціокультурної сфери. Використання картографічного методу дослідження дозволяє шляхом складання серії спеціальних карт показати територіальну організацію військових частин, систему управління в зоні відповідальності кожної країни-учасниці миротворчої операції.

Основною метою етапу військово-географічного прогнозу є військово-країнознавчий огляд розгортання відповідних операцій у різних країнах світу та їх впливу на міжнародне положення нашої держави, з'ясування головних наслідків участі нашої держави в миротворчих операціях у світі.

Також окремо розкрито взаємозв'язок між миротворчою діяльністю й просуванням України курсом європейської та євроатлантичної інтеграції і розбудови двосторонніх відносин (у т. ч. у сфері військово-дипломатичної та військово-технічної співпраці)..

Основні положення даного розділу були опубліковані у [136].

РОЗДІЛ 3

ВІЙСЬКОВО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИРОДНИХ УМОВ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ, В ЯКИХ БРАЛИ УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ

Виходячи з теоретико-методичних положень (підрозділи 2.1 і 2.2) перед тим, як провести будьяку військову операцію, необхідно спочатку отримати комплексну військово-географічну характеристику території, на якій її будуть реалізувати. Насамперед, слід розкрити основні її фізико-географічні характеристики. Основним завданням, яке ми ставимо перед собою в цьому розділі дисертаційного дослідження, є виявлення впливу природних чинників на специфіку проведення миротворчих операцій за участю військовослужбовців України.

3.1. Орогідрографічна характеристика територій, на яких розгорнуто миротворчі операції за участю України

Більшість території нашої держави займають рівнинні ділянки поверхні Землі, тоді як вітчизняні миротворці брали участь в операціях у країнах, що мають різко відмінні орогідрографічні характеристики підстиляючої поверхні. Це значно ускладнювало ефективність проведення миротворчої операції, адже вітчизняні військові повинні були пройти певний адаптаційний період. Вони опанували специфіку застосування спеціальної техніки для пересування по території таких держав. Особливо це стосується країн, більшу частину території яких складає складний рельєф із значними перепадами висот.

Особливі природні умови ландшафтів значною мірою визначають маневреність військових з'єднань та можливість застосування спеціальної (у т.ч. бойової) техніки та зброї. Як видно на рис. 3.1, у більшості країн, де проводились миротворчі операції за участю України, вони доволі відмінні від звичайних ландшафтів, притаманних території нашої держави. Тому слід їх докладніше розглянути.

Спочатку слід виділити в окрему групу країни з особливо складним гірським рельєфом (див. рис. 3.1). У таких країнах, як, наприклад, Боснія і Герцеговина та Ліван, лише за умови розміщення миротворчих сил на командних точках висот у відповідних гірських пасмах можливе взагалі відведення ворогуючих сторін на відстань достатню для унеможливлення їх зіткнення, а також контроль над відповідною прилеглою територією.

Специфічними рисами високогірського типу рельєфу є наявність значної кількості змін поверхні Землі, що відбуваються майже постійно. Осипи, підмивання берегів, конуси виносу весь час формуються у гірських долинах. Це зумовлює дуже швидке «старіння» топографічних карт, які є на відповідну територію. Таким чином, доволі сильно ускладнюються можливості контролю території та пересування по ній. Не менш важливе значення мають в умовах гірських ландшафтів безальтернативні шляхи сполучення, контроль над якими є запорукою вирішення питань безпеки як військовослужбовців, так і цивільного персоналу відповідної миротворчої операції. Отже, транспортні комунікації через природні перешкоди фактично не можливо розширити чи в інший спосіб збільшити їх пропускну здатність, а це ставить питання про нагальну потребу в застосуванні військовотранспортної авіації для перекидання сил у разі необхідності їх швидкого переміщення, особливо в умовах високогір'я.

У таких країнах мають місце значні зміни в орогідрографічному відношенні. Активне протікання геоморфологічних і геологічних процесів зумовлює суттєві зміни у рельєфі та річищі водотоків. У результаті селей, землетрусів і перенесення водою значного обсягу твердих часток доволі часто утворюються затори на річках та у долинах, що призводить до різкого тимчасового підняття рівня води та утворення запруд, пересипів та дрібних форм рельєфу флювіального типу. Також має місце різка зміна швидкості та напрямку течії річок у результаті випадання опадів, сходження лавин і селей, камнепадів. Це створює важкі умови для пересування.

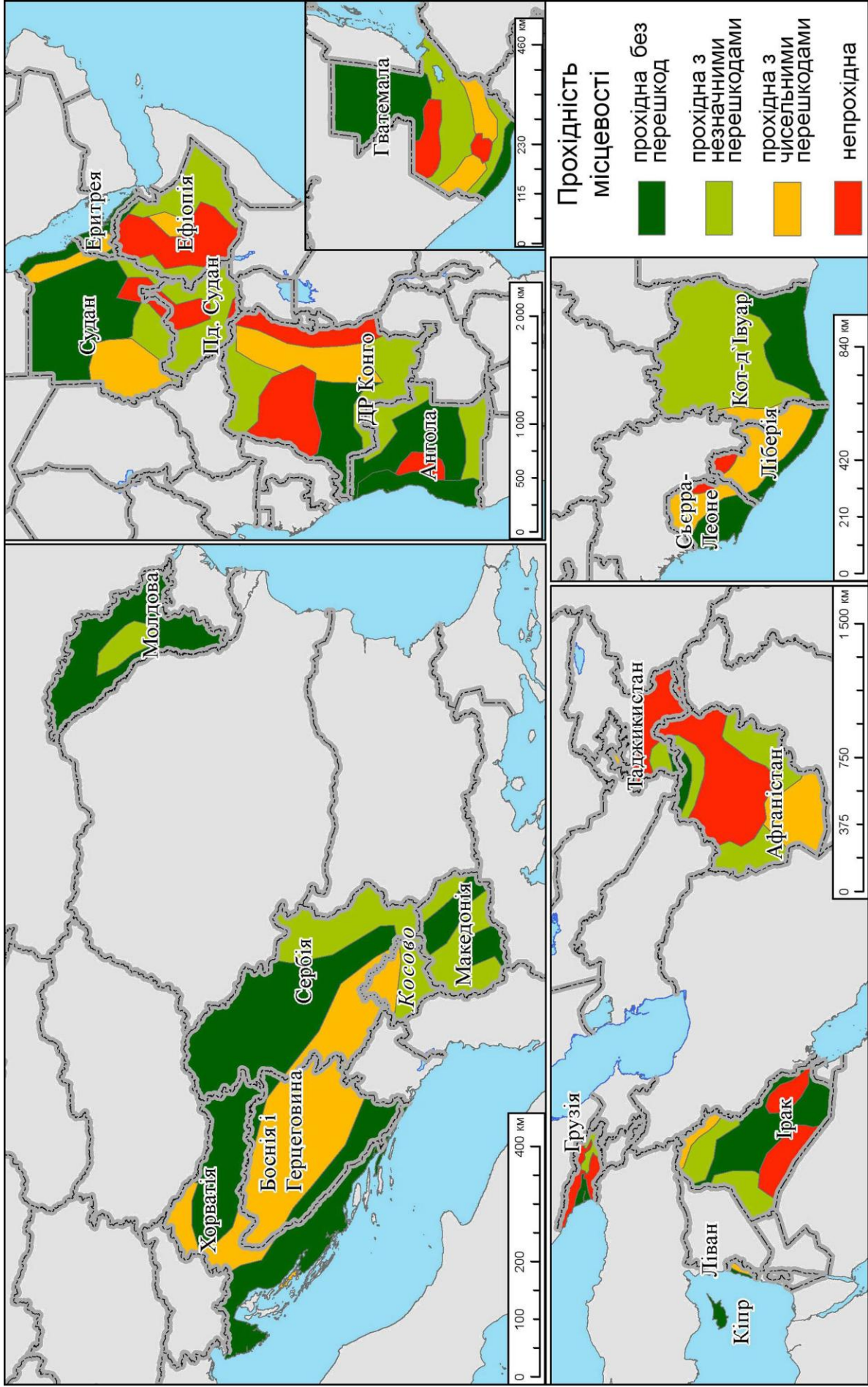

Рисунок 3.1. Прохідність території країн, в яких проводились миротворчі операції за участю України (за інтегральним показником)

Складено автором самостійно на підставі даних [3, с. 45, 56, 68, 78; 104, р. 41–44; 130 р. 15; 138; 140, р. 685, 945].

Також відсутність доволі значних за площею стабільних у геологічному і геоморфологічному плані ділянок суходолу, необхідних для розгортання миротворчої місії та розквартирування особового складу і спеціальної техніки в умовах високогір'я та дуже еродованого рельєфу, змушують командування такими силами дуже дрібнити та розпорошувати відповідні сили по різних гірських долинах та контролюючим висотам, а також тримати чисельний резерв на рівнині з метою його використання у разі необхідності посилення присутності у відповідній частині країни, де проводиться миротворча операція.

Не менші труднощі стоять перед керівництвом і при дислокації миротворчого контингенту на низовинних заболочених ділянках. Особливо великі труднощі виникають при їх розміщенні в умовах тропічного чи екваторіального клімату, коли відповідні болота є суцільним непрохідним масивом. Виділяють (за фізико-географічними характеристиками рельєфу і гідрографії) приморські низовинні, рівнинні, гірські болота. Кожен із цих типів боліт має свої особливості як специфічний вид ландшафту.

В окремих країнах Африки представлені всі ці типи боліт, що значно ускладнює переміщення по їх території. Виразною особливістю болотних ландшафтів у тропічному чи екваторіальному кліматі є відсутність можливості пересування ними звичайних видів техніки, яку використовують у ЗС України. Для більшості з них відсутні відповідні наукові дослідження, що дозволяють визначити ступінь їх прохідності, можливості побудови тимчасових шляхів за допомогою місцевого підручного матеріалу. Це дуже ускладнює мобільність відповідних загонів, які, у дощовий період, фактично повністю ізольовані. В дощовий період у заболочених частинах країн Африки пересування між населеними пунктами взагалі можливе лише по повітрю. Місцеві жителі в цей період припиняють активну діяльність через унеможливлення просування суходолом.

У таких державах, як Демократична Республіка (ДР) Конго чи Ліберія, поєднання гірських типів ландшафтів із болотами створює надзвичайно складні умови для успішного проведення миротворчої операції (див. рис. 3.1). Тому на їх проведення витрачають дуже значні суми коштів та велику кількість спеціальної техніки.

До складу цих місій слід надсилати належним чином навчених військовослужбовців із країн, що мають подібні природні умови. Необхідно спеціально підготувати особовий склад та спеціальну техніку ЗС України для нормального функціонування у місцевих природних умовах країн, які знаходяться у тропіках чи на екваторі.

Велику небезпеку нормальній життєдіяльності населення у всіх без винятку країнах світу несуть особливі екстремальні природні явища. Вони можуть бути непереборною силою, яка не надасть можливості провести миротворчу операцію та виконати поставлені перед нею завдання. Окремі миротворчі місії було впроваджено для ліквідації наслідків стихії. Зокрема, миротворча операція на Гаїті (2010) була спрямована саме на подолання наслідків землетрусу. Найбільш небезпечними є особливі екстремальні природні явища у країнах, де має місце велика густота населення та інфраструктурних об'єктів.

За походженням усі особливі екстремальні природні явища поділяють на:

- геологічні (землетруси, цунамі, виверження вулканів);
- орогідрографічні (лавини, селі, повені);
- кліматичні (смерчі, посухи, шторми);
- піротичні (пожежі).

Частину з них можна передбачити завчасно та провести відповідні роботи з евакуації миротворчого контингенту та спеціальної техніки. Окремі розвиваються так швидко, що це неможливо. Особливо небезпечними є наслідки дії екстремальних природних явищ у контактній зоні «море-суходіл», де вони породжують та посилюють один одного. Наприклад, унаслідок землетрусу утворюється цунамі, що призводить до селей та пожеж.

Країни, в яких проводились миротворчі операції за участю України, за поширенням особливих екстремальних природних явищ можна поділити на такі групи (рис. 3.2):

- поширені всі такі явища, що мають місце у відповідній природній зоні (наприклад, Гватемала);
- поширені окремі явища, що мають місце у відповідній природній зоні (наприклад, Ефіопія);
- малоймовірні такого плану явища (наприклад, Хорватія).

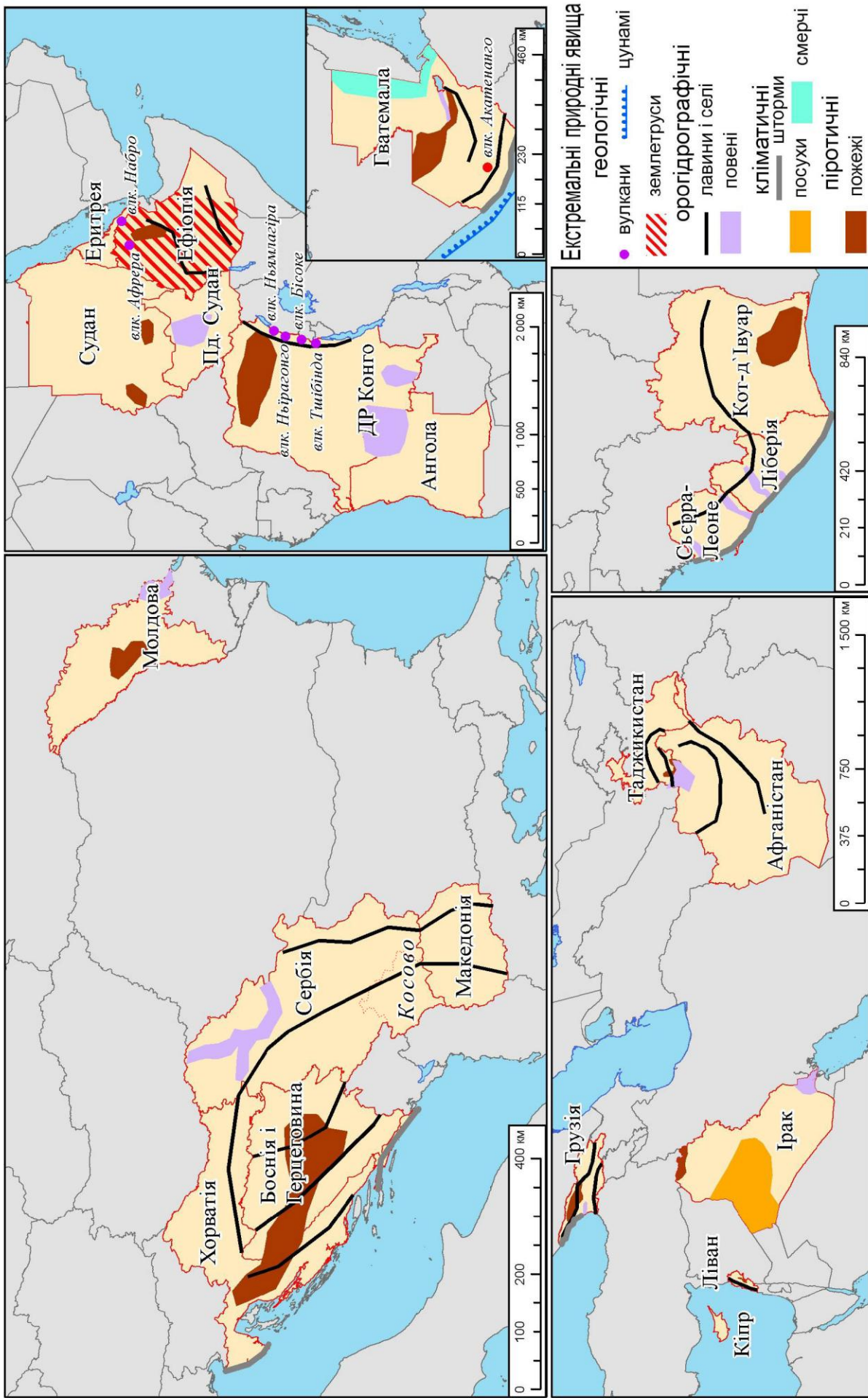

Рисунок 3.2. Екстремальні природні явища у країнах, де проводились миротворчі операції за участю України
 Складено автором самостійно на підставі даних [3, с. 45, 56, 68, 78; 104, р. 41–44; 130, р. 15; 137; 140, р. 685, 945].

Особливо небезпечно проводити миротворчі операції у країнах першої групи. При комплектуванні миротворчого контингенту в них необхідно обов'язково враховувати можливість їх виникнення. Тому в таких країнах переважно діють польові шпиталі, обладнані засобами надання першої допомоги особам, які постраждали внаслідок особливо негативних природних явищ. Це ставить також питання про спеціальну підготовку як військових медиків, так і вцілому особового складу, що повинен чітко та злагоджено діяти у випадку настання таких природних лих з метою мінімізації втрат та швидкого розгортання місць надання необхідної допомоги постраждалому місцевому населенню.

У країнах, де природні лиха настають доволі часто, а особливі екстремальні природні явища є доволі поширеними, необхідно з особливою ретельністю добирати місце розквартирування особового складу, а також місця зберігання спеціальної техніки з метою унеможливлення її цілковитого знищення чи виведення з ладу. Також важливо наперед розробити план евакуації, у випадку настання такої ситуації, а також систему гарантованого зв'язку між окремими структурними елементами самої миротворчої місії та з вищим керівництвом. Тому важливе місце займає відпрацювання транспортно-логістичних операцій на випадок виникнення загрози прояву особливо небезпечних природних явищ. Усе це зумовлює потребу мати гарантований зв'язок з міжнародним аеропортом та головним морським портом (у разі їх наявності у відповідній країні) для організації успішної евакуації миротворчих сил.

Особливо складну умову розгортання миротворчих контингентів у країнах, що розвиваються, становить доступ до джерел питної води (рис. 3.3). Слід наголосити на тому, що більшість місцевого населення споживає неякісну забруднену хімічно і біологічно непридатну для нормального споживання питну воду, яку переважно отримують з відкритих джерел. У разі конфлікту в таких країнах, насамперед ворогуючі сторони, намагаються контролювати джерела питної води, а в разі неможливості такого контролю всіляко захаращують їх, створюють штучні перешкоди до потоку, а також у разі бойових дій мінують доступи до джерел води та отруюють їх.

У таких країнах, як ДР Конго і Південний Судан (за виключенням столиць) взагалі відсутні джерела прісної води, які б відповідали існуючим світовими і вітчизняним стандартам. Тому в них миротворчі контингенти змушені спочатку користуватись бутильованою водою, яку привозять з країн, які надіслали відповідних військовослужбовців, або пробурюють глибокі артезіанські свердловини. Доступ до цих винятково важливих джерел прісної води є основою нормальної життєдіяльності військовослужбовців і тому потребує спеціального обладнання, яке унеможливило б його забруднення.

Особливо складні умови з доступом до гарантованих джерел прісної води, придатної для споживання, склались у країнах з аридним кліматом у природних ландшафтах пустель і напівпустель. У таких країнах, як Еритрея більшість поселень розміщені біля природних джерел води, але вона не відповідає чинним міжнародним і українським стандартам. Тому слід пробурювати свердловини в умовах, коли геологічно ця територія є слабовивченою. Це значно здорожчує вартість робіт, що відповідним чином позначається на кошторисі видатків миротворчої операції. Водночас передача по завершенню миротворчої операції відповідних, належним чином обладнаних, джерел питної води є важливим елементом політики ООН у країнах, що розвиваються. Таким чином, досягається довіра між персоналом миротворчих операцій та місцевим населенням. Його підготовка до належного використання існуючих артезіанських свердловин є важливим окремим завданням миротворчих операцій у цих країнах.

Також великою проблемою розміщення та нормального функціонування миротворчого контингенту в країнах, що розвиваються, є незначне поширення по їх території спеціально обладнаних закладів санітарного типу (див. рис. 3.4). Військовослужбовці повинні мати їх належним чином обладнані з добре продуманою системою водопостачання і водовідведення. Це особливо важливо в умовах спекотного клімату, коли дуже активними є хвороботворні мікроорганізми та віруси. Отже можливо уникнути спалаху епідемії та поширення особливо небезпечних хвороб.

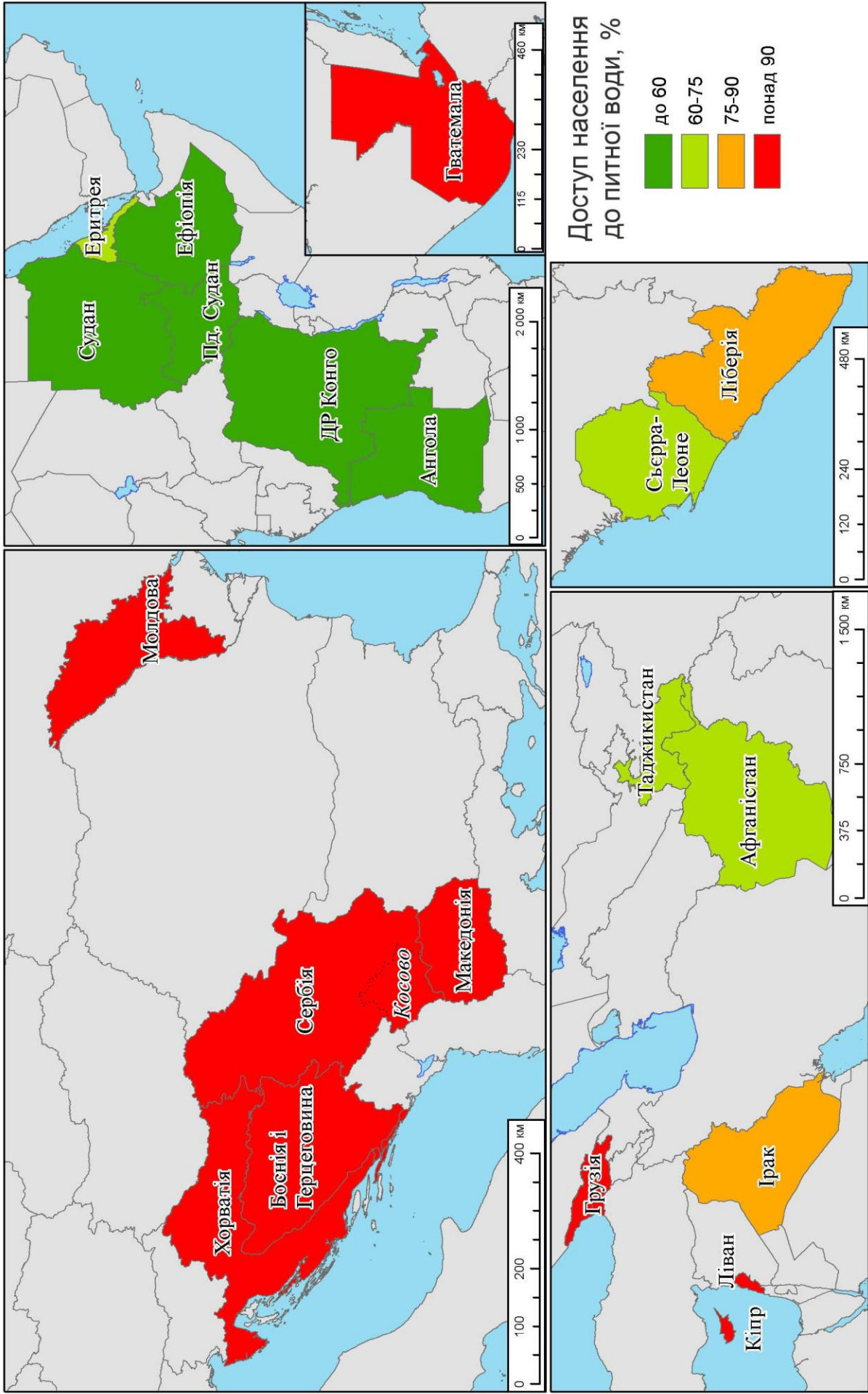

Рисунок 3.3. Доступ населення до джерел питної води у країнах, де проводились миротворчі операції за участю України
Складено автором самостійно на підставі даних [123; 148].

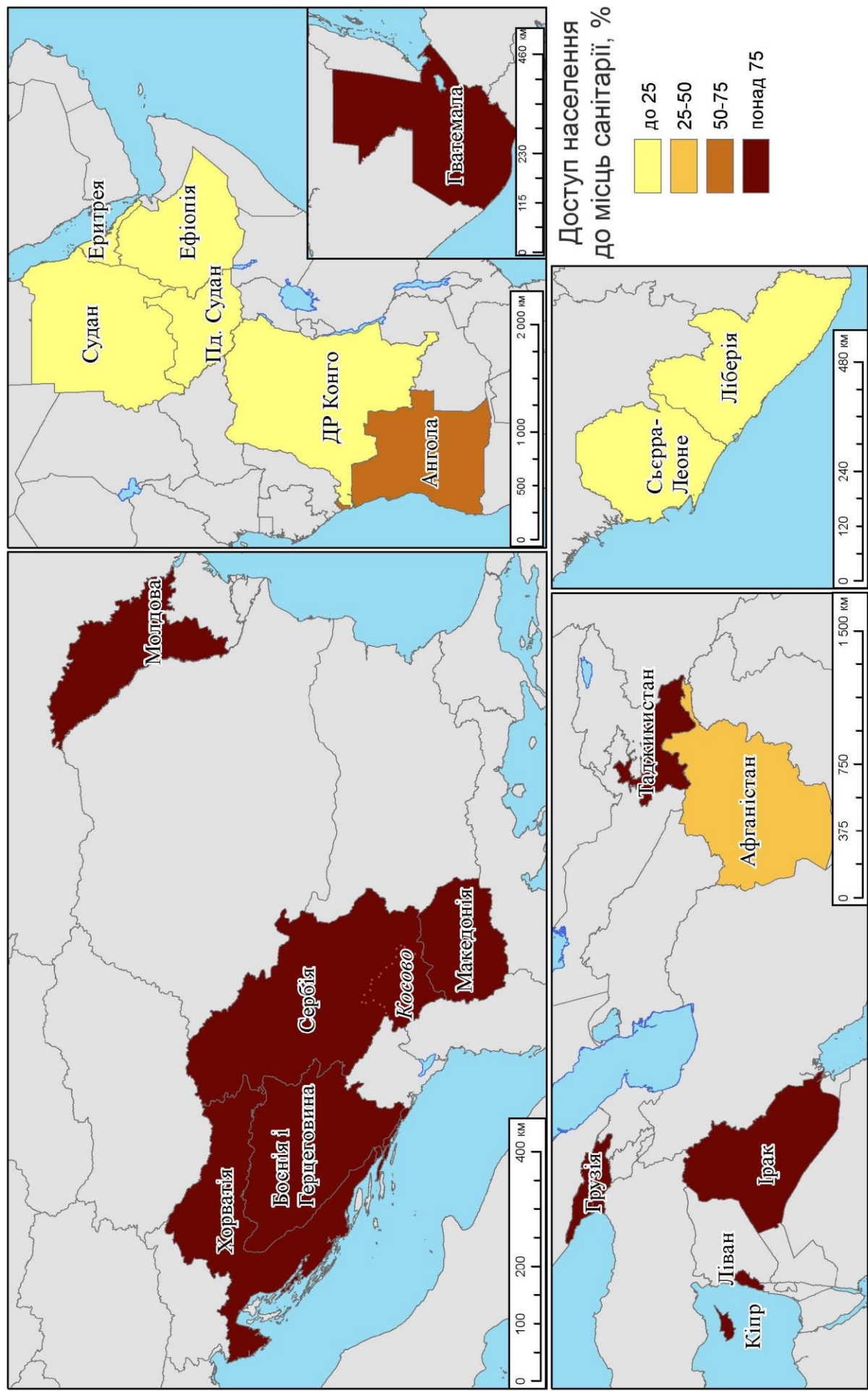

Рисунок 3.4 Доступ населення до місць санітарії у країнах, де проводились миротворчі операції за участю України
Складено автором самостійно на підставі даних [123; 148].

Найбільш складно організувати відповідні санітарні заклади в країнах з екваторіальним перезволоженим кліматом у заболоченій місцевості, таких, як: ДР Конго, Ліберія і СьєрраЛеоне. Фактично перед розгортанням у них відповідних миротворчих місій необхідно створювати таку дуже вартісну інфраструктуру.

3.2. Вплив кліматичних умов на ефективність виконання завдань миротворчим контингентом

У складних природних умовах країн Африки й Азії виникають та стабільно існують нозоареали особливо небезпечних хвороб. Як видно на рис. 3.1 і 3.5, є цілковита кореляція між поширенням боліт та жовтою лихоманкою. Нами застосовано обов'язковий перелік особливо небезпечних хвороб (перелік ВООЗ) для контролю у всіх країнах, громадяни яких перебували в ареалах їх поширення (рис. 3.5). Переважно вони поширені у країнах Тропічної й Екваторіальної Африки, де природні умови дуже складні для нормального існування людини.

За поширенням особливо небезпечних хвороб лідерами є найменш розвинуті країни світу. Водночас більшість миротворчих операцій проводиться саме в них. Тому слід звертати особливу увагу на фізичну підготовку та стан здоров'я військовослужбовців, які направляються до участі в них. Необхідно певний час спостерігати за станом їх здоров'я, адже різні тропічні хвороби мають властивість тривалий час не мати явного прояву, хоча вони і перебувають у тілі людини. Особливо велику небезпеку мають такі хвороби, як: малярія, лихоманка Ебола, жовта лихоманка, холера, які доволі поширені в країнах, де проводились миротворчі операції (див. рис. 3.5). Найбільш небезпечною є епідеміологічна ситуація в країнах, де донедавна перебували вітчизняні миротворці – ДР Конго і Південний Судан.

В решті країн, де проводились миротворчі операції за участю України, за виключенням європейських країн і Лівану, поширені одночасно кілька особливо небезпечних хвороб (див. рис. 3.5). Тому відповідні військовослужбовці бути включені військовими медичними комісіями до окремої групи спостереження та мали здавати відповідні розгорнуті біохімічні аналізи, щоб уникнути поширення цих хвороб в Україні. Особливо небезпечно це нині, коли, через бойові дії на сході

держави, мають місце значні вимушені міграції населення, відбуваються численні контакти військовослужбовців із представниками окремих груп населення, організм яких ослаблений через складні соціальні умови. Це створює передумови для спалаху відповідних епідемій в Україні, особливо влітку, коли природні умови доволі близькі до тих, що панують у природному середовищі основного нозоареалу цих хвороб. Не потрібно проводити спеціальний медичний огляд лише тим військовослужбовцям, які брали участь у миротворчих операціях у Боснії і Герцеговині, Грузії, Лівані, Македонії, Молдові, Сербії, Хорватії (див. рис. 3.5).

За ступенем сприятливості кліматичних умов для європейців у країнах, де проводились миротворчі операції за участю України (рис. 3.6), слід насамперед виділити Молдову, клімат якої однаковий з кліматом Півдня України. Серед інших країн, що знаходяться у помірному кліматі, подібні кліматичні умови мають:

- Кіпр і Ліван (кліматичний аналог в Україні – Південний берег Криму);
- Македонія і Хорватія (кліматичний аналог в Україні – Буковина);
- Грузія (кліматичний аналог в Україні – Карпати).

Як видно на рис. 3.6, у цих країнах відсутні некомфортні кліматичні умови, тому виконувати миротворчі завдання у них можуть всі військовослужбовці ЗС України. Проте ці країни становлять меншість серед усіх країн, де проводили миротворчі операції за їх участю. У решти країн світу (див. рис. 3.6) є різні негативні та обмежувальні кліматичні умови, які слід докладніше розглянути.

За ступенем сприятливості кліматичних умов країни світу, де проводились миротворчі операції за участю України, слід поділити на окремі групи (див. рис. 3.6). Дуже несприятливі ці умови в Анголі, ДР Конго, Ліберії, Сьєрра-Леоне, де поширений незвичний для європейців екваторіальний чи субекваторіальний клімат із високою постійною вологістю та температурою повітря. Перебувати у таких кліматичних умовах можуть європейці, лише за умови ідеального стану здоров'я і гарної фізичної підготовки та в молодому віці. Термін перебування у таких країнах, виходячи з впливу їх клімату на стан здоров'я європейця, доцільно обмежити терміном у два роки з обов'язковою відпусткою до України у найбільш важкий період дощів.

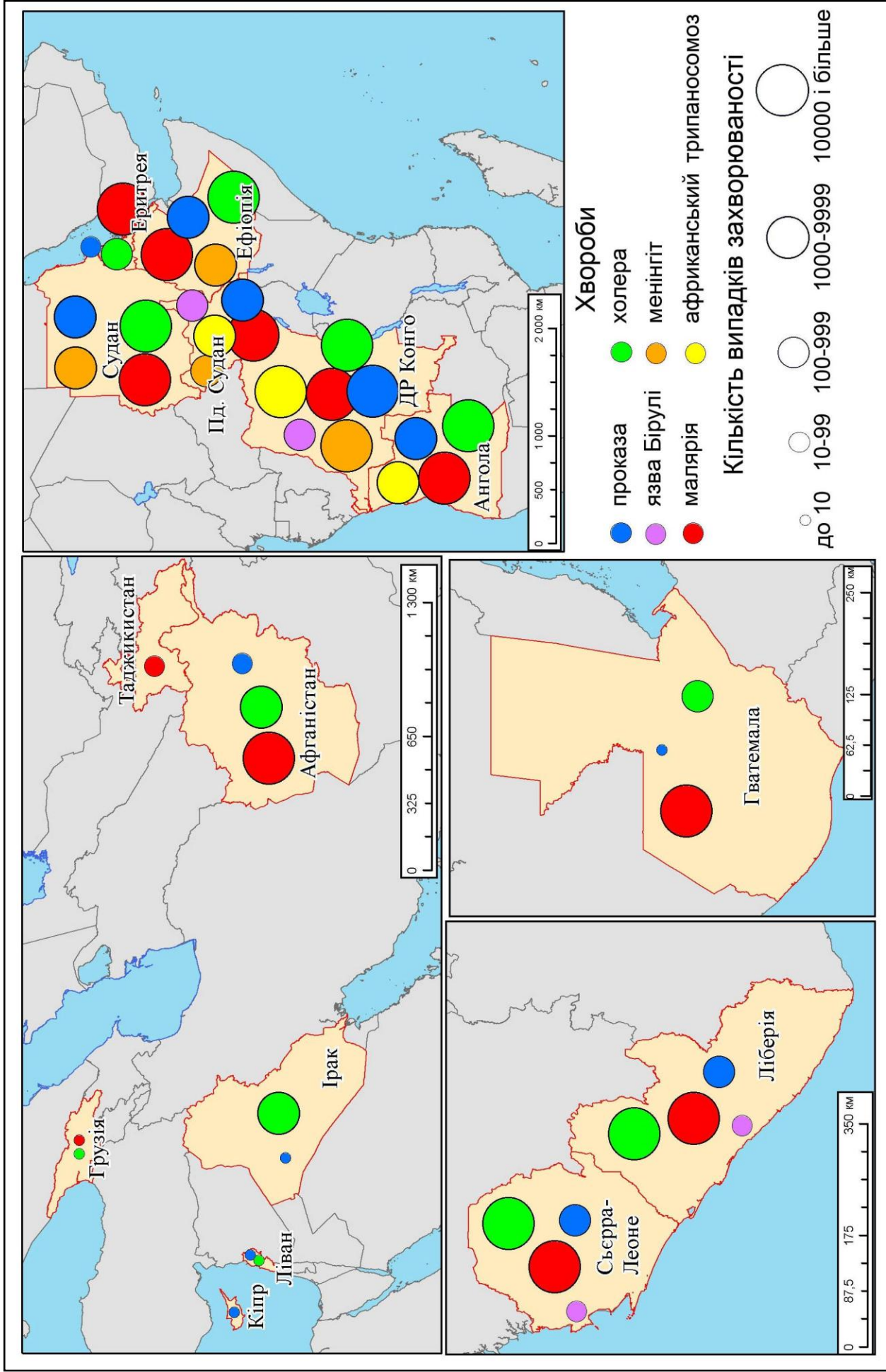

Рисунок 3.5. Ареали поширення особливо небезпечних хвороб у країнах, де проводились миротворчі операції за участю України
 Складено автором самостійно на підставі даних [116].

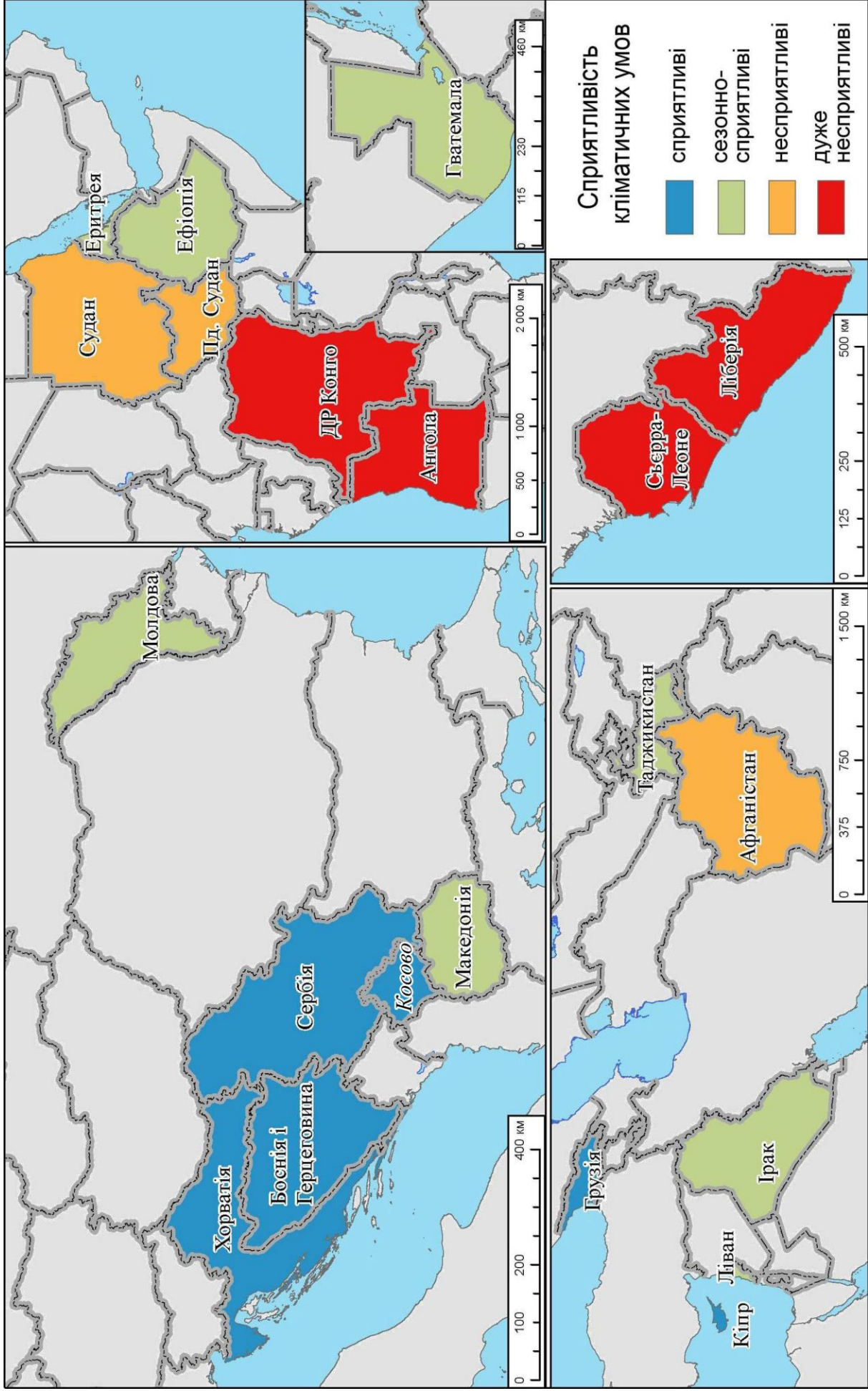

Рисунок 3.6. Районування за сприятливістю кліматичних умов деяких країн, де проводились миротворчі операції за участю України

Складено автором самостійно на підставі даних [3, с. 45, 56, 68, 78; 104, р. 41–44; 130, р. 15; 137; 140, р. 685, 945].

По поверненню до постійного місця служби необхідно поставити такого військовослужбовця під особливий медичний контроль через можливу загрозу активізації тропічних хвороб. На період адаптації до вітчизняного клімату доцільно перебування військовослужбовців у пансіонатах та будинках відпочинку на морському узбережжі України. В окремих з них можлива проява хронічних захворювань ендокринної системи, пов'язаних як з перенесеними тропічними хворобами під час виконання завдань у рамках миротворчої діяльності, так і через відсутність в їх організмі достатніх сил для постадаптаційного періоду життєдіяльності.

До групи країн із несприятливими кліматичними умовами відноситься лише Афганістан і Південний Судан (див. рис. 3.6). Специфікою цих країн є наявність різких контрастних змін у ландшафтах та мікрокліматі, що негативно впливають на стан здоров'я персоналу миротворчих операцій. У першій з них вони змінюються від субтропічних пустель до льодового покриву високогір'я, а у другій – від екваторіальних непрохідних боліт до середньо і високогірських мусонних лісів. У кожному з цих випадків кліматичні умови є дуже відмінними від тих, що поширені в Україні і тому вони є несприятливими для її громадян.

Несприятливі кліматичні умови у зимовий період мають лише гірські країни Євразії – Боснія і Герцеговина й Таджикистан. У цих країнах зимою можлива активізація природних небезпечних явищ – крижаних вітрів, селей чи хурделиць, які різко знижують температуру атмосферного повітря, що може призвести до відмороження відкритих ділянок шкіри людини. Тому в цих країнах слід мати спеціальний одяг, який має мінімізувати негативний вплив клімату на людину.

Так само спеціальний одяг, а також необхідність підтримання балансу води в організмі європейця необхідно у країнах з особливими негативними природними умовами літа (див. рис. 3.6). До них слід віднести Гватемалу, Еритрею, Ефіопію, Ірак, Судан. У першій з цих країн літом найбільш небезпечними є зона маршей і субтропічних боліт у гірських котловинах. У них, через високу температуру повітря та високе зволоження, має місце інтенсивне розкладання органічних решток рослинного і тваринного походження, що зумовлює насичення атмосферного повітря відповідними отруйними газами, які виділяються при відмиранні живих організмів.

Решта країн, де проводились миротворчі операції за участю України, розміщені в горах, напівпустелях і пустелях у тропічному і субтропічному кліматі (див. рис. 3.5). В них у спекотний період спостерігаються теплові хвилі, коли різко зростає температура атмосферного повітря і падає його вологість. Це зумовлює опіки шкіри, зневодження організму та падіння артеріального тиску, що може призвести до виникнення різних хронічних хвороб в європейця. Також небезпеку становлять регулярні пильові бурі, які зумовлюють різке зменшення температури повітря, його насичення дрібнодисперсними частками пилу, що, проникаючи у легені людини, може блокувати дихання, а це призводить до розвитку хронічних хвороб у європейців. Як наслідок має місце втрата працездатності на більш-менш тривалий період. Такі військовослужбовці потребують надання спеціалізованої медичної допомоги.

Проведений аналіз впливу кліматичних умов країн, де проводились миротворчі операції за участю України, показав, що перед відправленням військовослужбовців необхідне проведення їх спеціалізованої медичної перевірки. Також після повернення назад із країн з найбільш складними кліматичними умовами, що різко відмінні від тих, які мають місце в Україні, необхідно проводити ретельну перевірку їх стану здоров'я з метою визначення придатності до подальшої служби в ЗС.

3.3. Значення ґрунтового і рослинного покривів на проведення заходів у рамках миротворчих операцій

Особливі умови ландшафтів і клімату прямо впливають на формування різних типів ґрунтів. У більшості миротворчих операцій користуються переважно автотранспортом для переміщення людей і вантажів. Тому ступінь прохідності автотехнікою ґрунтів є важливим показником можливості застосування у миротворчій операції стандартної відповідної техніки ЗС України. Слід визначити необхідність її спеціального облаштування відповідно до умов прохідності території майбутнього театру розгортання миротворчих сил.

За ступенем прохідності автотехнікою ґрунтів країн, де проводились миротворчі операції за участю України, можна поділити на такі групи:

– поширені типи ґрунтів, що мають аналоги в Україні і тому не потребують спеціального облаштування автотранспорту (наприклад, каштанові);

– поширені типи ґрунтів, що не мають аналогів в Україні, але близькі до них за механічним складом і тому не потребують спеціального облаштування автотранспорту (наприклад, фероліти);

– поширені типи ґрунтів, що не мають аналогів в Україні, з дуже відмінним механічним складом і тому потребують спеціального облаштування автотранспорту (наприклад, такири).

Головну проблему при прохідності ґрунтів має їх механічний склад (властивість витримати однонаправлене навантаження) і насиченість вологою (його однорідність як твердого тіла). Зрозуміло, що діаметрально протилежними є типи ґрунтів боліт і пустель. Якщо перші є фактично водним розчином, то другі – навпаки майже не мають вологи. За сприятливих погодних умов саме вони є найкращими для переміщення бездоріжжям. Проте, це не завжди так. Головною причиною є пухкий верхній шар ґрунту. Його мікродисперсний пил, потрапляючи у двигун чи карбюратор автомобіля, швидко виводить їх із ладу. Так само, за умови пересування ґрунтами перезволоженого типу, існує великий ризик виведення з ладу окремих його агрегатів. Так, насичена водяна пара у приземному шарі активізує ерозію, яка зумовлює швидке виведення з ладу електрообладнання. Також, у разі попадання води у двигун, карбюратор, систему циркуляції охолоджуючої речовини чи пального автомобіль швидко виходить з ладу і без капітального ремонту не придатний до експлуатації.

Як показує досвід українських миротворців, найбільші проблеми з автотехнікою через погану її прохідність та часті ремонти були у країнах Екваторіальної Африки та в Іраку. У решти країн, де використовували автомобільний транспорт, що експлуатувався у ЗС України, не було суттєвих проблем. Значною мірою це зумовлене використанням автомобілів, які пройшли перевірку своїх експлуатаційних властивостей у радянський час у таких країнах, як Афганістан, В'єтнам, Куба, Нікарагуа, Сирія.

У країнах Екваторіальної Африки головною проблемою є переважання дуже перезвожених ґрунтів, у результаті чого виникали постійні проблеми з електричною

системою, на якій утворювався конденсат, що призводило до передачі блукаючого струму на корпус автомобіля. У результаті ерозія металевого корпусу дуже прискорювалась, що зумовлювало різке зменшення терміну експлуатації автотехніки. Для їх подолання необхідно було проводити комплекс заходів із додаткової ізоляції елементів системи живлення автомобіля, покриття його корпусу спеціальними захисними антикорозійними змазками.

В Іраку головною проблемою була висока температура та непридатність фільтрів і гумовотехнічних виробів до пересування в умовах різкого вітру в літній спекотний сезон. Попадання мікрочасток пилу до карбюратора доволі швидко виводило з ладу автомобілі. У польових умовах не можливо здійснення відповідного ремонту, тому вітчизняні вантажні автомобілі часто були не придатними до використання при виконанні завдань, що стояли перед українськими миротворцями. Тому необхідно було застосування додаткових захисних фільтрів, їх часту заміну та проведення технічної профілактики карбюратора і двигуна автомобіля. Це призводило до перевитрат паливномастильних матеріалів і запчастин щодо чинних нормативів.

У цілому автомобільний транспорт ЗС України придатний для здійснення миротворчих операцій у різних країнах світу. Лише в екстремальних природних умовах його не можливо використовувати з належною ефективністю без застосування додаткових засобів захисту та використання спеціальних паливномастильних і захисних матеріалів.

Таким чином, лише для екстремальних умов у країнах з екваторіальним і тропічним вологим кліматом та країн, територія яких переважно знаходиться в ариадних умовах, є потреба у запровадженні особливих вимог до військово-службовців та техніки. Тому, перед участю у відповідній миротворчій операції доцільно наперед прораховувати додаткові витрати на переобладнання технічних засобів з метою їх приведення у належний для експлуатації в таких природних умовах стан. В окремих, найбільш важких природних умовах, доцільно використовувати техніку інших країн, що спеціально адаптована для експлуатації в такому природному середовищі.

Особливого значення набуває спеціальна підготовка особового складу до несення служби у складі миротворчого контингенту в країнах із відмінними від українських природними умовами. Насамперед слід звернути увагу на спеціальний добір військовослужбовців до таких військових частин. Головною умовою є не просто відмінний стан здоров'я організму, а ступінь його витривалості та можливості швидкої адаптації до доволі відмінних природних умов перебування. Важливе значення має проведення профілактичних щеплень від окремих найбільш поширених видів небезпечних хвороб (див. рис. 3.4).

Необхідно забезпечити військовомедичну службу цих військових частин відповідними ліками та медикаментами. Медичний персонал має обов'язково проходити курси підвищення кваліфікації, де слід надати відповідні фахові знання із лікування та профілактики таких захворювань у відповідних країнах.

Необхідно по прибутті на місце розгортання миротворчих сил забезпечити гарантований доступ до джерел питної води та санітарних умов, що унеможливить спалах епідемій та погіршення стану здоров'я військовослужбовців. Тому відповідні заклади повинні бути створені ще до прибуття основних сил миротворчого контингенту.

Специфічні параметри визначення придатності до виконання завдань у рамках таких операцій висувають природні умови країн екваторіальної Африки та країн з аридними високогірськими природними ландшафтами. У них має місце найбільша відміна відповідних параметрів від природного середовища України. Тому найбільший тиск на стан здоров'я і технічні умови використання військової техніки є саме в них.

Військовослужбовці, яких направляють до складу миротворчих операцій, у таких країнах мають обов'язково пройти спеціальну підготовку та обстеження організму, отримати відповідні щеплення. Це забезпечить нормальне несення служби та мінімізує втрати працездатності та боєготовності особового складу.

Висновки до III розділу

Підсумовуючи результати вивчення природних умов країн, де проводили миротворчі операції за участю України, можна зробити такі висновки:

Природні умови країн світу, де проводились відповідні миротворчі операції, є дуже відмінними між собою. Для європейця перебування у країнах екваторіального і тропічного кліматичних поясів є суттєвим навантаженням на стан здоров'я, що зумовлюють доволі відмінні орогідрографічні, ландшафтні, кліматичні умови, які також суттєво впливають на ефективність використання спеціальної військової техніки.

Орогідрографічні умови найбільш складні у гірських країнах, де часто мають місце різкі зміни погодних умов, активно відбувається процес змін мікро і мезоформ рельєфу та течії річок. Це зумовлює необхідність оперативного швидкого реагування на прояв небезпечних природних явищ, що можуть докорінно змінити природне середовище і ландшафт відповідної частини такої країни. Таким чином, створюються складні умови проведення миротворчої операції.

Особливо небезпечні природні явища можуть призвести до катастрофічних наслідків, що унеможливають розгортання миротворчих сил у наперед визначений термін. Також вони призводять до знищення відповідної інфраструктури та значних людських жертв серед мирного населення у найбільш густозаселених частинах таких країн.

У більшості країн, що розвиваються, є серйозні труднощі з доступом до гарантованих джерел питної води та санітарних закладів, а це зумовлює додаткові витрати для миротворчих сил на їх створення та підтримання у належному стані. З цим пов'язане і широке поширення на території таких країн особливо небезпечних хвороб, що переважно у природних умовах локалізуються в ареалах перезволожених природних ландшафтів, які в умовах спекотного клімату, стають нозоареалами найбільш стійкого поширення таких хвороб. Перебування в них військовослужбовців України висуває особливі вимоги до стану їх фізичного здоров'я та можливості несення військової служби.

Негативні природні умови висувають особливі вимоги до комплектації особового складу миротворчих сил та застосування ними спеціальної військової техніки. Необхідність використання такої техніки зумовлює потребу в її спеціальному облаштуванні та використанні особливих видів захисту від негативних рис природного середовища. Найшвидше вона виходить з ладу в країнах Екваторіальної Африки та в країнах з переважно аридним сухим високогірським кліматом в Азії. Тому перед відправленням до таких країн спеціальної військової техніки необхідна її особлива комплектація з урахуванням специфічних місцевих умов експлуатації в естремальному режимі.

За специфічними вимогами до фізичного стану військовослужбовців та технічного стану спеціальної військової техніки всі країни, де проводились миротворчі операції за участю України, слід поділити на три великі групи – країни помірного природного поясу з тотожними чи маловідмінними природними умовами та нормальним епідемічним середовищем та стандартними вимогами до стану здоров'я людини; перехідна група країн субтропічного і субарідного гірського типу, де переважно необхідний нетривалий термін адаптації військовослужбовців до місцевих природних умов та експлуатації техніки в них; країни з дуже відмінними природними умовами, що є екстремальними для стану здоров'я європейця та військової спеціальної техніки України, в яких відсутні відповідні інфраструктурні об'єкти, що вимагає особливих вимог до експлуатації технічних приладів.

У результаті проведеного нами військово-географічного аналізу територій миротворчих операцій за ступенем сприятливості (звичності) для європейців кліматичних умов виділено такі групи регіонів: зі сприятливими кліматичними умовами (Молдова, Кіпр, Ліван, Македонія, Хорватія, Грузія), із сезонно-сприятливими кліматичними умовами (Боснія і Герцеговина, Таджикистан, Гватемала, Ефіопія, Еритрея, Судан, Ірак), з несприятливими кліматичними умовами (Афганістан, Південний Судан) та з дуже несприятливими кліматичними умовами (Ангола, Демократична Республіка Конго, Ліберія, Сьєрра-Леоне). У зв'язку з цим необхідно відзначити, що природні (кліматичні) умови висувають особливі вимоги до комплектації миротворчих підрозділів особовим складом та спеціальною військовою

технікою. Необхідність використання такої техніки зумовлюється потребою в її спеціальному облаштуванні та застосуванні особливих видів захисту від негативних впливів природного середовища.

Таким чином, слід визнати як визначальну, потребу в ґрунтовному дослідженні природних умов територій країн, де передбачається розгортання миротворчого контингенту в майбутньому, задля розробки комплексу заходів щодо адаптації до них військовослужбовців з метою успішного виконання завдань, передбачених планом миротворчої операції.

Основні положення цього розділу дисертаційного дослідження були опубліковані у [57; 61].

РОЗДІЛ 4

ВІЙСЬКОВО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОВЕДЕННЯ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ, В ЯКИХ БРАЛИ УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ

Комплексність наслідків участі у миротворчих операціях, у т.ч. внутрішніх – збільшення чисельності військовослужбовців, які у мирний час набули досвіду участі в них в умовах максимально наближених до бойових дій, що є особливо важливим для зміцнення професіоналізму в ЗС України в умовах проведення антитерористичної операції на сході держави. Як зазначає С.О. Кириченко: «Участь України у міжнародній миротворчій діяльності обумовлена, перш за все, необхідністю відстоювати національні інтереси нашої держави, зміцнювати її міжнародний авторитет» [52, с. 56]. Понад 42 тис. військовослужбовців ЗС України брали участь у миротворчих операціях. Це надійний кадровий резерв сучасного професійного війська.

У контексті євроатлантичної інтеграції України важливо відзначити зусилля, спрямовані на створення в рамках участі у миротворчих операціях НАТО регулярних спеціальних з'єднань. У складі ЗС України 29.12.1995 р. було створено 240-й окремий спеціальний батальйон (550 військовослужбовців) та ескадрилья літаків Військово-Повітряних Сил (ВПС) України для забезпечення перевезень вантажів у рамках Багатонаціональних Сил у Боснії та Герцеговині [52, с. 94]. Це був перший успішний досвід участі вітчизняних ЗС у військовополітичних діях НАТО в Європі. Пізніше військовослужбовці відповідних підрозділів брали участь й в інших операціях з підтримання миру на теренах колишньої Югославії (Додаток В).

За роки незалежності вітчизняні військовослужбовці зарекомендували себе як надійні зразкові виконавці вказівок військового і політичного керівництва у рамках спільних миротворчих операцій з іншими країнами із відновлення миру та спокою в різних країнах світу (див. Додаток В).

4.1. Проведення миротворчих операцій як геополітичний чинник реалізації зовнішньополітичного курсу України

Географічними аспектами геополітичного положення держави, на прикладі України, займалися такі вітчизняні вчені як: Я.Б. Олійник [56], Н.І. Романюк [82], О.І. Шаблій [85]. Проте, в їх напрацюваннях не розкрито значення миротворчих операцій як важливого геополітичного чинника.

Офіційна позиція України щодо миротворчих операцій найповніше представлена у серії видань Міністерства оборони та Генерального штабу ЗС України «Біла книга», що безперервно виходить від 2005 р. [410]. Окремі її аспекти аналізуються у публікаціях вітчизняних та іноземних фахівців із питань зовнішньополітичного курсу України, чії погляди були докладно розкриті у підрозділі 1.1 дисертаційного дослідження. Тому на них ми не зупиняємось окремо, а проаналізуємо саме офіційну нормативноправову базу проведення миротворчих операцій у контексті реалізації зовнішньополітичного курсу України (див. Додаток А).

Відповідно до змін офіційної позиції України від політики багатовекторності до форсованого просування військостратегічного партнерства з окремими країнами та військовими організаціями змінювались цілі, напрями та реалізація миротворчих операцій. Доцільно більш докладніше зупинитись на основних результатах цих дій з боку центральних органів державної влади, що зумовлювали відповідні зміни у миротворчій діяльності України.

Якщо в 90-і рр. ХХ ст. українські військові контингенти брали участь лише в операціях з підтримання миру під егідою ООН, то у 2000і рр. найбільш активно вони залучались до відповідних акцій НАТО (рис. 4.1–4.5). Це значною мірою зумовлено офіційним зовнішньополітичним курсом держави на інтеграцію до євроатлантичних та європейських структур. В оборонній політиці виразно домінував саме перший напрям. Як показує аналіз нормативно-правової бази та миротворчої діяльності ЗС України, відповідних спільних операцій з ОБСЄ не проводилось, обмежились лише деклараціями та зустрічами високопосадовців. Усі зусилля були спрямовані на реалізацію курсу форсованої співпраці з НАТО.

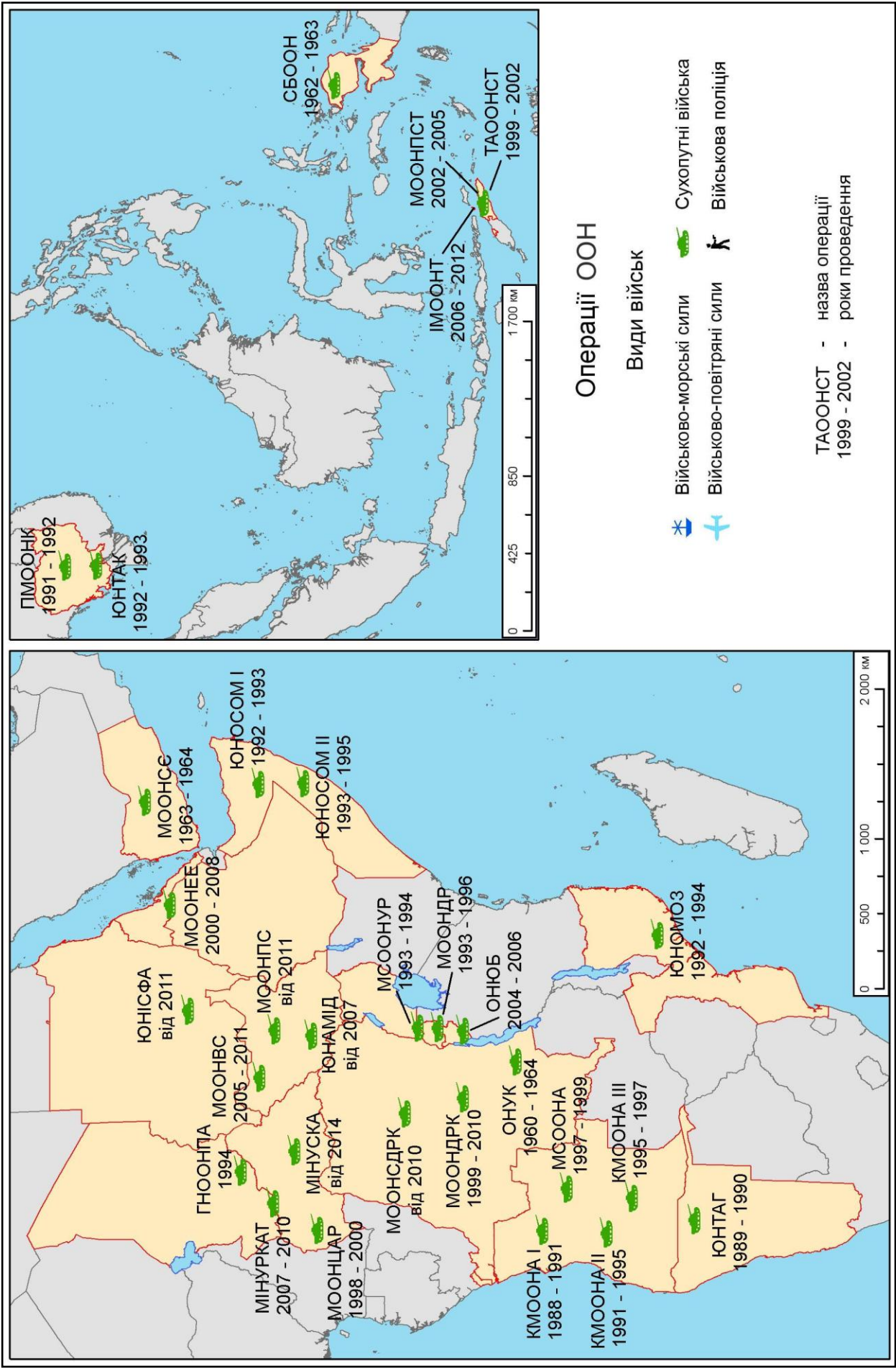

Рисунок 4.1. Миротворчі операції під егідою ООН

Складено автором самостійно на підставі даних [125; 151].

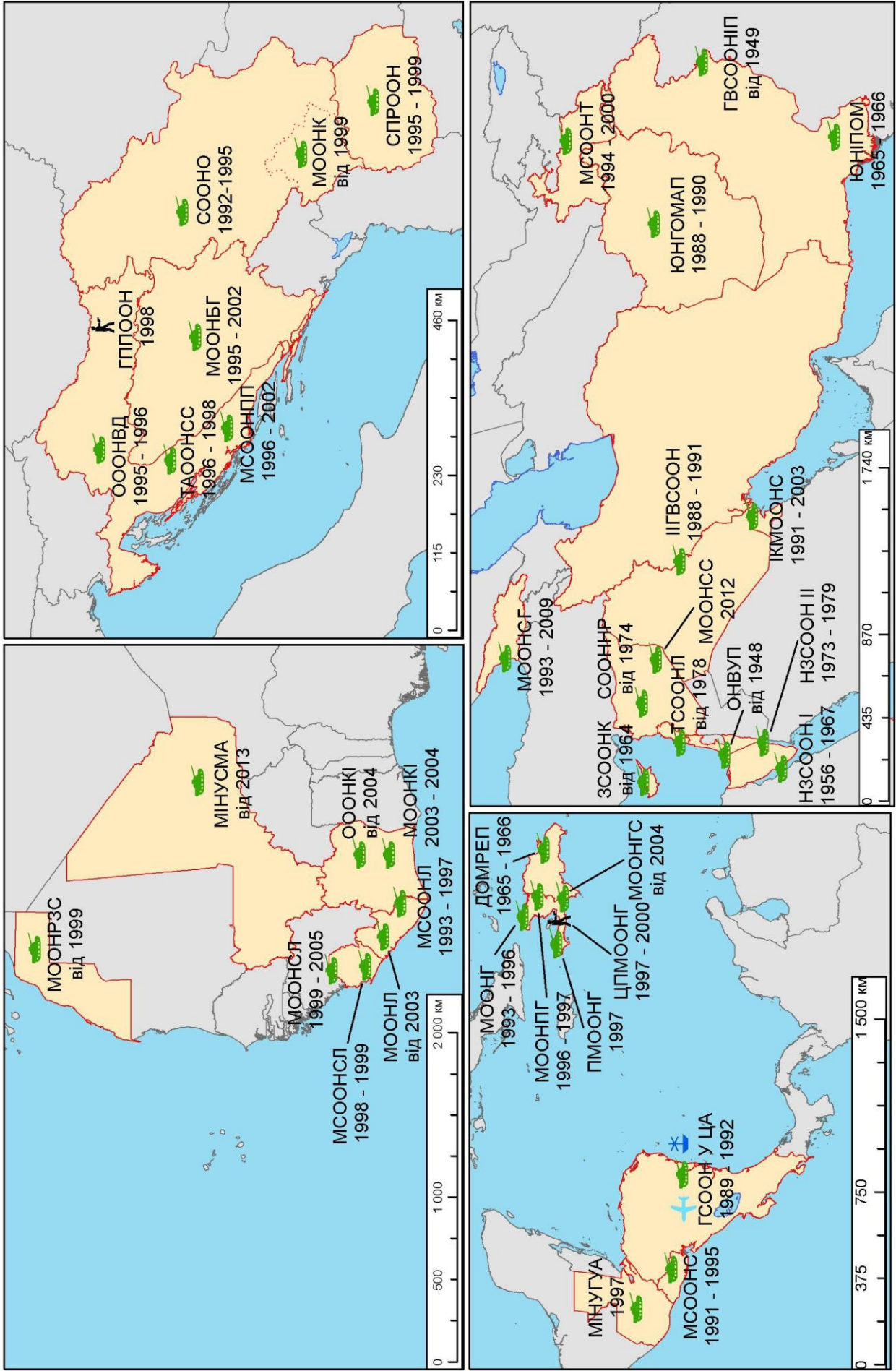

Рисунок 4.1. Миротворчі операції під егідою ООН (продовження)
Складено автором самостійно на підставі даних [125; 151].

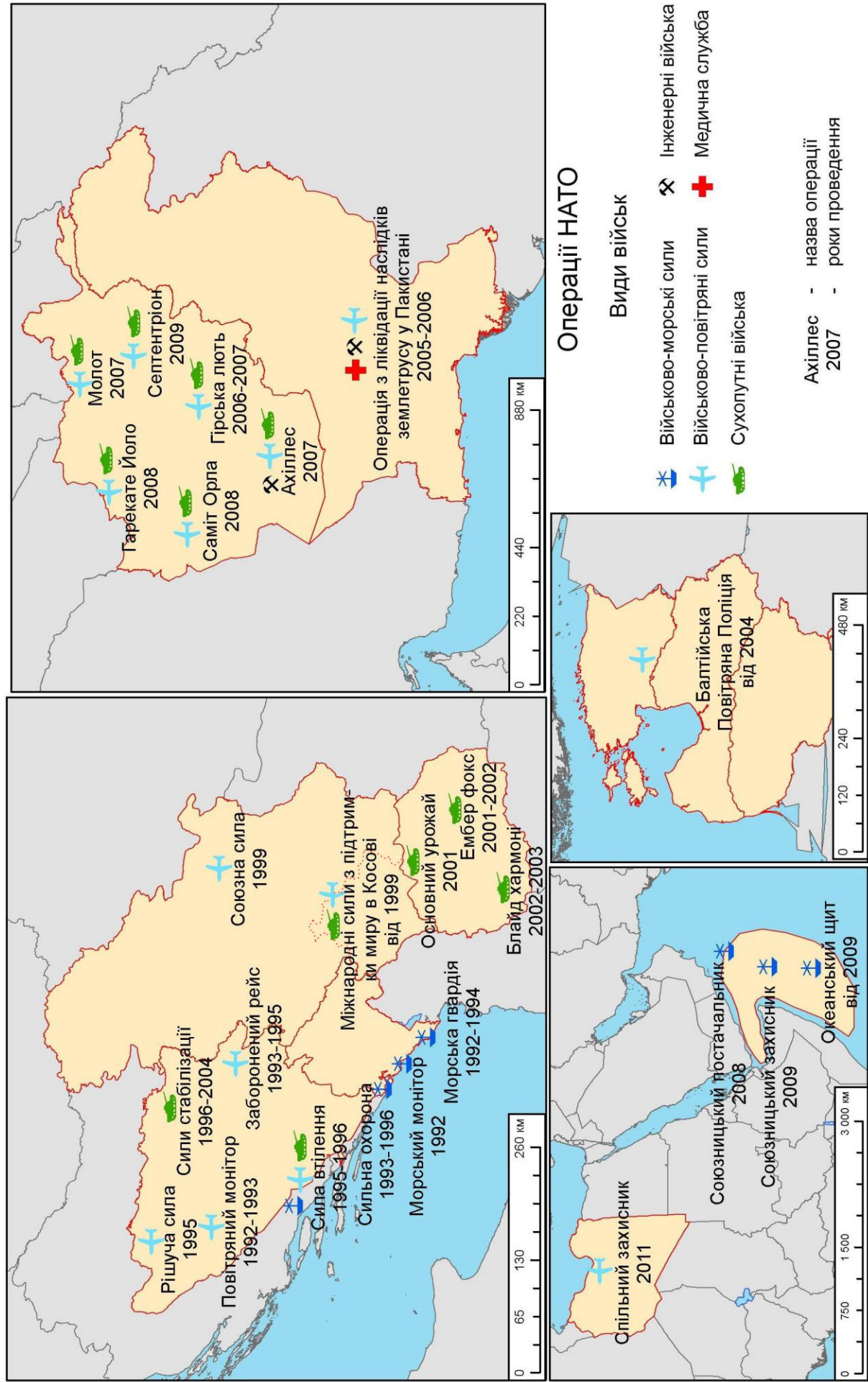

Рисунок 4.2. Миротворчі операції НАТО
 Складено автором самостійно на підставі даних [63; 137; 146].

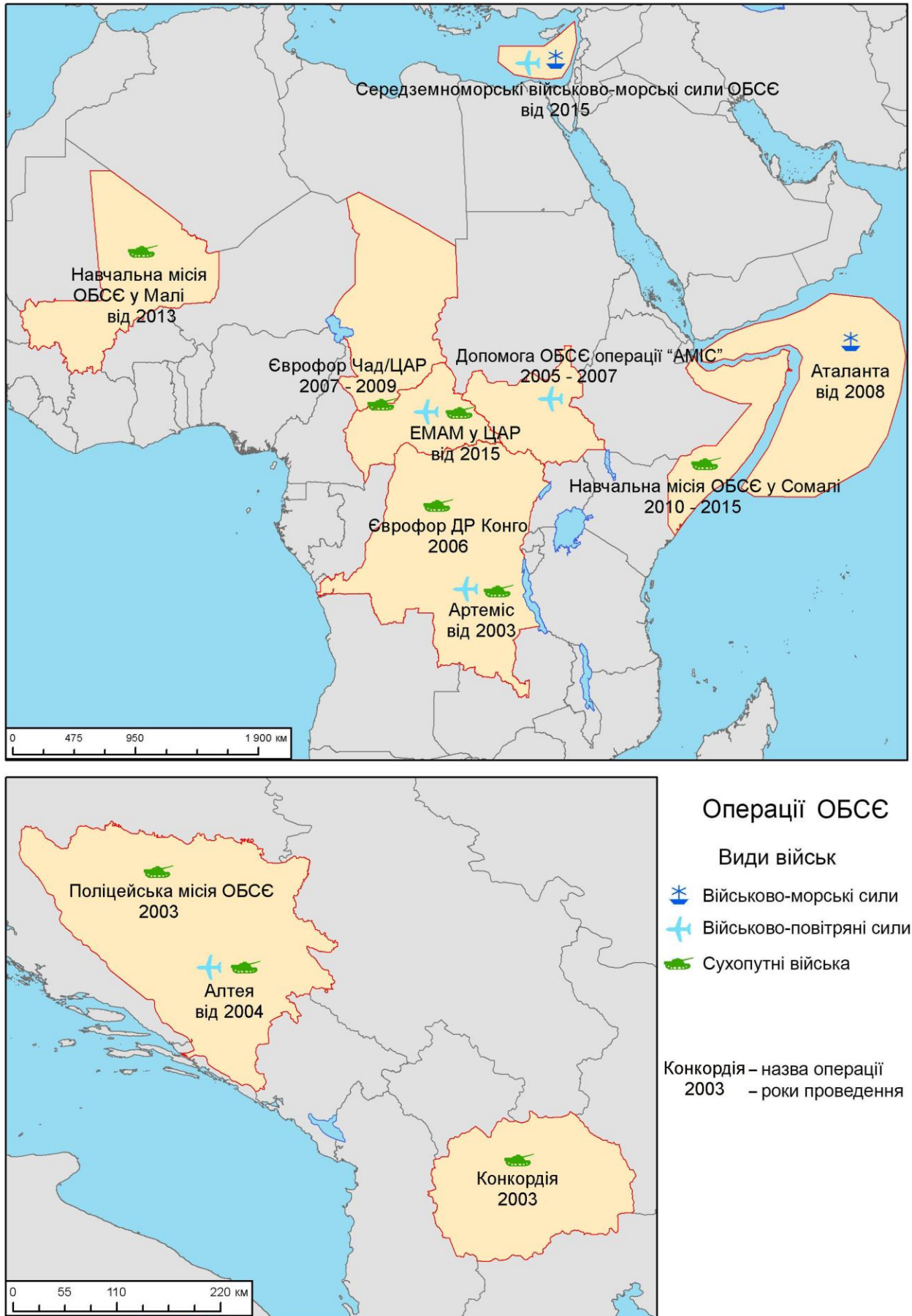

Рисунок 4.3. Миротворчі операції ОБСЄ
Складено автором самостійно на підставі даних [137].

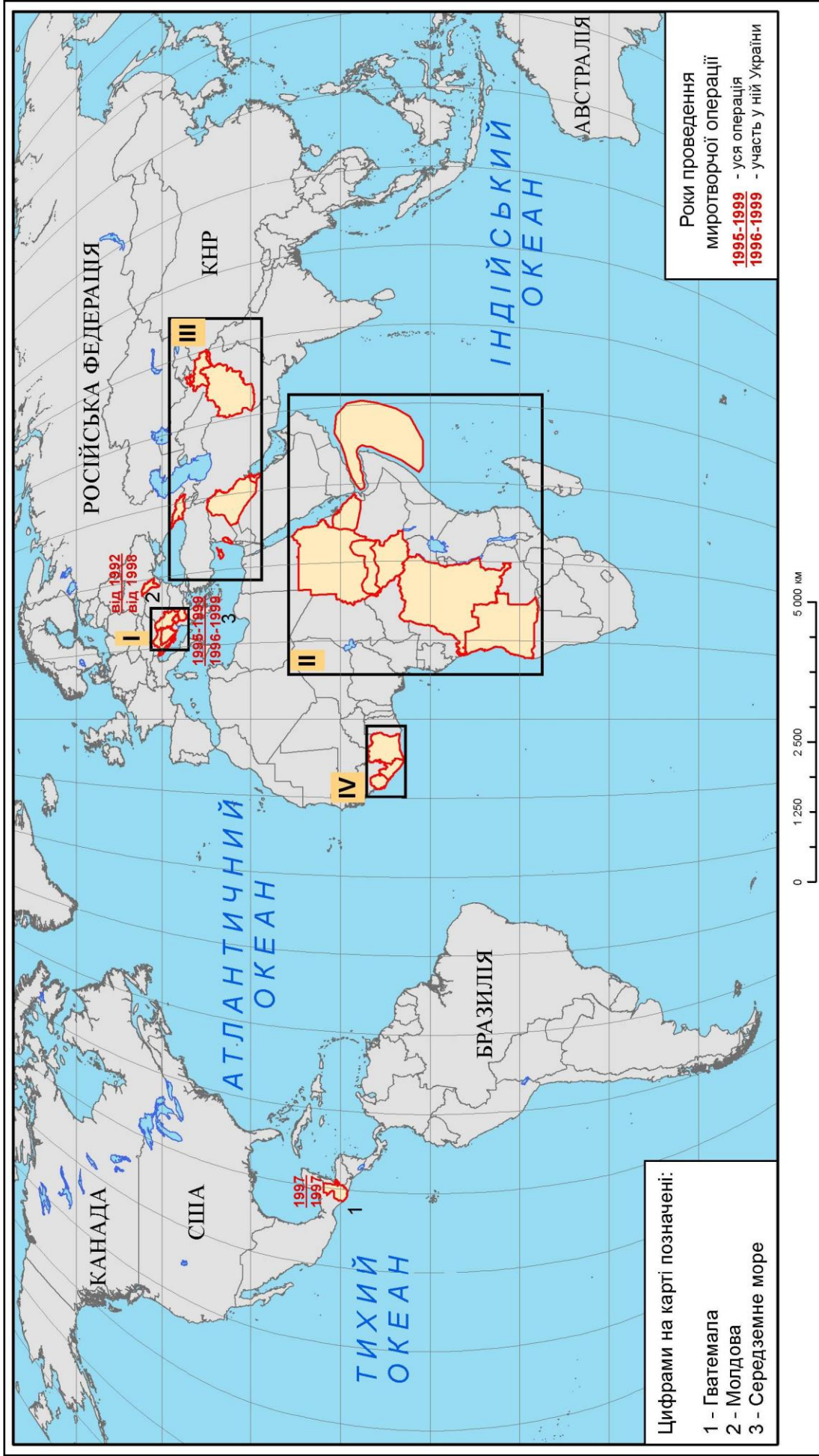

Рисунок 4.4. Участь незалежної України у миротворчих операціях

Складено автором самостійно на підставі даних [410; 15-18; 26-28; 31; 34; 35; 37-41].

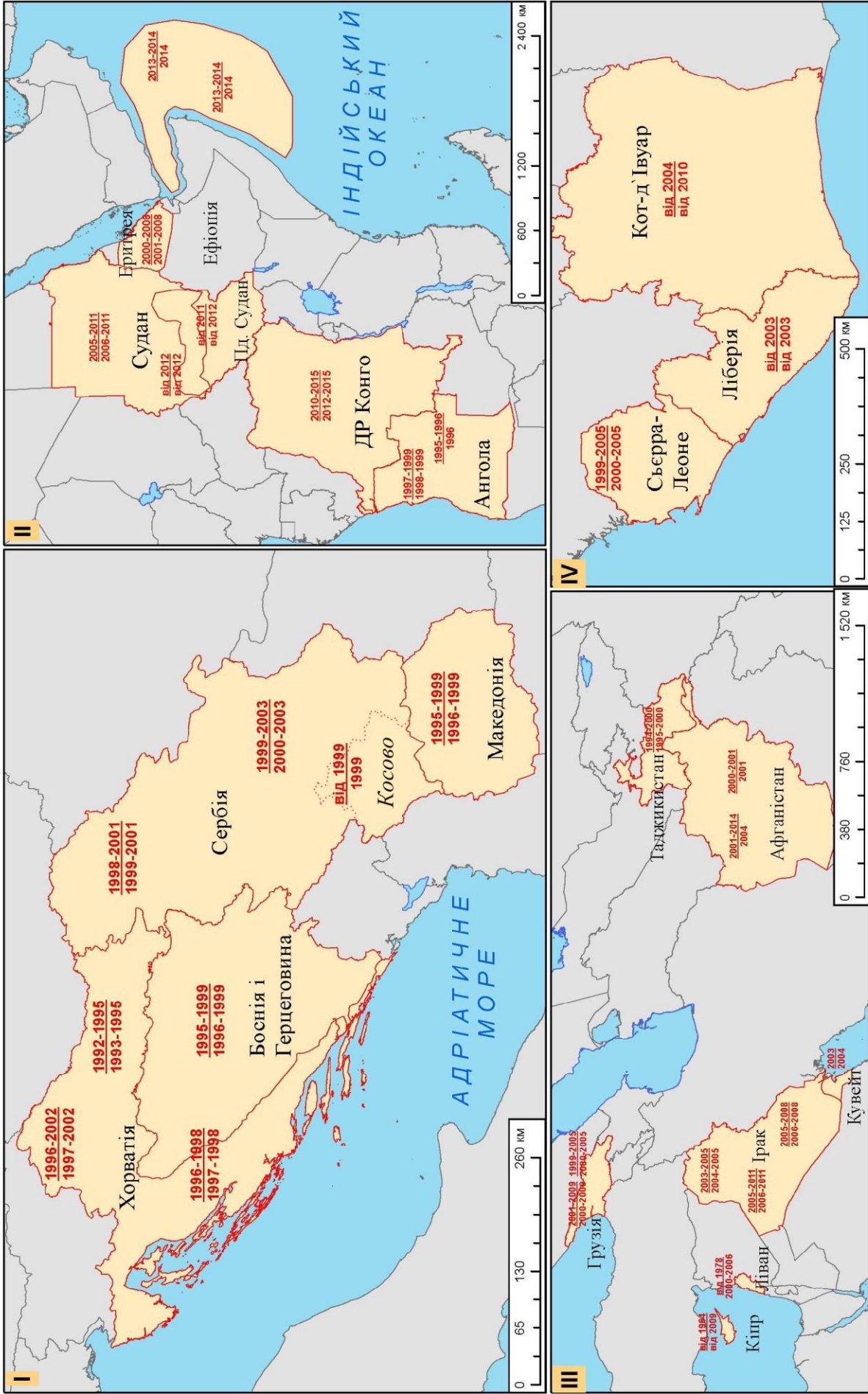
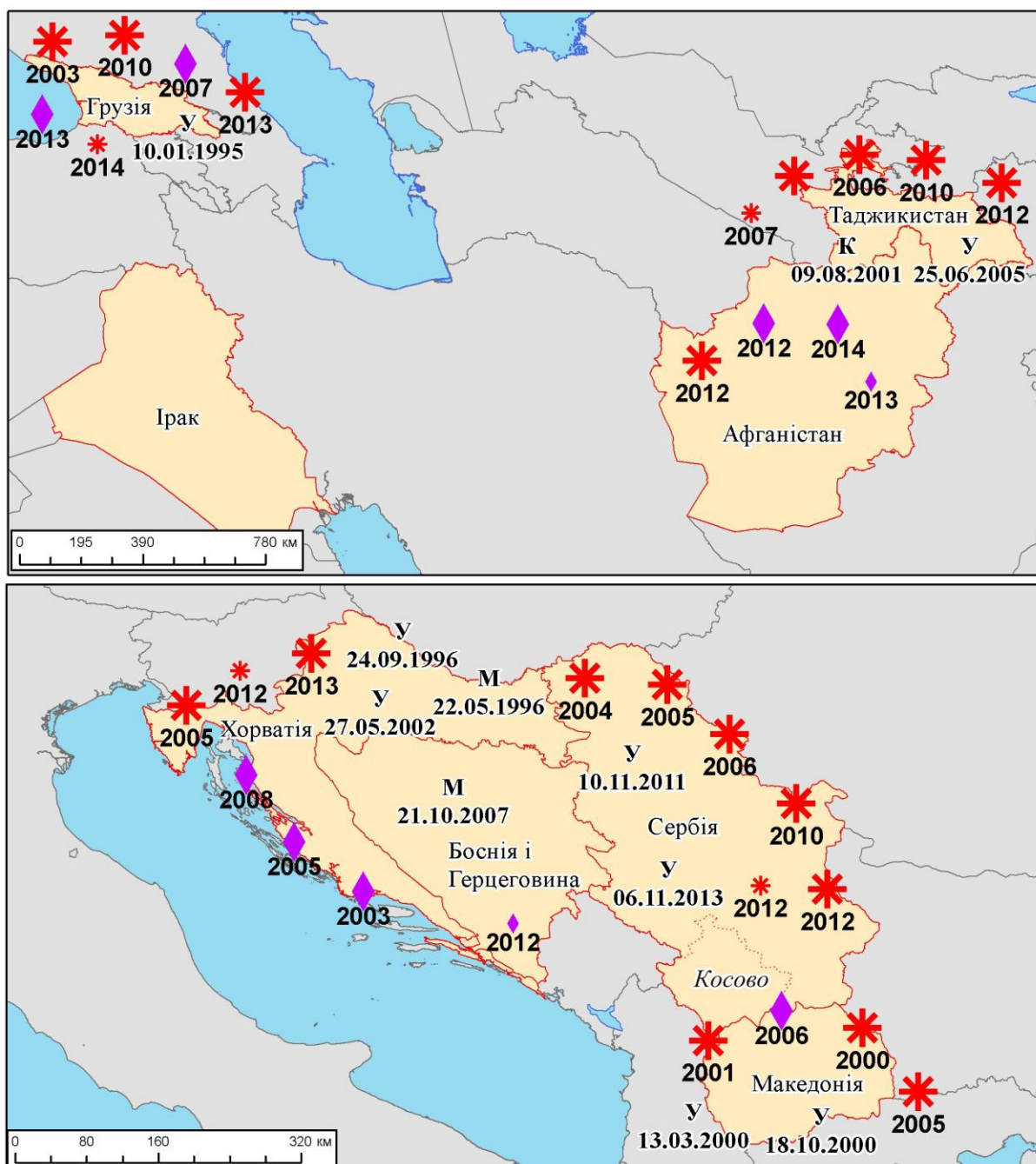

Рисунок 4.4. Участь незалежної України у миротворчих операціях (продовження)

Складено автором самостійно на підставі даних [410; 15-18; 26-28; 31; 34; 35; 37-41].

Візити вищого військового керівництва України

Міжнародні документи зі співпраці у військовій сфері

- Міністр оборони України
- Заступник Міністра оборони України
- Начальник Генерального штабу
- Заступник начальника Генерального штабу

- У - Угода про співробітництво у військовій сфері
- М - Меморандум про взаєморозуміння та співробітництво у військовій сфері
- К - Контракт на підготовку військових кадрів

Рисунок 4.5. Військово-дипломатичний вимір відносин між Україною і країнами, де проводились миротворчі операції

Складено автором самостійно на підставі даних [1; 410; 14; 19; 21; 23–27; 30; 33; 35; 44; 49; 69–75; 86].

За умов євроатлантичного зовнішньополітичного курсу вітчизняні військово-службовці були залучені до миротворчих операцій НАТО у різних країнах світу (див. рис. 4.2). Так, у 2005 р. заради підтримання участі в операції у Косово було переведено на цілковите утримання з Державного бюджету України українську частину багатонаціонального батальону УКРПОЛБАТ [4, с. 91] та значно розширено ареал присутності вітчизняних військових у рамках миротворчих операцій НАТО (див. рис. 4.2). Фактично заради реалізації цілей і завдань альянсу українські військові були залучені до відповідних операцій в Афганістані, Іраку, Судані та в антитерористичній операції у Середземному морі.

Навряд чи було слухним витратити і так обмежені кошти з Державного бюджету України на проведення численних миротворчих операцій НАТО у дуже віддалених країнах, з якими фактично не було налагоджено двосторонньої співпраці (див. рис. 4.2.). Для порівняння в 2007 р. у Грузії було лише 5, у Придністров'ї 10 українських військових спостерігачів, тоді як в Іраку – 29, а в районі Косово – 183 військовослужбовці [7, с. 73]. Таке співвідношення зусиль щодо нормалізації ситуації поблизу власних кордонів та у далеких країнах нині має суттєвий вплив на складне геополітичне положення України в Європі, адже «зона безпосередніх інтересів нашої держави не виходить за межі відносин з прикордонними країнами, а невиправданий глобалізм завдає серйозну шкоду національним інтересам» [66, с. 187].

Більш скромні зусилля в цей період були спрямовані на співпрацю з ОБСЄ (див. рис. 4.3). Так, у 2005 р. лише було опрацьовано питання участі українських військових у поліцейських загонах у складі миротворчої операції ОБСЄ в Косово [4, с. 92]. Слід зазначити, що країни ЄС формують більше 40% всього бюджету операцій з підтримання миру під егідою ООН, хоча їх ЗС беруть участь лише у 6% з них [106, р. 11]. Тому для реалізації їх геополітичних планів із підтримання миру та безпеки у нестабільних регіонах світу конче потрібні військовослужбовці інших країн, до яких не має упередженого ставлення з боку місцевого населення та еліти. Залучення ЗС України до реалізації таких операцій має важливе зовнішньополітичне значення, що дозволяє державі підтримувати особливі стосунки з країнами-членами

ЄС і НАТО (див. рис. 4.2, 4.3, 4.5). Лише за їх участь у рамках операцій з підтримання миру під егідою ООН у Лівані, Сьєрра-Леоне, Ліберії, Косово до Державного бюджету України було нараховано 34 млн дол. США [52, с. 96].

Україна була єдиною країною, яка брала участь у рамках програми «Партнерство заради миру» у всіх миротворчих операціях НАТО (див. рис. 4.3). Передача зброї, військової техніки і майна українського миротворчого контингенту в Іраку міністерству оборони цієї держави, під час його виведення у 2005 р. [4, с. 92], навряд чи сприяла нормалізації політичної ситуації на Близькому Сході.

За ініціативи міністра оборони України у 2005–2007 рр. А.С. Гриценка у 2006 і 2007 р. [7, с. 95] запровадили в усі миротворчі операції держави стандарти НАТО. Це зумовлювало певне напруження під час їх проведення, адже не всі держави, які брали участь у миротворчих операціях під егідою ООН, запровадили їх у власних ЗС. Лише після його зміни вдалось напрацювати «Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України», яку було затверджено Указом Президента України №435/2009 від 15.06.2009 р. У цьому програмному документі акцентується увага на винятковому значенні ООН у проведенні такого роду операцій та на необхідність вирішення насамперед задач із мінімізації ризиків у країнах, прилеглих до України (див. рис. 4.1).

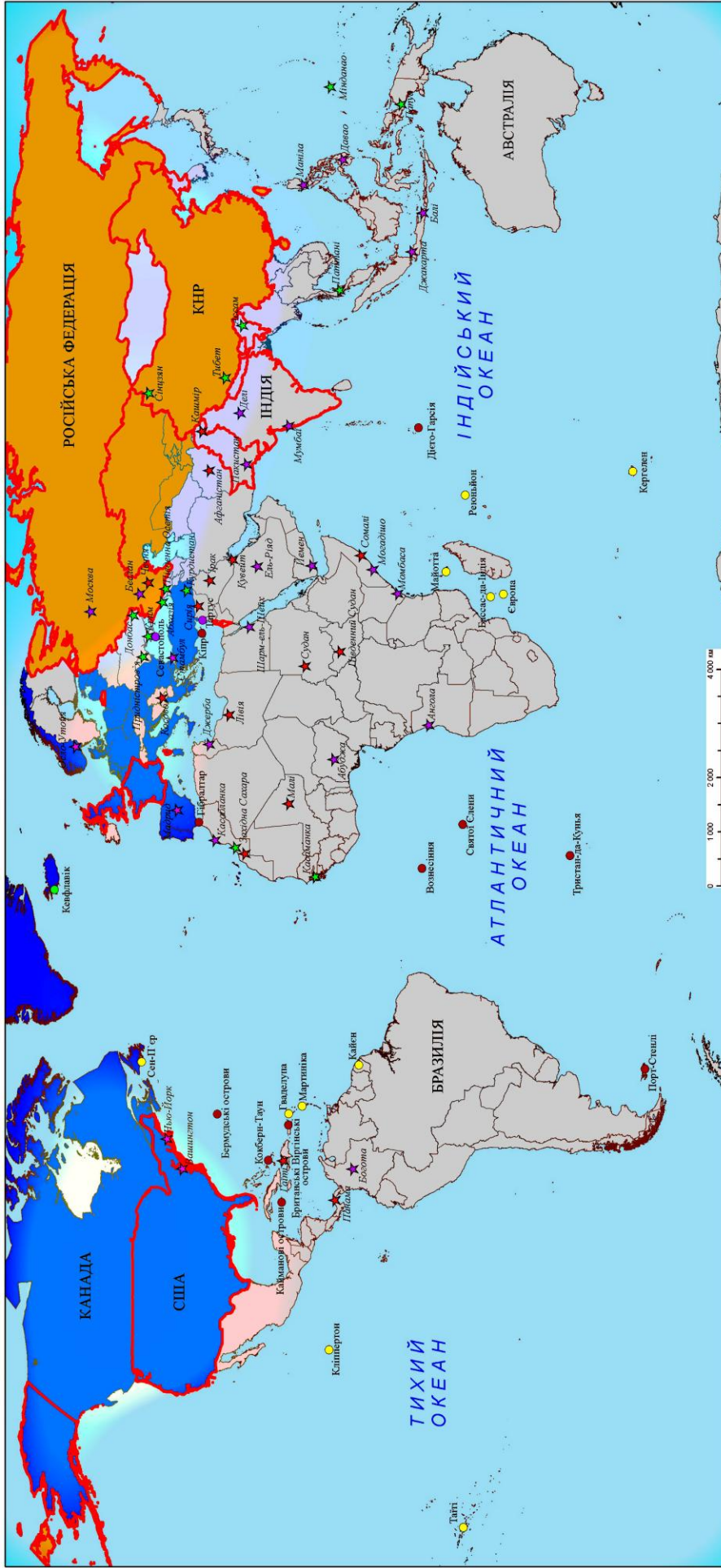
Нині, за умов проведення антитерористичної операції у східних регіонах України та відмови НАТО надати летальну зброю та матеріальнотехнічне забезпечення, необхідне для успішного досягнення завдань з подання вогнищ неспокою у межах держави, за умови окупації Кримського півострова РФ, постає питання про доцільність подальшої широкомасштабної участі вітчизняних військовослужбовців у миротворчих операціях НАТО у таких віддалених від України країнах, як Афганістан, чи надання послуг військовотехнічного плану Альянсу. Наявність невизнаних проросійські налаштованих самопроголошених держав у безпосередній близькості від державних кордонів України, Придністров'я (Молдова) до Нагорного Карабаху (Азербайджан) створює додаткові серйозні виклики миру та спокою у всьому регіоні Чорного моря (рис. 4.6). Тому розгортання миротворчих операцій у межах цих «заморожених конфліктів» має важливе

значення для України, адже це дозволить державі зосередити свої зусилля на успішному завершенні антитерористичної операції.

Геополітичним наслідком участі України у миротворчій діяльності стало її визнання як надійного партнера у вирішенні сучасних геополітичних проблем світу з боку великих держав (див. рис. 4.6). Вітчизняні військовослужбовці брали участь під їх егідою у вирішенні конфліктів у країнах, що розвиваються (рис. 4.7). У більшості цих країн внутрішньополітична ситуація є доволі нестабільною (див. рис. 4.7). Причини конфліктів у цих державах є доволі подібні (рис. 4.8). Тому і мета проведення у них миротворчих операцій є тотожною. Це дозволяє зробити висновок про існування залежності між потребою у підтриманні миру та спокою у світі від подолання головних проблем країн, що розвиваються. Саме у них переважно відбуваються політичні конфлікти, для вирішення яких організують, під егідою різних поважних авторитетних міжнародних організацій, миротворчі операції (див. рис. 4.1–4.9).

Як видно на рис. 4.9, у більшості країн, де проводились миротворчі операції за участю України, причиною відповідних конфліктів були політичні суперечності та етнічне непорозуміння. Це зумовило доволі тривалий термін існування цих конфліктів [2]. Їх вирішення лише за допомогою політичних перемовин між представниками ворогуючих сторін можливе за умови їх бажання дійти згоди щодо майбутнього спільного розвитку відповідної країни, як це мало місце у Боснії і Герцеговині, де після кривавого конфлікту, зумовленого розпадом колишньої Югославії, за сприяння міжнародного співтовариства та безпосередньої участі великих держав вдалось вирішити конфлікт та відновити лад у цій країні. Так само у Македонії вдалось упередити такий конфлікт, розгорнувши миротворчі сили ООН за участю України (рис. 4.10).

Участь України у миротворчих операціях дозволила налагодити плідну співпрацю у військодипломатичній сфері як з країнами, де проводились такі операції, так і з країнами, які надіслали своїх військовослужбовців (див. рис. 4.5). Показовою у цьому плані є позитивна динаміка співпраці між військовими відомствами України та Грузії і Хорватії.

Основні закордонні бази ВМС

- США
- Російської Федерації
- Великобританії
- Франції

Основні військово-політичні блоки

- НАТО
- Шанхайська організація співробітництва
- Країни, які володіють ядерною зброєю

Основні конфлікти у світі

- ★ сепаратистські рухи
- ★ військові дії
- ★ терористичні акти

Рисунок 4.6. Геополітична картина сучасного світу

Складено автором самостійно на підставі даних [98, р. 70–71, 361; 99, р. 200–201; 104, р. 458–459; 131, р. 121, 136–137, 142; 107, р. 47; 119, р. 64–65].

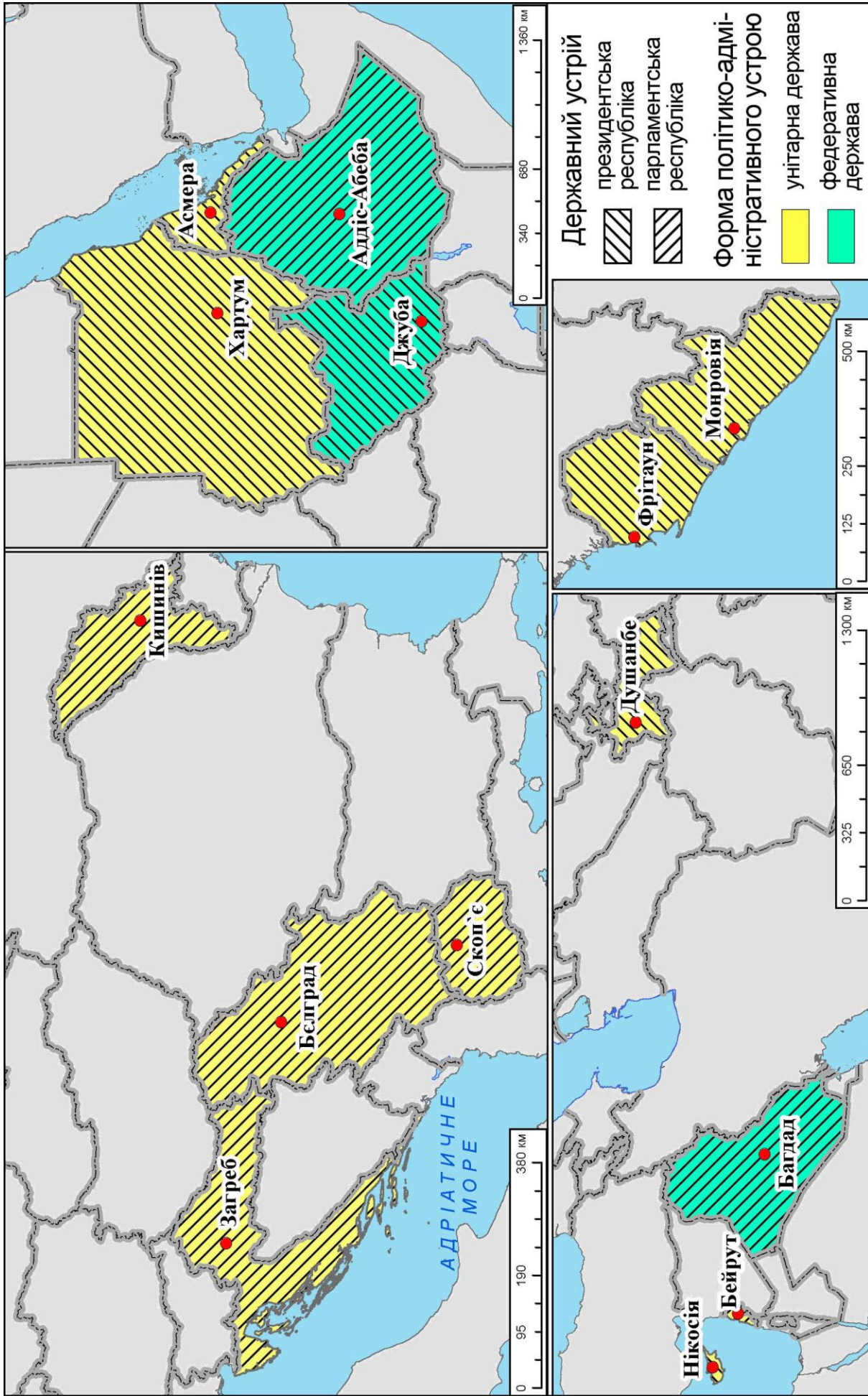

Рисунок 4.7. Політико-географічна характеристика країн, де мали місце миротворчі операції за участю України
 Складено автором самостійно на підставі даних [98, з. 70–71, 361; 99, р. 200–201].

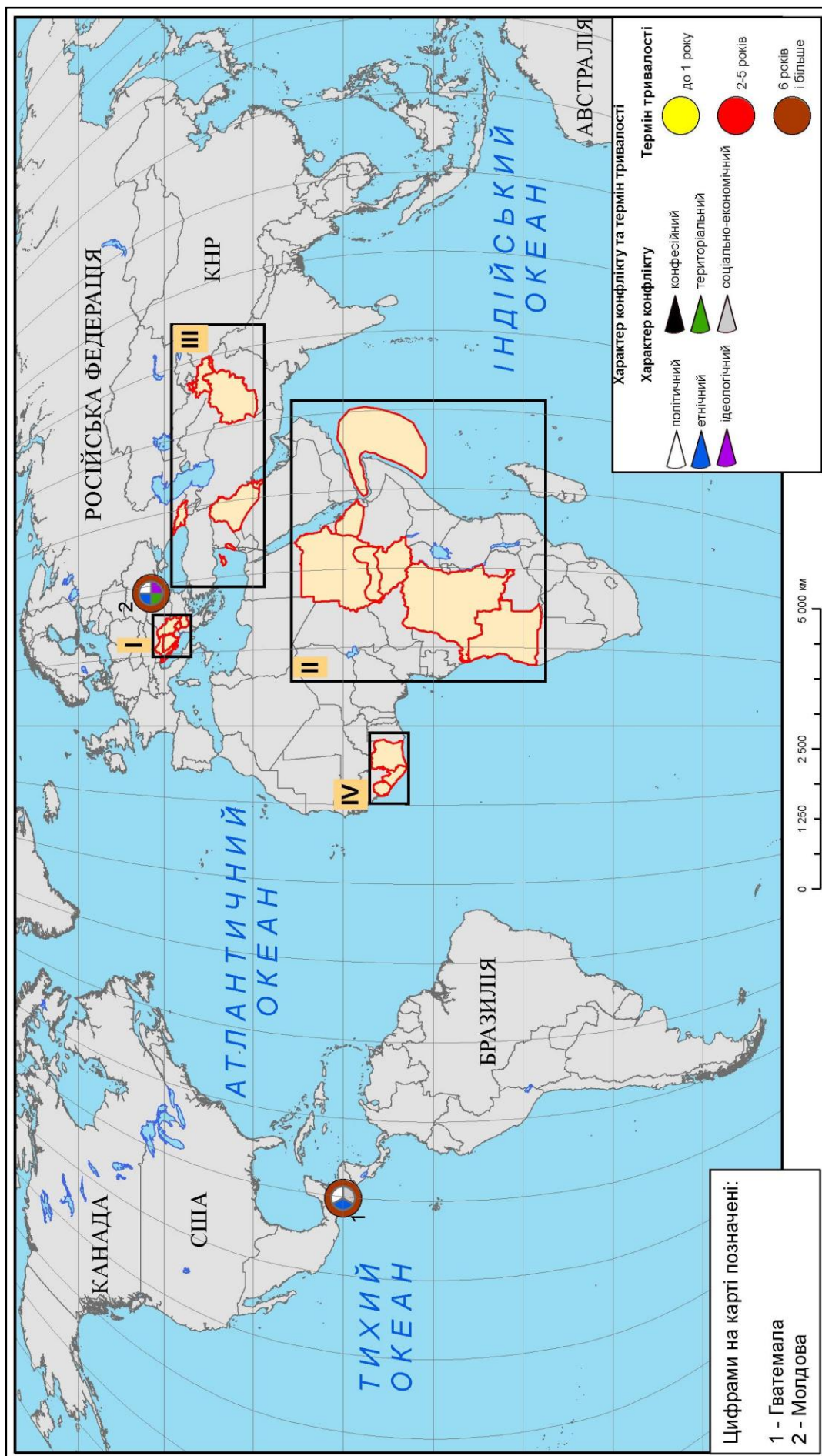

Рисунок 4.8. Характер конфлікту в країнах, в яких проводились миротворчі операції за участю України
 Складено автором самостійно на підставі даних [98, з. 70–71, 361; 99, р. 200–201; 102, р. 43; 104, р. 458–459; 119, р. 64–65; 131, р. 121, 136–137, 142].

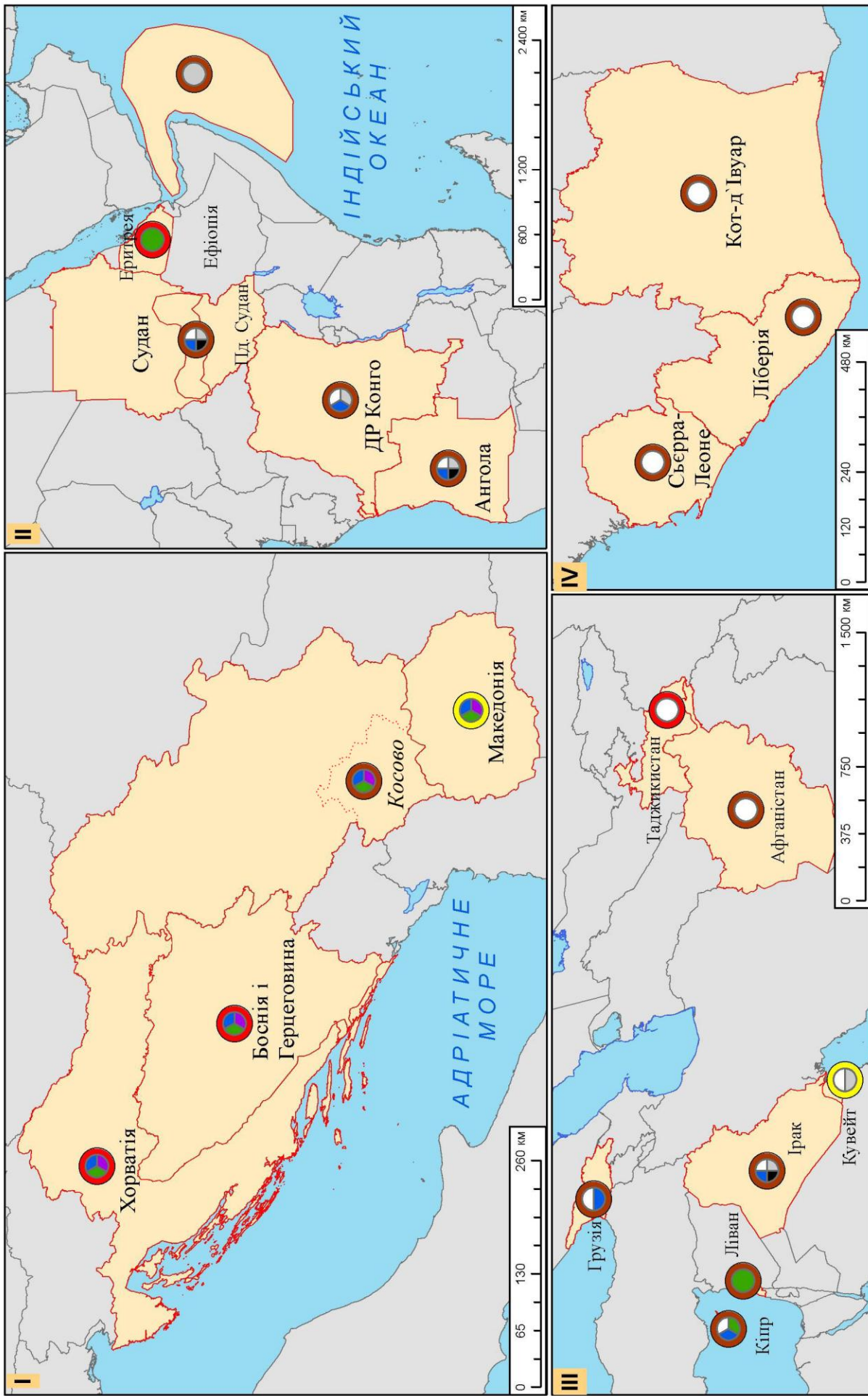

Рисунок 4.9. Характер конфлікту в країнах, в якіх проводились миротворчі операції за участю України (продовження)
 Складено автором самостійно на підставі даних [98, з. 70–71, 361; 99, р. 200–201; 102, р. 43; 104, р. 458–459; 119, р. 64–65; 131, р. 121, 136–137, 142].

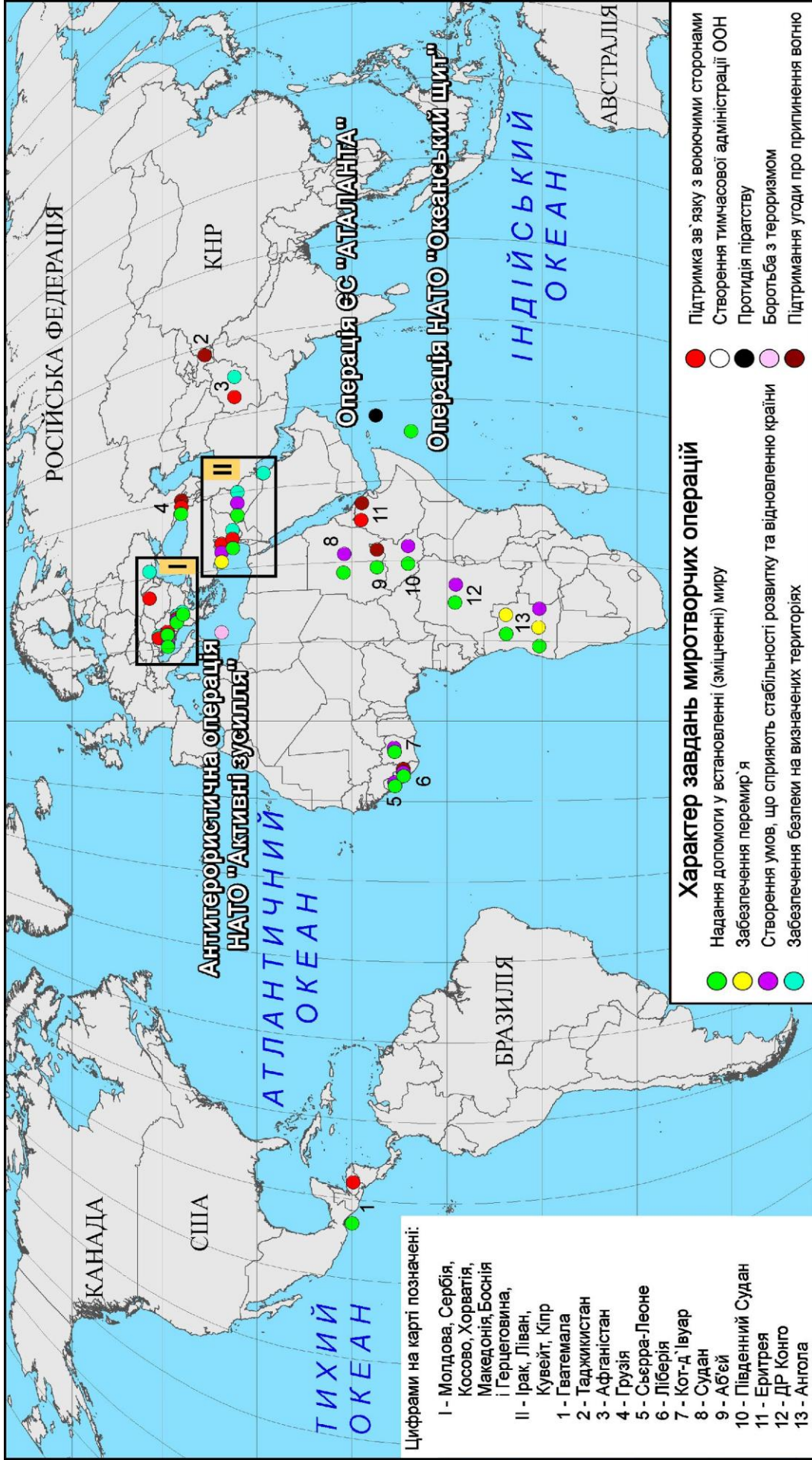

Рисунок 4.10. Завдання миротворчих операцій за участю України

Складено автором самостійно на підставі даних [98, з. 70–71, 361; 99, р. 200–201; 102, р. 43; 104, р. 458–459; 107, р. 47; 119, р. 64–65; 131, р. 121, 136–137, 142].

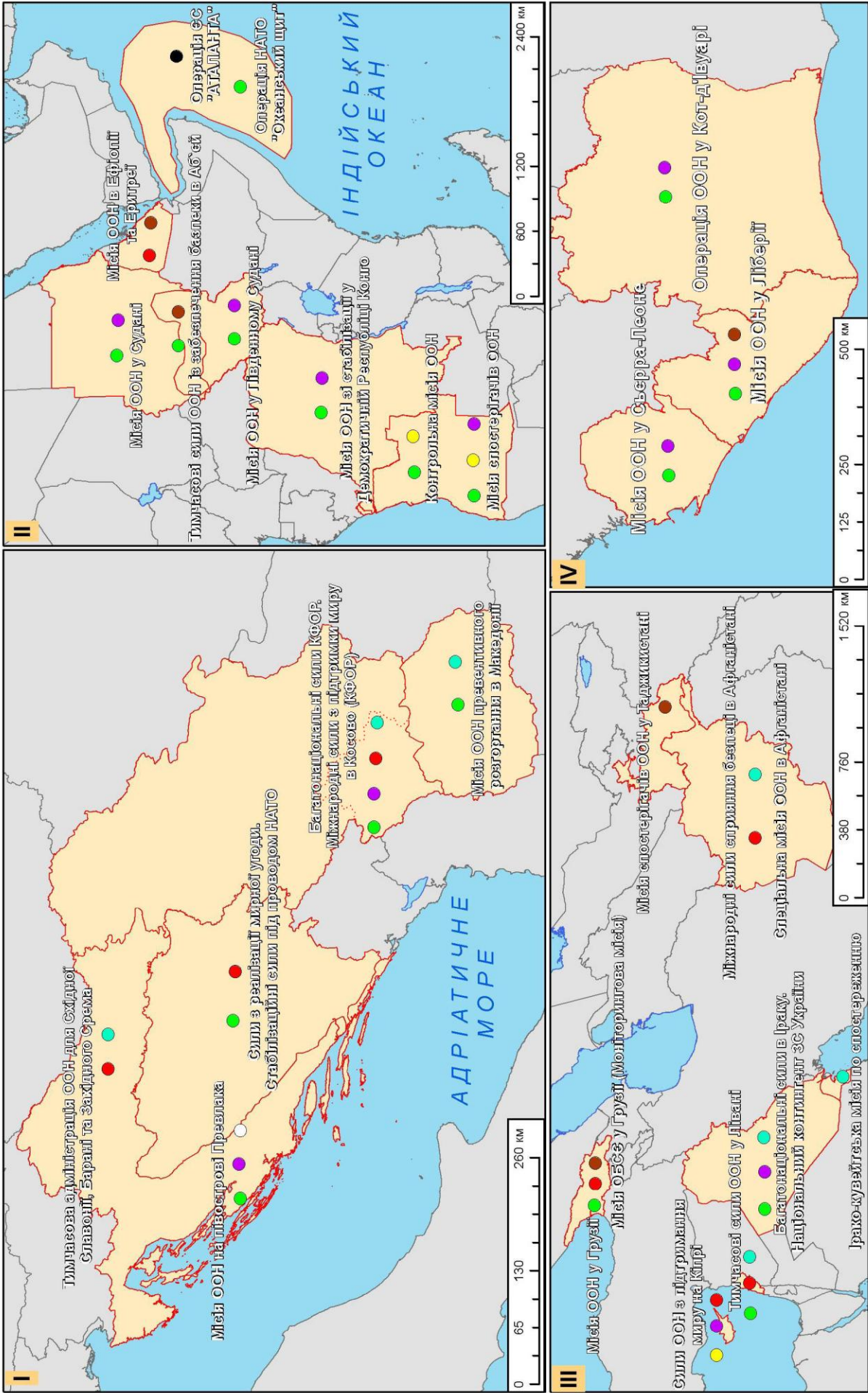

Рисунок 4.10. Завдання миротворчих операцій за участю України (продовження)

Складено автором самостійно на підставі даних [98, р. 70–71, 361; 99, р. 200–201; 102, р. 43; 104, р. 458–459; 107, р. 47; 119, р. 64–65; 131, р. 121, 136–137, 142].

Фактично вони почали розвиватись лише після завершення перебування в цих країнах вітчизняних миротворців. Їх високий авторитет та повага до місцевого населення, професіоналізм у виконанні завдань миротворчої місії стали надійним фундаментом для подальшого розвитку співпраці у сфері безпеки і оборони. Як видно на рис. 4.5, мали місце численні візити вищого керівництва ЗС України до цих країн. Так само миротворча діяльність сприяла розбудові військоводипломатичної співпраці з країнами, військовослужбовці з яких брали участь у них. Зокрема, це, як ми зазначали вище, стало запорукою успішного просування України в євроатлантичній співпраці. Також це дозволило значно збільшити обсяги поставок вітчизняного озброєння, про що докладніше сказано у наступному підрозділі цього розділу.

Політико-географічна характеристика країн, де мали місце миротворчі операції за участю України (див. рис. 4.7) показує, що більшість з них є унітарними державами з дуже централізованою системою президентської влади. Це значною мірою не дозволяє малим етнічним групам та політичній опозиції вільно брати участь у політичному, культурному і релігійному житті через широке поширення в країнах, що розвиваються, авторитаризму та інших політичних режимів одноосібної влади диктаторів. В окремих з них (наприклад, в Афганістані) це стало причиною неодноразового насильницького повалення центральної влади та тривалих громадянських воєн (див. рис. 4.7). Окремі держави постали у результаті жорстких воєн за незалежність (наприклад, Південний Судан).

У низці країн, де проводились чи проводяться нині миротворчі операції (див. рис. 4.1–4.3), вони стали частиною внутрішньополітичного життя та визначають багато в чому їх зовнішню політику. Так, наприклад, на Кіпрі та в Лівані, де в складі миротворчих сил брали участь у контролі над ситуацією військовослужбовці ЗС України, миротворчі операції тривають не одне десятиріччя (див. рис. 4.1). У цих країнах лише присутність миротворців дозволяє «заморозити конфлікт» (див. рис. 4.6 і 4.7), що зумовлено підтримкою ворогуючих сторін зовнішніми силами, які не зацікавлені в остаточному його вирішенні шляхом досягнення компромісу.

Для ефективного виконання задач, що стоять перед миротворчими силами у різних країнах світу залучають різні віди ЗС (див. рис. 4.1). Це зумовлено площею

території, яку необхідно ефективно контролювати, та задачами, які поставлені перед миротворчим контингентом. Серед діючих операцій ООН найбільший контингент нині є в ДР Конго (19 453 осіб), тоді як максимальним він був у Боснії і Герцеговині – 38 599 осіб. Значною мірою така присутність зумовлена збройним кривавим конфліктом у цих країнах, де насамперед слід роз'єднати ворогуючі сторони, створивши тим самим можливість до нормалізації життя цивільного населення та пошуку політичного діалогу між ворогуючими сторонами.

На відміну від миротворчих операцій ООН, подібні місії НАТО переважно мали на меті примус до миру (див. рис. 4.2). Це вказує на різні можливості, які може застосувати найпотужніший у світі військово-політичний блок та міжнародна організація, до складу якої входять діаметрально протилежні у політичному плані держави. Слід зазначити, як видно на рис. 4.2, не завжди НАТО потребує для легалізації своїх дій у рамках миротворчих операцій відповідної санкції ООН. Це створило доволі небезпечну практику, яка була не можлива за часів «Холодної війни».

Реалізація завдань з примусу до миру без санкції ООН щодо державичлена цієї організації фактично означає військову агресію. В окремих випадках НАТО втручалось у внутрішні справи відповідних країн навіть за протесту її законного уряду, виступаючи на стороні повстанців (наприклад, у конфлікті в Косово). Таким чином, виникає ситуація, коли міжнародне право та суверенітет малих і середніх держав є обмеженим та політична влада у них може бути змінена через реалізацію геополітичних цілей великих держав.

На відміну від НАТО миротворчі операції ОБСЄ спрямовані на підтримання миру та у більшості випадків вони проводяться за згодою чи санкцією ООН (див. рис. 4.3). Це вказує на доволі відмінні цілі, що стоять перед цими поважними міждержавними організаціями та на складність досягнення згоди у використанні ЗС країнучасниць ЄС. Для кожної миротворчої операції створюються військові з'єднання на рівні бригад країнучасниць місії, які надаються в оперативне управління спільних сил.

ЄС реалізовує унікальну операцію – «Атланта» для боротьби з піратством в Індійському океані в районі Африканського рогу (див. рис. 4.3). Це єдина виключно військово-морська сучасна миротворча операція в світі, що має на меті забезпечення комерційного судноплавства у важливому для країн-членів ЄС регіоні світу. Слід зазначити, що в ній брали участь у 2011–2014 рр. українські військові кораблі (див. рис. 4.4). Це була єдина така миротворча операція військово-морських сил (ВМС) України, які також брали участь у боротьбі з піратством у рамках антитерористичної операції НАТО «Активні зусилля» у Середземному морі (див. рис. 4.10). Мета участі у миротворчих операціях українського контингенту майже повністю співпадає із загальними цілями їх проведення (див. рис. 4.1–4.3 і 4.10), а це вказує на спільні геополітичні цілі.

4.2. Особливості участі України у миротворчих операціях під егідою різних міжнародних організацій

Україна від початку проголошення незалежної держави відразу долучилась до миротворчих операцій (див. рис. 4.1–4.3). Перша миротворча операція, в якій брали участь вітчизняні військовослужбовці, відбулась під егідою ООН у 1992 р. у рамках регулювання югославської кризи. Для подолання її наслідків у 1999 р. НАТО організувало миротворчу операцію в Косово, до якої також було залучено ЗС України.

Зростання нестабільності у світі зумовило збільшення кількості військовослужбовців, які брали участь в операціях з підтримання миру під егідою ООН. Їх чисельність зросла з 30 тис. осіб у 2000 р. до 120 тис. осіб у 2013 р. [132, р. 7]. До відповідних операцій залучають важку техніку та озброєння – стратегічну авіацію, крейсери, танки та бронетехніку, що свідчить про надзвичайно важкі умови, в яких починають їх реалізацію з метою припинення напруги і насильства у відповідній країні світу.

Для участі у миротворчих операціях в складі ЗС України було створено спеціальні військові структурні підрозділи, укомплектовані військовослужбовцями

і технікою, підготовленою для взаємодії з представниками інших держав у рамках виконання відповідних міжнародних завдань. Так, для участі у Місії ООН у Ліберії в 2006 р. було створено на базі окремого полку армійської авіації Південного оперативного командування (сmt Чорнобаївка Херсонської обл.) 56й окремий вертолітний загін (функціонував з 01.02. до 15.04.2006 р.). Для участі в миротворчих операціях НАТО на теренах колишньої Югославії у складі спільного українсько-польського батальйону УКРПОЛБАТ було виділено частину військовослужбовців і спеціальної техніки окремої механізованої бригади армійського корпусу (м. Новоград-Волинський Житомирської обл.) [52, с. 160]. Особливу увагу приділено навчанню та володінню не лише іноземною мовою, а й спеціальним понятійно-термінологічним апаратом стандартів НАТО та приведення відповідних внутрішніх документів до їх відповідності.

Українські миротворці заслужили велику пошану з боку не лише керівництва ООН, а й місцевого населення. Так, наприклад, лише у 2002 р. у Південному Лівані вони знешкодили стільки вибухонебезпечних предметів, скільки їх не було знешкоджено за майже 22 роки існування Місії ООН у цій країні [26, с. 163]. Це мало справити велике позитивне враження на політичні зв'язки між Україною і Ливаном, про що докладніше сказано у підрозділі 4.1.

Суттєве значення мало також надходження коштів з боку міжнародних організацій, насамперед ООН, за участь України у миротворчих операціях. Так, наприклад, лише за участь у такій операції в Сьєра-Леоне Україна отримала майже 40 млн дол. США [52, с. 109]. Водночас у рамках співробітництва з НАТО навпаки Україна витрачала кошти з Державного бюджету на утримання миротворчого контингенту у бойовій готовності для здійснення миротворчих операцій [52, с. 140141].

Було:

- створено групу вищих офіцерів оперативно-стратегічної ланки керування (10 осіб);
- укомплектовано два окремі батальйони, що взяли участь у різних миротворчих місіях на теренах колишньої Югославії (1200 осіб);
- виділено окремий аеромобільнодесантний батальйон (870 осіб);

- сформовано ескадрилью з 10 літаків та з 12 вертольотів (106 осіб);
- відправлено в зону проведення два бойові кораблі (240 осіб);
- надіслано окрему бригаду цивільної оборони (989 осіб).

Також значні кошти було витрачено на утримання українсько-польського батальйону УКРПОЛБАТ, створеного у рамках миротворчої операції НАТО у Косово (від 2000 р.), до складу якого входило 270 військовослужбовців ЗС України та українсько-румунсько-словацького інженерного батальйону (179 військовослужбовців ЗС України) [52, с. 142]. Окрім цього для виконання окремих місій були сформовані окремі тимчасові бойові частини зі складу ЗС України. Наприклад, Український контингент миротворчих сил у Косово складався у 1999 р. з таких частин: 208го окремого спеціального батальйону Сухопутних військ (СВ), 37ї окремої роти забезпечення, 57го військового шпиталю, 14го окремого вертолітного загону [52, с. 144145].

Різна мета реалізації миротворчих операцій та стан конфлікту у відповідній країні зумовили доволі відмінну кількість військовослужбовців, яких залучали до їх виконання. Україна найбільшу кількість миротворців надсилала до Іраку в 2005–2008 рр. – 1 690 осіб (рис. 4.11). На жаль, саме у цьому контингенті миротворчих сил були найбільші втрати особового складу – 18 військовослужбовців. Порівнюючи чисельність особового складу, який було задіяно у відповідних миротворчих операціях, слід зазначити, що українські військовослужбовці жодного разу не були в них найбільшими за чисельністю (див. рис. 4.1 і 4.11).

Значною мірою це зумовлено особливістю статусу миротворців та їх розгортанням лише в умовах згоди обох сторін конфлікту щодо присутності нейтральних військових сил. У більшості країн, що розвиваються, миротворчі сили окрім виконання покладених на них завдань з боку міжнародної організації, яка їх надіслала, також створюють сучасну інфраструктуру, яку потім, по завершенню місії, передають місцевому уряду.

Це суттєво впливає на вартість їх проведення.

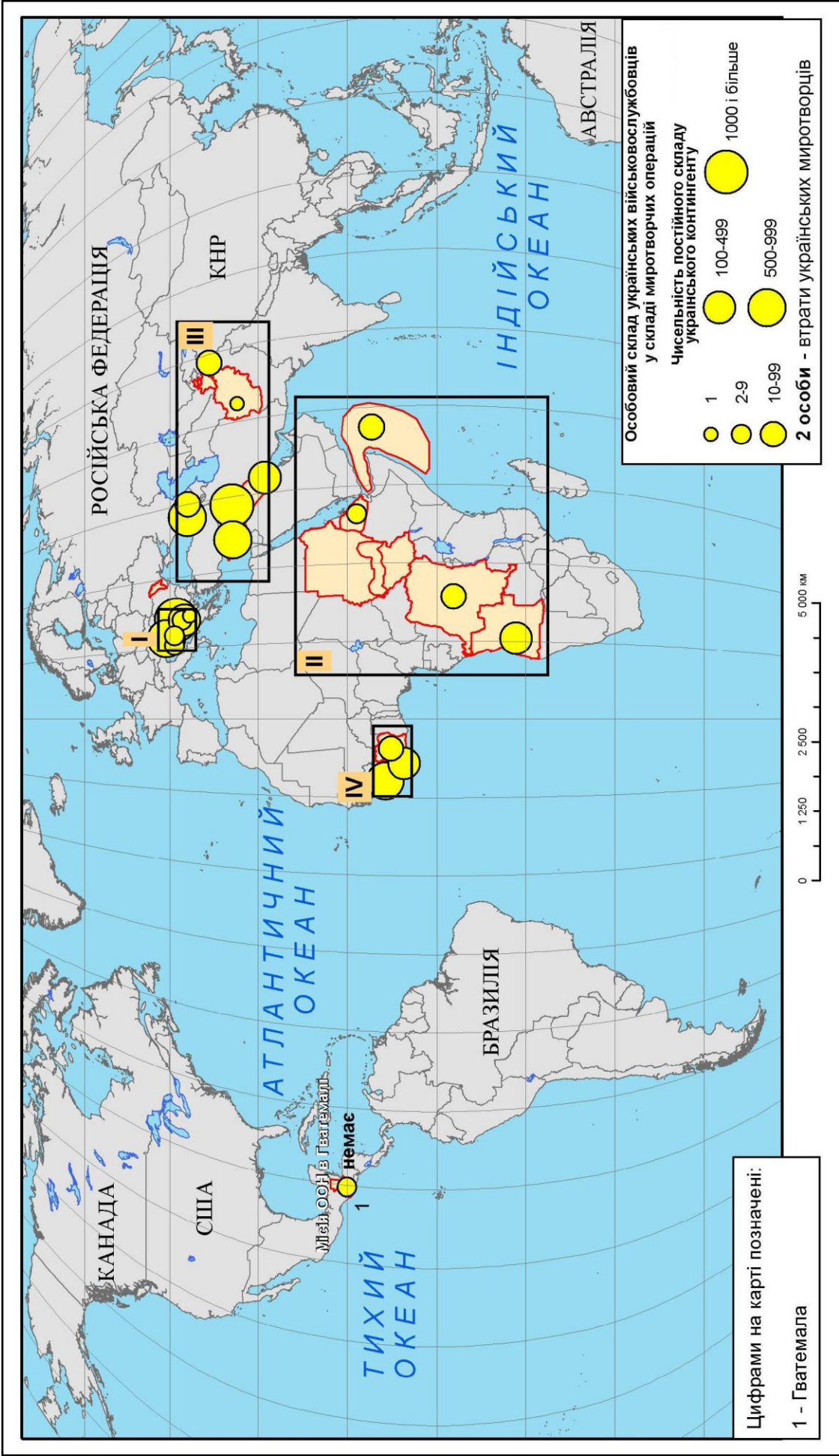

Рисунок 4.11. Особовий склад українських військовослужбовців у складі миротворчих операцій
Складено автором самостійно на підставі даних [410; 26; 35].

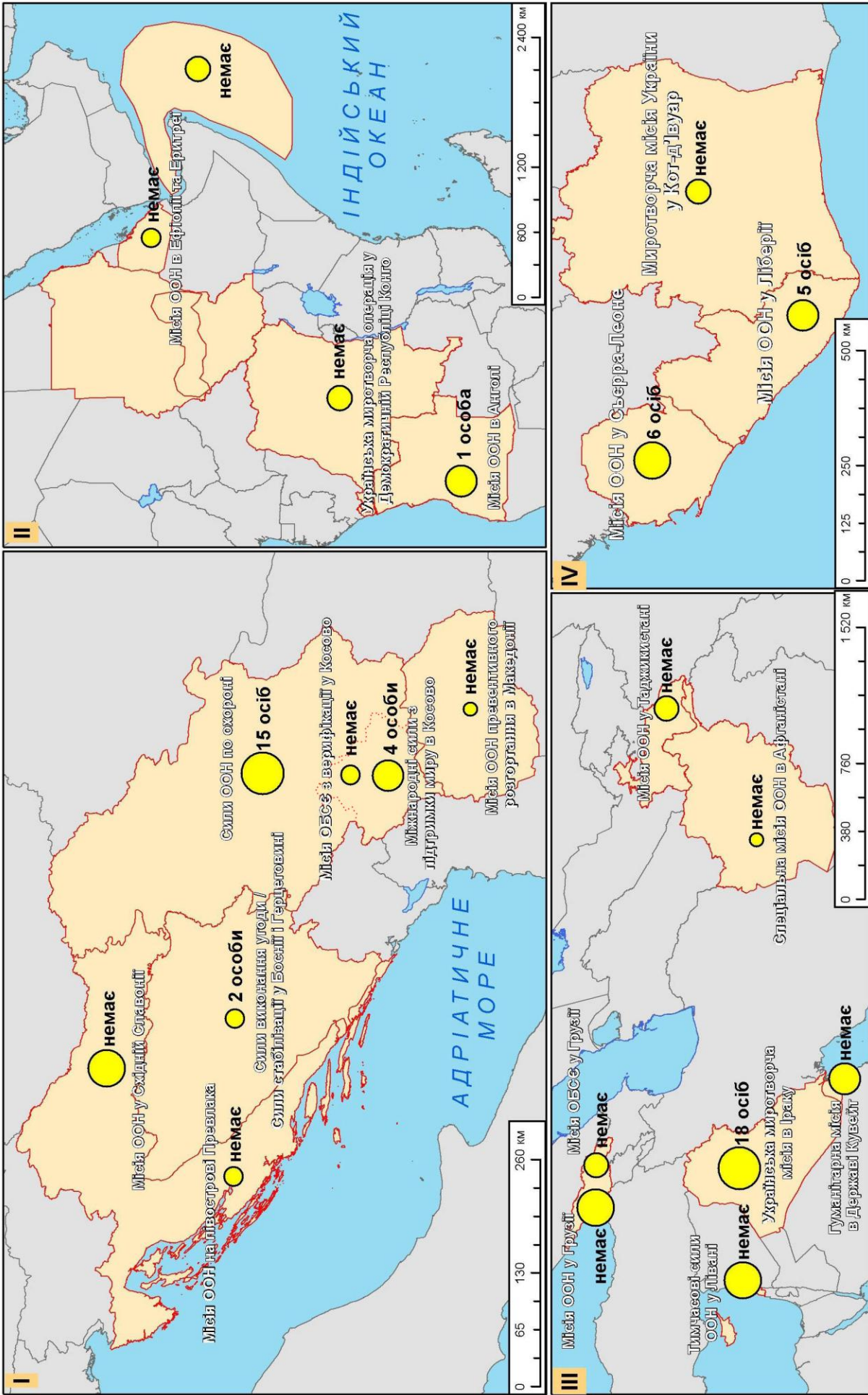

Рисунок 4.11. Особовий склад українських військовослужбовців у складі миротворчих операцій (продовження)
 Складено автором самостійно на підставі даних [410; 26; 35].

4.3. Розвиток економічних зв'язків між Україною і країнами проведення миротворчих операцій з її участю в період після їх завершення

Країни, в яких розпочато відновлення господарства, зазвичай закупають чимало товарів за кордоном. При цьому суттєвим чинником при виборі іноземних партнерів є встановлення тісних контактів із представниками бізнесу в інших країнах світу. Миротворчі сили, що комплектуються представниками різних країн, під час свого перебування у більшості випадків створюють певні об'єкти інфраструктури та завозять гуманітарну допомогу, яку потім поширюють серед місцевого населення. Таким чином, встановлюються перші ділові контакти між представниками різних країн. Також у таких країнах створюють власні ЗС чи проводять їх модернізацію. Для цього закупають чимало зброї за кордоном. Часто за взірць озброєння у таких країнах беруть найкраще адаптовані до місцевих природних умов види зброї, яку використовували миротворці.

Українська зброя давно зарекомендувала себе на світовому ринку. Тому її закупають різні країни світу, серед них чільне місце належить і країнам, де проводились миротворчі операції за участю вітчизняних ЗС (рис. 4.12). Так, наприклад, Грузія регулярно закуповує в Україні значні партії різноманітної зброї. Також від часу залучення військовослужбовців ЗС України до миротворчої операції у ДР Конго, уряд цієї держави розпочав придбання вітчизняної зброї (див. рис. 4.12). У 2006 р. ним було придбано 20 бойових танків Т55 і 20 бойових броньованих машин БМП1 – найбільшу кількість цих видів важкого озброєння, яке поставили за кордон України у цей рік. Так само у 2010 р. ця держава закупила ще по 50 бойових танків Т72 і Т55 (див. рис. 4.12). Саме українська відповідна бойова техніка становить нині основу ударних бойових з'єднань ДР Конго. Таким чином, український військовопромисловий комплекс отримав не лише кошти за продані танки, а й має тепер проводити їх гарантійне обслуговування, що дозволяє розвивати вітчизняне виробництво зброї. В основі такої діяльності було використання українськими миротворцями важкого озброєння у ДР Конго, що дозволило показати її переваги.

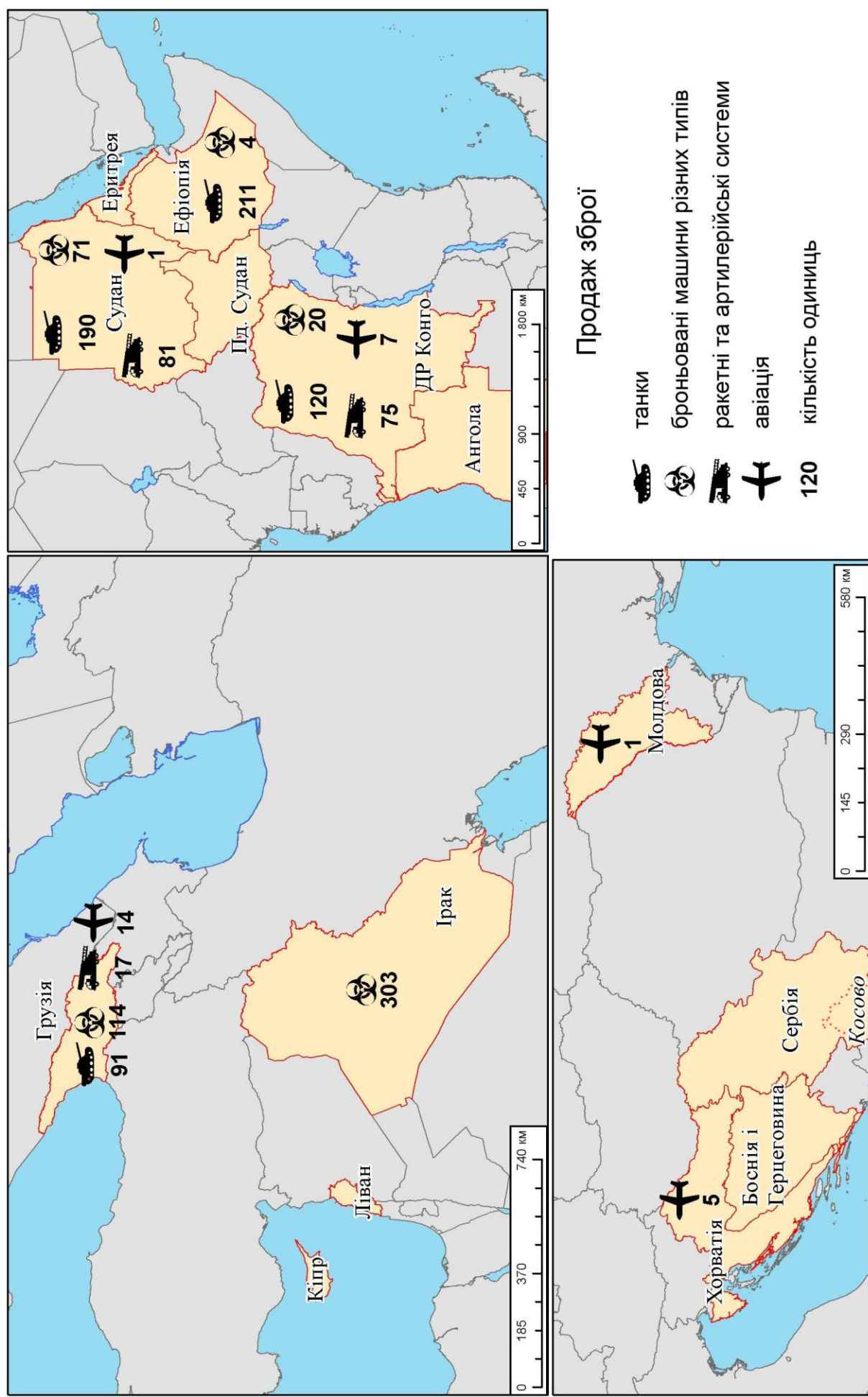

Рисунок 4.12. Продаж зброї Україною країнам, де проводились миротворчі операції за її участю у 2004 – 2014 рр. Складено автором самостійно на підставі даних [55; 145; 150].

Особливо слід підкреслити важливе значення миротворчої діяльності у налагодженні взаємовигідної співпраці з іноземними країнами. Успішне завершення таких операцій сприяє відновленню економіки відповідних країн, для чого закуповують за кордоном значну кількість техніки та устаткування, заключають угоди щодо відновлення інфраструктури. Велика довіра представників місцевої ділової і політичної еліти у цих країнах до високого професіоналізму українських військових інженерів дозволила налагодити торгівлю товарами з цими країнами (рис. 4.13). Цьому сприяє позитивна динаміка макроекономічних показників у більшості з цих країн (рис. 4.13–4.15). На жаль, не у всіх країнах, де брали участь у миротворчих операціях вітчизняні військовослужбовці, вдалось відновити мир та спокій – основу економічного зростання та добробуту населення. Тому окремі з них зазнають зниження індексу людського розвитку та обсягу ВВП, що безумовно негативно впливає на можливість введення зовнішньоторгівельної діяльності (див. рис. 4.13–4.15).

Від економічного становища держави не залежить лише торгівля зброєю, як це добре видно при порівнянні рис. 4.12 і 4.13–4.15. Фактично має місце ситуація, коли найбільш бідні країни світу, де проводили миротворчі операції за участю України, переважно закуповують за кордоном зброю, у т.ч. українського виробництва, а не товари, необхідні для відновлення економіки та покращення добробуту власного населення. Так, ДР Конго, одна з найбільш бідних і найвідсталіших країн світу протягом останніх років проводила закупівлю великих партій зброї в Україні, тоді як її цивільний імпорту з нашої держави був мінімальний. Це прямо вказує на труднощі, що існують у розвитку таких країн, де не до кінця вирішено питання облаштування мирного життя. Навпаки, у сусідній Анголі, в якій завершилась тривала громадянська війна (див. рис. 4.9) і відбувається процес відновлення економіки, обсяги закупівлі зброї з України є незначними (див. рис. 4.12), тоді як зовнішня торгівля нарощує свої оберти (табл. Б.1). Це говорить про необхідність індивідуального підходу.

Розгляд структури зовнішньоторгівельних поставок України до країн, де проводились за її участі миротворчі операції, показує, що машинобудівна продукція вітчизняних підприємств є конкурентоспроможною на ринках цих країн (табл. Б.2).

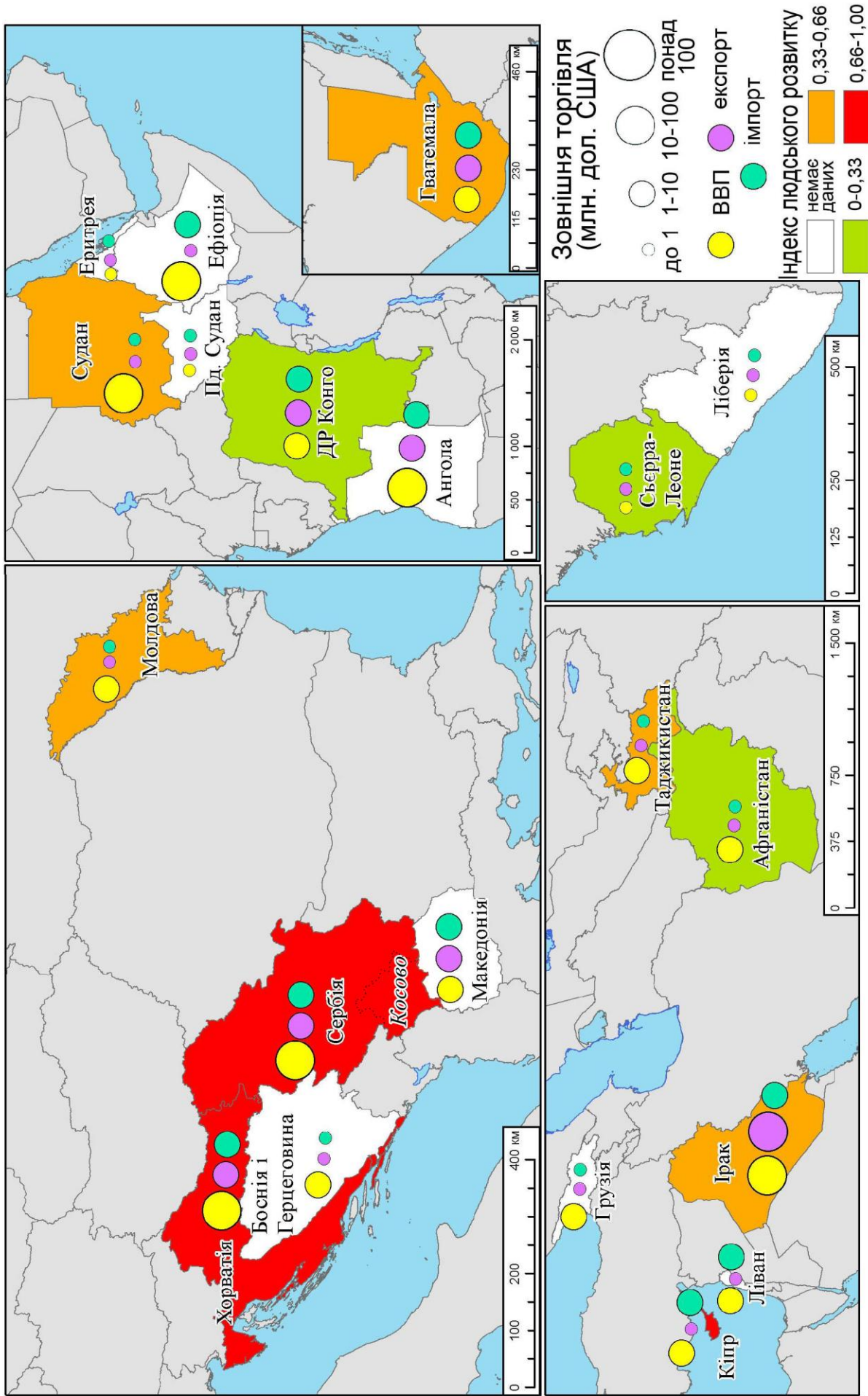

Рисунок 4.13. Соціальноекономічний розвиток країн проведення миротворчих операцій України у 1990 році
 Складено автором самостійно на підставі даних [116; 148].

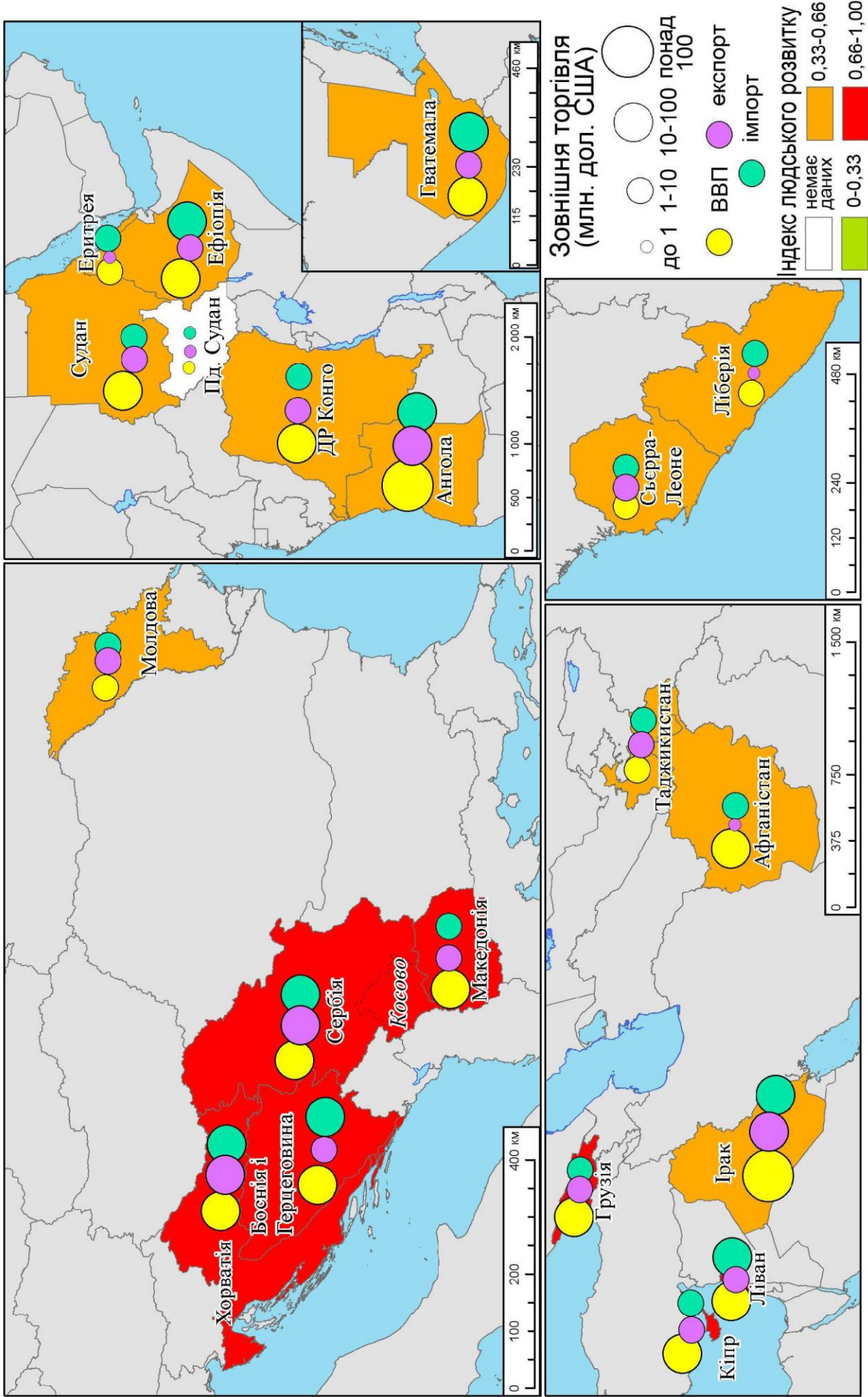

Рисунок 4.15. Соціальноекономічний розвиток країн проведення миротворчих операцій України у 2013 р. Складено автором самостійно на підставі даних [116; 148].

Вітчизняна продукція знайшла своє місце на їх ринку. Це важливо, адже реалізація на експорт продукції машинобудування дозволяє не лише зберегти відповідні його галузі, а й покращувати якість та вдосконалювати виробництво, що сприяє розвитку цієї галузі, яка працює на оборону держави. Для України, в умовах втрати ринку збуту в Росії конче необхідно знайти та утвердитись на нових ринках експорту.

Специфічні умови виробництва машинобудівної продукції військово-промислового комплексу в країнах, що знаходяться в екваторіальних і тропічних кліматичних умовах, вимагають насамперед привернення особливої уваги до виконання виробів, що могли б справно і тривалий термін працювати у таких важких кліматичних умовах. Тому виконання вітчизняними машинобудівними підприємствами продукції для цих країн дозволяє покращувати її якість та розвивати виробництво шляхом удосконалення власної продукції.

Також слід зазначити, що країни, де у рамках миротворчих операціях брали участь українські військовослужбовці, переважно постачають до України традиційні товари свого виробництва, що здавна відомі на вітчизняному ринку (табл. Б.2). Більшість цих країн лише відновлює свою економіку, тому говорити про великі обсяги зовнішньоторгівельних відносин не доводиться. Вони володіють окремими видами стратегічної сировини, що дозволяє в умовах миру та спокою у цих країнах швидко відновлювати зруйноване під час воєн господарство.

Зокрема чітко видно, що процес нормалізації політичного становища в Афганістані дозволив більше, ніж удвічі збільшити обсяги поставок українських товарів до цієї країни (табл. Б.2). Тоді як у Ліберії, де так і не вщухла громадянська війна, він навпаки має стабільну тенденцію до скорочення.

4.4. Вплив участі України у миротворчих операціях на розвиток військового співробітництва держави

Розвиток двосторонньої співпраці між Україною і країнами, де проводились миротворчі операції за її участі, був би не таким тісним, як про це ми вже говорили

вище, як би не зразкова участь вітчизняних військовослужбовців у відповідних миротворчих операціях. Вони на справі показали можливості використання у доволі відмінних природних умовах вітчизняної військової техніки та спеціального обладнання та довели свою боєготовність.

Найбільш тісною є військова співпраця з окремими країнами, де проводились миротворчі операції. До них слід віднести Грузію, Македонію, Таджикистан, Хорватію. Вище керівництво ЗС України неодноразово відвідувало ці країни, що дозволило оформити військову співпрацю у формі офіційних міжурядових документів (див. рис. 4.5). Також миротворча діяльність дозволила налагодити тісну співпрацю з групою країн із військовослужбовцями яких спільно реалізовували завдання миротворчих операцій. До таких країн слід віднести: Білорусь, Литву, Польщу, США, Угорщину. Так, наприклад, у рамках реалізації миротворчої діяльності було створено спільний українсько-польський батальйон УКРПОЛБАТ, що чудово зарекомендував себе у важких умовах відновлення миру та спокою в Косово. За результатами участі у миротворчих операціях було прийнято рішення про проведення спільних навчань на вітчизняних полігонах, що дозволило відпрацювати сумісність на керівній ланці взаємодії між військово-штабним керівництвом українських та іноземних учасників спільних військових навчань у 2007–2014 рр. У 2014 р. на її основі сформовано спільну литовсько-польсько-українську бригаду.

Одним із можливих напрямів такої взаємодії є підготовка у вітчизняних військових вищих навчальних закладах військових кадрів для ЗС інших країн. З окремими країнами вже досягнуто такої домовленості. Наприклад, від 1998 р. навчаються військовослужбовці Молдови, 2000 р. – В'єтнама, 2001 р. – Таджикистана (див. рис. 4.5 і 4.6). Таким чином, формуються усталені дружні зв'язки із військовослужбовцями цих країн, що сприяє утвердженню України у світових геополітичних процесах як важливого і впливового гравця.

Під час виконання завдань у рамках миротворчих місій українські військовослужбовці користувались вітчизняними спеціальними ГІС-системами, що дозволяли не лише чітко локалізувати на місцевості важливі об'єкти, а й визначити маршрути пересування на місцевості. Відповідні картографічні твори надавались у рамках

виконання завдань підрозділам ЗС інших держав. На основі такої взаємодії з часом було сформовано сталі робочі стосунки між військово-картографічними підрозділами ЗС України і цих держав, що набули нормативноправового оформлення у рамках спеціальних міжурядових угод [13].

З окремими країнами-учасницями миротворчих операцій було створено спеціально для їх виконання спільні військові з'єднання. Так, наприклад, для виконання миротворчих завдань у Косово було створено спільний українсько-польський батальйон УКРПОЛБАТ, що був визнаний керівництвом цієї миротворчої операції НАТО як зразкове військове з'єднання. Тому було поставлено питання про створення відповідних підрозділів з іншими країнами Центральної Європи та проведення спільних багатонаціональних військових навчань на полігонах України з метою відпрацювання взаємодії між військовослужбовцями цих країн із реалізації завдань, що найбільш поширені під час виконання миротворчих операцій.

На основі поставок вітчизняної зброї були фактично повністю оновлені бойові з'єднання у низці країн світу, де до цього брали участь у миротворчих операціях українські військовослужбовці. Найбільше таких поставок, насамперед важкої техніки, було до ДР Конго і Грузії (див. рис. 4.12). Також у цих країнах відбувалась широкомасштабна модернізація існуючої спеціальної бойової техніки та устаткування на вітчизняних підприємствах військовопромислового комплексу.

Фактично за рахунок української зброї укомплектовано ударні з'єднання ЗС ДР Конго, проведено модернізацію відповідних частин в Анголі, Грузії, Іраку, Македонії, Судані (табл. Б.3). Це дозволило налагодити тісну співпрацю між військовими відомствами України та цих країн, забезпечити роботою та стабільними замовленнями на обслуговування та ремонт відповідної техніки вітчизняний військово-промисловий комплекс. Найбільший обсяг робіт виконували відповідні підприємства Києва і Харкова.

Висновки до IV розділу

Підсумовуючи викладене в цьому розділі дисертаційного дослідження можемо зробити такі висновки:

– ЗС України брали участь у миротворчих операціях у різних частинах світу в дуже відмінних між собою природних і соціальноекономічних умовах;

– природні передумови та кліматичні умови мають вирішальне значення при комплектуванні особовим складом і спеціальною військовою технікою відповідних миротворчих сил;

– у більшості країн, де у складі миротворчих сил брали участь вітчизняні військовослужбовці, є складні незвичні та малопридатні для європейця природні передумови та кліматичні умови, що вимагають особливого відбору особового складу до них;

– більшість таких країн відносять до країн, що розвиваються, де є складною епідемологічна ситуація, яка значною мірою зумовлена відсутністю у належній кількості джерел питної води гарантованої якості та санітарних закладів, тому в них доволі поширені небезпечні хвороби;

– для участі у таких миротворчих операціях необхідно належним чином обладнати спеціальну військовою техніку, звертаючи особливу увагу на необхідність її адаптації до дуже відмінних від українських природних передумов та кліматичних умов та на відсутність у цих країнах нормальної транспортно-логістичної мережі.

Участь українських військовослужбовців у миротворчих операціях сприяла активізації торгівельних контактів із представниками цих країн, особливо значний поступ має місце у торгівлі зброєю та її модернізації на вітчизняних підприємствах військово-промислового комплексу.

Завдяки миротворчим операціям було встановлено тісні контакти та налагоджено взаємовигідну співпрацю між військовими відомствами України та низки країн, де в миротворчих операціях брали участь вітчизняні військовослужбовці.

Не всі миротворчі операції, в яких брали участь вітчизняні військовослужбовці, було завершено через досягнення завдань, які перед ними ставило політичне

керівництво відповідних міжнародних організацій, але у всіх без винятку операціях українські миротворці заслужили високу оцінку з боку представників місцевого уряду та населення, а це сприяло підвищенню авторитету держави на світовій арені.

Значною мірою це зумовлено високим професіоналізмом та бездоганним виконанням завдань у рамках відповідних миротворчих операцій українськими військовослужбовцями, які неодноразово були відзначені нагородами ООН.

Участь України у миротворчих операціях ООН, ОБСЄ, НАТО дозволило розбудувати та поглибити співпрацю з ними, а це сприяло утвердженню євроатлантичного та європейського вибору держави.

Основні положення цього розділу дисертаційного дослідження були опубліковані у [58; 59; 60; 84; 136].

ВИСНОВКИ

1. У результаті проведеного дослідження миротворчих операцій з позицій військової географії вітчизняних та іноземних наукових студій в контексті національної політики в сфері безпеки встановлено, що миротворчі операції, в яких брала участь Україна, ще не досліджувались з точки зору військово-географічної науки (переважають політологічні та геополітичні роботи). Проведене дослідження є першим з подібних не тільки в Україні.

2. На основі теоретико-методологічних засад нами виявлено, що саме військово-географічний, військово-країнознавчий аналіз завдяки комплексному підходу дозволяє всебічно і глибоко розкрити особливості (підготовку, перебіг та результати) миротворчих місій. Ця комплексність полягає у всебічному як природничо-географічному, так і соціо-географічному аналізі відповідних параметрів та характеристик конкретного регіону проведення миротворчих операцій.

3. Починаючи з 1992 року в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки взяло участь понад 42 000 українських військовослужбовців. На сьогодні представники ЗС України залучені до участі в 10 операціях із підтримання миру і безпеки в різних регіонах природних зон із різними суспільними та економічними умовами. На нашу думку, реалізацію комплексу методів військово-країнознавчого дослідження миротворчих операцій доцільно проводити за такими етапами: *підготовчий* (обґрунтування вихідних теоретико-методологічних позицій, відбір статистичної бази та формування відповідної методики вивчення миротворчої діяльності України); *аналітико-синтетичний* (виявлення основних закономірностей миротворчої діяльності та створення серії спеціальних картографічних творів, що розкривають основні геополітичні та військово-, економіко- і фізико-географічні аспекти миротворчої діяльності); *військово-географічний прогноз* (спрямований на військово-країнознавчий огляд розгортання відповідних операцій у різних країнах світу та їх впливу на міжнародне положення нашої держави).

4. У результаті проведеного нами військово-географічного аналізу територій миротворчих операцій за ступенем сприятливості (звичності) для європейців

кліматичних умов виділено такі групи регіонів: зі сприятливими кліматичними умовами (Молдова, Кіпр, Ліван, Македонія, Хорватія, Грузія), із сезонно-сприятливими кліматичними умовами (Боснія і Герцеговина, Таджикистан, Гватемала, Ефіопія, Еритрея, Судан, Ірак), з несприятливими кліматичними умовами (Афганістан, Південний Судан) та з дуже несприятливими кліматичними умовами (Ангола, Демократична Республіка Конго, Ліберія, Сьєрра-Леоне). У зв'язку з цим необхідно відзначити, що природні (кліматичні) умови висувають особливі вимоги до комплектації миротворчих підрозділів особовим складом та спеціальною військовою технікою. Необхідність використання такої техніки зумовлюється потребою в її спеціальному облаштуванні та застосуванні особливих видів захисту від негативних впливів природного середовища.

5. Досліджено та визначено, що серед соціально-економічних та культурологічних чинників, які визначали характер та способи ведення миротворчих операцій ЗС України, найважливішими є: рівень людського розвитку населення країни; рівень економічного розвитку суспільства; ступінь забезпечення соціального захисту; санітарно-епідеміологічна ситуація району проведення миротворчої операції тощо.

Аналіз макроекономічних показників дозволяє усвідомити рівень економічного і соціального розвитку країни проведення миротворчої операції. За найважливішим індикатором – вартістю ВВП на одного мешканця відповідні країни поділяються на такі групи: дуже низький (Південний Судан, Демократична Республіка Конго, Ліберія, Сьєрра-Леоне, Афганістан, Ефіопія, Еритрея), низький (Ангола, Судан, Гватемала), середній (Молдова, Ірак, Боснія і Герцеговина, Грузія, Македонія, Ліван) та високий (Хорватія, Кіпр) рівень розвитку.

Інтегральний показник індексу людського розвитку дозволяє комплексно представити рівень освіченості, здоров'я, розподіл населення за статтю і віком. За цим показником країни, де проводились миротворчі операції за участю ЗС України, нами поділяються на такі групи: низький показник індексу (Південний Судан, Демократична Республіка Конго, Ліберія, Сьєрра-Леоне, Ангола, Афганістан, Ефіопія, Еритрея, Судан), середній (Молдова, Ірак, Гватемала, Таджикистан),

високий (Боснія і Герцеговина, Грузія, Македонія, Ліван) та дуже високий (Хорватія, Кіпр).

Важливе значення при комплектації миротворчого контингенту має визначення санітарно-епідеміологічної ситуації району її проведення, адже відсутність санітарних закладів та мережі водопостачання належної якості значно збільшує вартість утримання миротворчих сил, призводить до підвищення ризику захворювання на інфекційні хвороби та вимагає облаштування відповідних інфраструктурних об'єктів за рахунок і за допомогою миротворчих контингентів. Фактично відсутня (за виключенням окремих кварталів у столицях) відповідна інфраструктура у Південному Судані, Ліберії, Сьєрра-Леоне, Афганістані, Ефіопії, Еритреї, Демократичній Республіці Конго; має розвиток лише у великих містах в Іраку і Судані; поширена в містах Лівану, Боснії і Герцеговини, Грузії та має поширення у всіх людських поселеннях у Хорватії, Македонії, Молдові, Кіпрі.

6. Проведений аналіз показав практично прямий зв'язок успішного проведення миротворчих операцій ЗС України з активізацією економічного та інших видів співробітництва на державному рівні. Особливо яскраво це положення прослідковується в сфері зовнішньої торгівлі та військово-технічної співпраці між Україною та Грузією, Польщею, Литвою, Македонією, Хорватією, Суданом, Демократичною Республікою Конго. При цьому в Грузії, Демократичній Республіці Конго й Судані бойові ударні з'єднання національних ЗС практично повністю укомплектовані зброєю українського виробництва, значна частина якої пройшла модернізацію на підприємствах оборонно-промислового комплексу України.

Ще одним прикладом наслідків тісної співпраці в сфері миротворчої діяльності України є формування у 2015 році спільної литовсько-польсько-української бригади (ЛИТПОЛУКРБРИГ) з метою досягнення оперативної взаємосумісності, зокрема забезпечення національного внеску до багатонаціональних військових формувань високої готовності, а також міжнародних операцій із підтримання миру і безпеки.

7. Застосування картографічного методу (зокрема при нашому дослідженні було розроблено та побудовано 24 тематичні карти) показує його високу ефективність при військово-географічному аналізі. Вбачається доцільним побудова серії

спеціальних карт із застосуванням ГІС-технологій, які відображають різні аспекти й особливості проведення миротворчих операцій за участю підрозділів ЗС України та дають змогу в постійному режимі оновлюватися, що сприятиме надійній підтримці прийняття відповідних управлінських рішень миротворчої діяльності ЗС України.

8. Отримані наукові та методичні результати, на нашу думку, слід використовувати при загальному плануванні участі ЗС України в міжнародній діяльності з підтримання миру і безпеки. Зокрема для вдосконалення нормативно-правової бази організації підготовки національних контингентів та цивільного персоналу, під час розробки підручників та навчальних посібників, навчальних програм та навчально-методичних матеріалів для проведення занять в єдиній системі підготовки військово-вослужбовців та працівників ЗС України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ангола [Електроний ресурс]. — Режим доступу:
<http://www.armyguide.com/rus/countrys.php?countryID=47>
2. Аннан К. А. Предотвращение войн и бедствий: глобальный вызов растущих масштабов: Годовой доклад о работе ООН за 1999 год / Кофи А. Аннан. — НьюЙорк : Секретариат ООН, 1999. — С. 3.
3. Атлас офицера. — М.: Военно-топографическое управление Генерального штаба, 2001. — 400 с.
4. Біла книга 2005: оборонна політика України. — К. : Заповіт, 2006. — С. 86–96.
5. Біла книга 2006: оборонна політика України. — К. : Міністерство оборони України, 2007. — С. 52–62.
6. Біла книга 2007: оборонна політика України. — К. : Міністерство оборони України, 2008. — С. 82–90.
7. Біла книга 2008: оборонна політика України. — К. : Міністерство оборони України, 2009. — С. 66–73.
8. Біла книга 2009: оборонна політика України. — К. : Міністерство оборони України, 2010. — С. 52–63.
9. Біла книга 2010: оборонна політика України. — К. : Міністерство оборони України, 2011. — С. 52–63.
10. Біла книга 2011: оборонна політика України. — К. : Міністерство оборони України, 2012. — С. 60–65.
11. Бодрук О.С., Кириченко Т.Г., Малюта О.М. Досвід проведення миротворчих операцій ООН / О.С. Бодрук, Т.Г. Кириченко, О.М. Малюта / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи: зб. наук. пр. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. — С. 84–95.
12. Вергузь А.М. Миротворческая операция в Приднестровье — решающий фактор поддержания мира и стабильности в регионе // Армия и общество. — 2012. — № 1. — С. 51–54.

13. Використання геоінформаційних технологій при підготовці та в ході виконання завдань миротворчими підрозділами Збройних Сил України / М. М. Утюшев, М. М. Степанов, Є. В. Смертенко, Д. В. Бадзюк // Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2003. — С. 87–92.

14. Відносини між Україною та Суданом [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://egypt.mfa.gov.ua/ua/ukrainesudan/diplomacy>

15. Врегулювання воєннополітичної ситуації в Іраку та участь України в ньому. 2003–2004 роки: інформаційний зб. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України. — 2004. — 40 с.

16. Голопатюк Л.С. Вплив миротворчої діяльності на процес адаптації Збройних Сил України до умов сучасности / Л.С. Голопатюк / Реформування сектору безпеки України: Мат-ли міжн. конф. (Київ, 27–28 травня 2004 р.). — К. : НІПМБ, 2004. — С. 79–83.

17. Голопатюк Л.С. Миротворча діяльність Збройних Сил України у сучасній системі міжнародної безпеки / Л.С. Голопатюк / Оборонна політика України: реалії та перспективи: Мат-ли міжн. конф. (Київ, 19 вересня 2003 р.). — К. : НІПМБ, 2003. — С. 32–44.

18. Гречанінов В.О., Іващенко А.М., Шпура М.І. Розвиток міжнародної миротворчої діяльності протягом 2003 року і участь у ній Збройних Сил України / В.О. Гречанінов, А.М. Іващенко, М.І. Шпура / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи: зб. наук. ст. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України. — 2004. — С. 23–28.

19. Грузія [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.armyguide.com/rus/countrys.php?countryID=70>.

20. Гуров В.А. Вооружённые Силы России и Республики Таджикистан: некоторые аспекты стратегического партнёрства (1992–2008) / В.А. Гуров // Изв. Самарского центра РАН. — 2011. — т. 13. — № 3. — С. 170–172.

21. Демократическая Республика Конго [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.armyguide.com/rus/countrys.php?countryID=109>
22. Дефарж Ф. М. Введение в геополитику / Ф. М. Дефарж. — М. : КОНКОРД, 1996. — С. 137.
23. Дністрянський М.С. Україна в політикогеографічному вимірі : монографія / Мирослав Степанович Дністрянський. — Л. : Вид. центр Львів. нац. унту ім. Івана Франка, 2000. — 310 с.
24. Договірноправова база [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://croatia.mfa.gov.ua/ua/ukrainebosniaherzegovina/legalacts>.
25. Договірноправова база між Україною та Кувейтом [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://kuwait.mfa.gov.ua/ua/ukrainekw/legalacts>.
26. Досвід участі підрозділів Сухопутних військ Збройних Сил України в операціях з підтримання миру на Балканах / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи: зб. наук. ст. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України. — 2003. — С. 159–163.
27. Єзерський М.Р., Кобзар М.А., Коваленко В.І., Кривошеев Ю.М., Попічко Р.Р. Підготовка та участь Збройних Сил України у міжнародних миротворчих операціях 2007 року / М.Р.Єзерський, М.А.Кобзар, В.І.Коваленко, Ю.М.Кривошеев, Р.Р.Попічко / Миротворча та антитерористична діяльність Збройних Сил України: зб. наук. пр. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2007. — С. 17–37.
28. Єзерський М.Р., Нікіта В.М. Проблеми підготовки і ведення міжнародних миротворчих операцій, що впливають на ефективність виконання миротворчих завдань / М.Р.Єзерський, В.М. Нікіта / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи: зб. наук. пр. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. — С. 96–109.
29. Жуковский М.В. Участие сотрудников МВД России в международных миротворческих операциях / М.В. Жуковский // Право и безопасность. — 2012. — № 1. — С. 27–33.

30. Законодавство України [Електроний ресурс]. — Режим доступу: rada.gov.ua.
31. Затинайко О.І. Розвиток міжнародної миротворчої діяльності протягом 2003 року і участь у ній Збройних Сил України / О.І. Затинайко // Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи: зб. наук. ст. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України. — 2004. — С. 8–18.
32. Зовнішньоекономічна діяльність [Електроний ресурс]. — Режим доступу: ukrstat.gov.ua.
33. Ирак [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.armyguide.com/rus/countrys.php?countryID=60>.
34. Історичний атлас України / упорядник Ю.І. Лоза. — К. : Мапа, 2015. — 320 с.
35. Історія участі Збройних Сил України в операціях з підтримання миру та безпеки [Електроний ресурс] // Міністерство оборони України — Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/index.php?part=peacekeeping&lang=ua&sub=history>.
36. Карась Р.А. Миротворческие операции с участием российских полицейских сил как средство поддержания международной безопасности: Автореф. дис. канд. политол. наук / Роман Андреевич Карась. — М. : МГИМО(У) МИД России, 2001. — 20 с.
37. Кириченко С.О. Розвиток світової миротворчої діяльності у 2006 році та участь у ній Збройних Сил України / С.О. Кириченко / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи: зб. наук. пр. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. — С. 6–18.
38. Кириченко С.О., Шевчук В.І. Розвиток міжнародної миротворчої діяльності протягом 2003 року і участь у ній Збройних Сил України / С.О. Кириченко, В.І. Шевчук // Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи: зб. наук. ст. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України. — 2004. — С. 19–22.
39. Кобзар М.А. Миротворча діяльність Збройних Сил України як впливовий чинник у забезпеченні національної безпеки / М.А. Кобзар / Миротворча діяльність

Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи: зб. наук. ст. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України. — 2004. — С. 29–34.

40. Кобзар М.А., Костенко Г.Ф. Проблеми підготовки і ведення міжнародних миротворчих операцій, що впливають на ефективність виконання миротворчих завдань / М.А. Кобзар, Г.Ф. Костенко / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи: зб. наук. пр. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. — С. 109–115.

41. Козинець І.П. Миротворча діяльність Збройних Сил України в реалізації національних інтересів / І.П. Козинець / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи: зб. наук. пр. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. — С. 116–122.

42. Коновалов В.Н., Чернобровкин И.П. Миротворчество и гегемония: критический анализ стратегий принуждения к миру // Теория и практика общественного развития. — 2010. — № 1. — С. 27–36.

43. Костенко Г.Ф. Миротворчість: питання теорії / Г.Ф. Костенко / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи: зб. наук. пр. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. — С. 69–77.

44. Кременецький Б.В. Досвід Збройних Сил України отриманий під час участі в операціях з підтримання миру під проводом НАТО / Б.В. Кременецький / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи: зб. наук. пр. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. — С. 35–39.

45. Кривохижа В.И. Россия в новом мире: время решений / Василий Иосифович Кривохижа. — М. : Рос. Инт стратегич. исследований, 1997. — 489 с.

46. Крупянко И.М. Эволюция миротворческой деятельности ООН в новой системе международных отношений: опыт операций по поддержанию мира в Камбодже и на Восточном Тиморе / Крупянко Иван Михайлович. Автореф. соискателя науч. ст. к. истор. н. по спец. 07.00.15 — История международных отношений и внешней политики. — М. : Инт востоковедения РАН. 2008. — 28 с.

47. Куенца Ордінана С. Іспанський досвід ведення миротворчих операцій / С. Куенца Ордінана Сальвадор / Реформування сектору безпеки України: Мат-ли міжн. конф. (Київ, 27–28 травня 2004 р.). — К. : НПІМБ, 2004. — С. 8490.
48. Ляшенко Д.О. Наукові основи картографування міжнародних зв'язків України / Дмитро Олексійович Ляшенко. — К. : НТУ, 2013. — 227 с.
49. Македония [Електроний ресурс]. — Режим доступу:
<http://www.armyguide.com/rus/countrys.php?countryID=111>.
50. Методичний посібник з підготовки та ведення миротворчих дій миротворчими контингентами та миротворчим персоналом Збройних Сил України. Частина I. Основи участі миротворчих контингентів та миротворчого персоналу Збройних Сил України у міжнародній миротворчій діяльності. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2004. — 108 с.
51. Методичний посібник з підготовки та ведення миротворчих дій миротворчими контингентами та миротворчим персоналом Збройних Сил України. Частина II: кооперація з НАТО та іншими структурами європейської безпеки. — К.: Стилос, 2002. — 314 с.
52. Миротворча та антитерористична діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи / [під ред. С.О. Кириченка]. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2008. — 323 с.
53. Миротворческие операции, парламенты и законодательство / [под ред. А.И. Никитина]. — М. : Эслан, 2004. — 236 с.
54. Морозов Ю.В. Миротворческая деятельность России по урегулированию конфликтов в Европе / Ю.В. Морозов: в 2х ч. — Ч.1. Постсоветское пространство. — М. : Инт Европы РАН, 2007. — 214 с.
55. Обсяги міжнародних передач озброєнь України [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dsecu.gov.ua/control/uk/publish/article>.
56. Олійник Я.Б. Трансформація геополітичного становища України / Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко // Суспільногеографічні проблеми розвитку продуктивних сил

України : матеріали II міжн. наук.практ. конф., 15–16 травня 2001 р. — К. : НікаЦентр, 2001. — С. 172–173.

57. Ольховая Ю.І., Бортник С.Ю. Вплив фізикогеографічних характеристик місцевості та її властивостей на виконання миротворчих завдань / Ю. І. Ольховая, С.Ю. Бортник // Фізична географія та геоморфологія. — 2015. — Вип. 3(79). — С. 135–141.

58. Ольховая Ю. І. Методологічні аспекти миротворчої діяльності України / Ю. І. Ольховая // Зб. наук. пр. Військ. Інту Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. — 2013. — № 43. — С. 313–318.

59. Ольховая Ю. І. Нові аспекти зовнішньої політики Французької Республіки в рамках НАТО та Євросоюзу / Ю. І. Ольховая // Зб. наук. пр. Військ. Інту Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. — 2009. — № 19. — С. 277–280.

60. Ольховая Ю.І. Розвиток торгівельно-економічних зв'язків між Україною і країнами, де проводилися миротворчі операції / Ю.І. Ольховая // Географія та туризм. — 2016. — Вип. 36. — С. 173–179.

61. Ольховая Ю.І. Вплив орогідрографічної характеристики територій на розгортання миротворчої операції (на прикладі участі українських миротворців) / Ю.І. Ольховая // Фізична географія та геоморфологія. — 2016. — Вип. 1 (81). — С. 88–93.

62. Ольховой І. О. Воєнно-країнознавчий аналіз Французької Республіки : навч. посіб. / І.О. Ольховой. — К. : Логос, 2007. — 165 с.

63. Операции и миссии НАТО [Електроний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nato.int/cps/ru/natolive/topics_52060.htm.

64. Остах Ю.П. Тенденції застосування миротворчих контингентів у ході міжнародних миротворчих операцій сучасності / Ю.П. Остах / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи: зб. наук. пр. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. — С. 162–170.

65. Пакулько В.Т. Участь інженерних підрозділів Збройних Сил України в миротворчих операціях / В.Т. Пакулько / Миротворча діяльність Збройних Сил

України: досвід, проблеми та перспективи: зб. наук. пр. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2003. — С. 103–108.

66. Панасюк В.В. Миротворча діяльність Збройних Сил України як фактор зміцнення регіональної безпеки / В.В. Панасюк // Мат-ли доповідей наук. практ. конф. «Сухопутні війська Збройних Сил України: 20 років миротворчої діяльності» (м. Львів, 25 жовтня 2012 р.). — Л. : АСВ, 2012. — С. 185–187.

67. Пирадов А. А. Региональные конфликты, их политическое урегулирование и участие в нем ООН (историко-концептуальное исследование) / А. А. Пирадов. — М., 1990. — С. 12–13.

68. Политическая и военная география : учебн. пос. / [под общ. ред. К. И. Спидченко]. — М. : Воениздат, 1980. — 408 с.

69. Політичні відносини [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://croatia.mfa.gov.ua/ua/ukrainebosniaherzegovina/diplomacy>.

70. Політичні відносини [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://tajikistan.mfa.gov.ua/ua/ukrainetj/diplomacy>.

71. Політичні відносини між Україною та Гватемалою [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://mexico.mfa.gov.ua/ua/ukraineguatemala/diplomacy>.

72. Політичні відносини між Україною та Грузією [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://georgia.mfa.gov.ua/ua/ukrainege/diplomacy>.

73. Політичні відносини між Україною та Іраком [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://iraq.mfa.gov.ua/ua/ukraineiq/diplomacy>.

74. Політичні відносини між Україною та Ліваном [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://lebanon.mfa.gov.ua/ua/ukrainelb/diplomacy>.

75. Політичні відносини між Україною та Хорватією [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://croatia.mfa.gov.ua/ua/ukrainecroatia/diplomacy>.

76. Політько Ю.В. Досвід і перспективи участі українських контингентів у миротворчих операціях / Ю.В. Політько / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи: зб. наук. пр. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. — С. 145–152.

77. Полторацький О.С. Проблеми та наслідки миротворчої діяльності НАТО на Балканах / О.С. Полторацький / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи: зб. наук. ст. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України. — 2004. — С. 112–126.

78. Поляков С.В., Макаревський Д.П. Аспекти підготовки миротворчих контингентів Збройних Сил України. Проблемні питання та пропозиції щодо шляхів їх вирішення / С.В. Поляков, Д.П. Макаревський / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи: зб. наук. пр. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. — С. 133–139.

79. Попко С. М. Застосування українського миротворчого контингенту в операції з підтримання миру в Республіці Ірак у 2003–2005 рр. : дис. канд. іст. н. / Попко С. М. — К. : НАОУ, 2010. — 253 с.

80. Попко С. Система охорони й оборони базових таборів українським миротворчим контингентом (за досвідом операції в Республіці Ірак 2003—2006 рр.) / С. Попко // Воєнна історія. — 2009. — № 6. — С. 65–74.

81. РНБО підтримала рішення щодо запрошення до України миротворчої місії ООН [Електроний ресурс]. — Режим доступу:
<http://www.rnbo.gov.ua/news/2029.html>.

82. Романюк Н. І. Європейський Союз як пріоритетний напрям зовнішньої політики України / Н. І. Романюк // Наук. вісник Волин. держ. унту ім. Лесі Українки. — 2002. — № 1. — С. 101–104.

83. Руснак І.С., Кохно В.Д. Міжнародна миротворча діяльність і національні інтереси України / І.С. Руснак, В.Д. Кохно / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи: зб. наук. пр. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. — С. 19–34.

84. Савчук І.Г., Ольховая Ю.І. Військова геополітика Франції / І.Г.Савчук, Ю.І.Ольховая // Зб. наук. пр. Військ. інту Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. — 2009. — №20. — С. 284–291.

85. Соціально-економічна географія України : навч. пос. / [за ред. О. І. Шаблія]. — Львів : Світ, 1994. — 608 с.
86. Судан [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.armyguide.com/rus/countrys.php?countryID=94>.
87. Тишков С.А. Деятельность многокомпонентных миротворческих миссий ООН: современная парадигма, императивы совершенствования / Тишков Сергей Александрович / Автореф. дисс. на соискание науч. ст. к. политолог. н. по спец. 23.00.04. — Орёл : Б.и., 2011. — 22 с.
88. Троцько В.В., Терещук В.В. Роль Сил швидкого реагування Європейського Союзу у міжнародних миротворчих операціях / В.В. Троцько, В.В. Терещук / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи: зб. наук. ст. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України. — 2004. — С. 184–187.
89. Троцько В.В., Терещук В.В., Троцько Л.Г. Підготовка та участь Збройних Сил України у міжнародних миротворчих операціях 2007 року / В.В. Троцько, В.В. Терещук, Л.Г. Троцько / Миротворча та антитерористична діяльність Збройних Сил України: зб. наук. пр. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2007. — С. 37–44.
90. Троцько В.В., Троцько Л.Г. Підхід до розкриття суті міжнародних миротворчих операцій та сучасні тенденції зміни ролі сил і засобів у їх проведенні / В.В. Троцько, Л.Г. Троцько / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи: зб. наук. пр. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. — С. 78—83.
91. Троян Ю.В., Коров'яков А.Б. Актуальні аспекти діяльності українського миротворчого контингенту в Республіці Ірак / Ю.В. Троян, А.Б. Коров'яков / Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи: зб. наук. ст. — К. : ННДЦ ОТ і ВБ України. — 2004. — С. 63–68.
92. Участь Збройних Сил України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/uchastzbrojnihsilukrainiumizhnarodnihoperacziyahzpidtrimannyamiruibezpeki.html>.

93. Хабчук А. Історичний досвід участі українських миротворців у регіонах Близького сходу та Африки / А. Хабчук // *Воєнна історія*. — 2011. — № 2. — С. 69–78.
94. Хантінгтон С. Новий світовий порядок у XXI столітті: глобальні тенденції та їх значення для України / С. Хантінгтон // *Національна безпека і оборона*. — 1999. — № 7. — С. 7–10.
95. Цюрупа М.В. Миротворчі операції як міжнародно-правовий та воєнно-гуманітарний феномен / М.В. Цюрупа. — К. : ВГІ НАОУ, 2003. — 78 с.
96. Akçali E., Antonsich M. “Nature knows No Boundaries”: A Critical Reaging of UNDP Environmental Peacemaking in Cyprus / Emel Akçali, Marco Antonsich // *Annals of the Association of American Geographers*. — 2009. — Vol. 99. — № 5. — P. 940–947.
97. Arbour L. The relationship between the ICC and the UN Security Council / Louise Arbour // *Global Governance*. — 2014. — № 20. — P. 195–201.
98. *Atlante geopolitico mondiale: regioni, società, economie, conflitti*. Milano : Touring Club Italiano, 2002. — 376 p.
99. *Atlante storico del mondo De Agostini*. — Novara : Istituto geografico De Agostini, 2013. — 248 p.
100. *Atlas de France: en 14 vol.* — Vol. 1. *La France dans le monde*. — Paris : RECLUS, La Documentation Francaise, 1999. — 128 p.
101. *Atlas des relations internationales* / [sous la dir. de P.Boniface]. — Paris : Hatier, 2003. — 160 p.
102. *Atlas du 21e siècle* / [sous la dir. de Jacques Charlier]. — Paris : Nathan, 2013. — 232 p.
103. *Atlas du monde Bordas*. — Paris : Bordas, 1987. — 128 p.
104. *Atlas zur Weltgeschichte*. — Stuttgart : Klett, 2011. — 559 s.
105. Baba G. Successful peacekeeping by regional organizations: necessarily hybri / G. Baba, S. Slotter // *Uluslararası Hukuk ve Politika*. — 2014. — № 37. — P. 1–28.
106. Baillaud J. Le maintien de la paix des Nations Unies: un cadre d’engagement à investir? / Jean Baillaud // *Doctrine tactique*. — 2013. — № 28. — P. 10–12.

107. Bailoni M., Papin D. Atlas géopolitique du Royaume Uni. Les nouveaux défis d'une vieille puissance / Mark Bailoni, Delphine Papin. — Paris: Autrement, 2009. — 80 p.

108. Bakarr Bah A. Civil nonstate actors in peacekeeping and peacebuilding in West Africa / Abu Bakarr Bah // Journal of International Peacekeeping. — 2013. — № 17. — P. 313–336.

109. Bamidele O. The challenges of peacekeeping in Africa: a revisit / Oluwaseun Bamidele // Strategic Review for Southern Africa. — Vol. 35, № 2. — P. 117–134.

110. Bitsch M.T. Histoire de la construction européenne de 1945 à nos jours: Monographie / MarieThérèse Bitsch. — Bruxelles : Complexe, 1999. — 360 p.

111. Brosig M. Modeling cooperative peacekeeping: exchange theory and the African peace and security regime / M. Brosig, D. Motsamai // Journal of International Peacekeeping. — 2014. — № 18. — P. 45–68.

112. Bundesrepublik Deutschland Nationalatlas : en 17 vol. — Leipzig : Elsevier, 2005. — Vol. 17. Deutschland in der Welt. — 180 s.

113. Chagnollaud J.P., Souiah S.A. Atlas des Palestiniens. Un peuple en quête d'un État / JeanPaul Chagnollaud, SidAhmed Souiah. — Paris : Autrement, 2011. — 80 p.

114. Chauprade A. Dictionnaire de géopolitique. Etats, Concepts, Auteurs : Dictionnaire / Aymeric Chauprade, François Thual. — Paris : Ellipses, 1999. — 638 p.

115. Chauprade A. Introduction à l'analyse géopolitique : Monographie / Aymeric Chauprade. — Paris : Ellipses, 1999. — 320 p.

116. Data centre [Электронный ресурс]. — Режим доступа:
<http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

117. Delpirou A., Mourlane S. Atlas de l'Italie contemporaine / Aurélien Delpirou, Mourlane Stéphane. — Paris : Autrement, 2012. — 80 p.

118. Deshaies M. Atlas de l'Allemagne : les contrastes d'une puissance en mutation / Michel Deshaies. — Paris : Autrement, 2012. — 96 p. (Collection Atlas / Monde)

119. Dorel G. Atlas de l'empire américain: ÉtatsUnis; géostratégie de l'hyperpuissance / Gérard Dorel. — Paris : Autrement, 2006. — 79 p. (Collection atlas : Monde)

120. Elements de geostrategie et defense de la France. — Paris : La Documentation française, 1999. — 261 p.

121. Felix da Costa D. Bending the rules: the space between HQ policy and local action in UN civilian peacekeeping / D. Felix da Costa, J. Karlsrud // Journal of International Peacekeeping. — 2013. — № 17. — P. 293–312.

122. Fouche M. Fronts et frontières, un tour du monde géopolitique : Monographie / Michel Fouche. — Paris : Fayard, 1991. — 692 p.

123. Global Health Observatory Data Repository [Электронный ресурс]. — who.int

124. Greig M. Mediation and peacekeeping in civil wars / M. Greig, N. Rost // Civil Wars. — 2013. — Vol. 15, № 4. — P. 192–218.

125. Hultman L. United Nations peacekeeping and civilian protection in civil war / L. Hultman, J. Kathman, M. Shannon // American Journal of Political Science. — 2013. — Vol. 57, № 4. — P. 875–891.

126. Hylton J. Middle East peacekeeping operations after peace accords on the Syria and Lebanon tracks / Judy Hylton // Journal of International Peacekeeping. — 2013. — № 17. — P. 1–45.

127. Kenkel K. Brazil's peacekeeping and peacebuilding policies in Africa / Kai Michael Kenkel // Journal of International Peacekeeping. — 2013. — № 17. — P. 272–292.

128. Kenkel K. Five generations of peace operations: from the "thin blue line" to "painting a country blue" / Kai Michael Kenkel // Revista Brasileira de Politica Internacional. — 2013. — № 56. — P. 122–143.

129. L'Ukraine dans la nouvelle Europe / Coordonné par Gilles Lepasant. — Paris : CNRS Editions, 2005. — 200 p.

130. Lacoste Y. Atlas géopolitique / Yves Lacoste. — Paris: Larousse, 2007. — 192 p.

131. L'atlas des civilisations. — Paris : Autrement, 2014. — 175 p.

132. Le Roy A. Les attentes du conseil de sécurité de l'ONU visàvis de la France et de ses Armées / Alain Le Roy // Doctrine tactique. — 2013. — № 28. — P. 6–9.

133. Malone M. Peacekeepers and the people: domestic evaluations of peacekeeping operations in Haiti / M. Malone, R. Chavda // *Journal of International Peacekeeping*. — 2013. — № 17. — P. 385–413.

134. McGill J. Survival sex in peacekeeping economies: rereading the zero tolerance approach to sexual exploitation and sexual abuse in United Nations peace support operations / Jena McGill // *Journal of International Peacekeeping*. — 2014. — № 18. — P. 1–44.

135. Montbrial Th. de. Quinze ans qui bouleversèrent le monde. De Berlin à Bagdad / Thierry de Montbrial. — Paris : DUNOD, 2003. — 484 p.

136. Olkhovaia J. Geography of Ukraine's participation in the UN peacekeeping operations / J. Olkhovaia // *Journal L'Association 1901 "SEPIKE"*. — 2015. — № 09. — P. 162–167.

137. Ongoing missions and operations [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.eeas.europa.eu/csdp/missionsandoperations>.

138. Orchard P. Revisiting humanitarian safe areas for civilian protection / Phil Orchard // *Global Governance*. — 2014. — № 20. — P. 55–75.

139. Pultz C. The role of peacekeeping in Mongolia's military strategy: a new paradigm for security / Christopher Pultz // *Asia Policy*. — 2014. — № 17. — P. 127–146.

140. Quid 2003 / Sous la dir. de D. et M. Frémy. — Paris : Robert Laffont, 2004. — 2158 p.

141. Rasmussen J. B. Danish peacekeepers in the Republic of Serbian Krajina (Croatia), 1992—1995 / Jakob Brink Rasmussen // *Baltic Security & Defence Review*. — 2014. — Vol. 16, № 1. — P. 70–124.

142. Razza Di N. Les nouveaux défis du processus onusien de consolidation de la paix en Haïti / Namie Di Razza // *Bulletin de l'Association de Géographes Français*. — 2010. — № 3. — P. 293–307.

143. Régnier P.D. Dictionnaire de géographie militaire / PaulDavid Régnier. — Paris : CNRS, 2008 — 264 p.

144. Roehrig T. South Korea, foreign aid and UN peacekeeping: contributing to international peace and security as a middle power / Terence Roehrig // *Korea Observer*. — 2013. — Vol. 44, № 4. — P. 623–645.

145. SIPRI's databases [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.sipri.org/databases>.

146. Smith D. The state of the world atlas : [a unique survey of current events and global trends] / Dan Smith. — London : Earthscan, 2007. — 144 p.

147. Smith S. Atlas de l'Afrique / Stephen Smith. — Paris : Autrement, 2012. — 80 p.

148. Table 2: Human Development Index trends, 1980-2013 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://hdr.undp.org/en/content/table2humandevelopmentindextrends19802013>.

149. Tardy T. The dangerous liaisons of the responsibility to protect and the protection of civilians in peacekeeping operations / Thierry Tardy // *Global Responsibility to Protect*. — 2012. — № 4. — P. 424–448.

150. Transfers of major conventional weapons: sorted by supplier. Deals with deliveries or orders made for year range 2000 to 2014 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php.

151. UN Peacekeeping in trouble: Lessons Learned from the Former Yugoslavia / [Ed. by W. Biermann and M. Vadset]. — Aldershot : Ashgate, 1998. — 386 p.

152. Vales T. P. Peacekeeping operations as incentive to professionalism of armed forces: the case of Uruguay / Tiago Pedro Vales // *Merediano* 47. — 2011. — Vol. 12, № 128. — P. 34–43.

153. Williams P. Protection, resilience and empowerment: United Nations peacekeeping and violence against civilians in contemporary war zones / P. Williams // *Politics*. — 2013. — Vol. 33. — P. 287–298.

154. Woodward R. Military geographies / Rachel Woodward. — Bodmin : University press, 2004. — 196 p.

155. Yamashita H. The Group of 8 and global peacekeeping 2004–2010 / Hikaru Yamashita // Global Governance. — 2013. — № 19. — P. 333–352

156. Yuen A. Consent and bargaining leverage: signaling dynamics in peacekeeping negotiations / Amy Yuen // Conference papers of the American Political Science Association. — 2014. — P. 1–27.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Нормативно-правові акти України з питань миротворчої діяльності

Таблиця А.1

Законодавчі акти України щодо миротворчої діяльності

Дата	Реєстрацій- ний номер	Назва законодавчого акту
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
03.07.1992 р.	№ 2538XII	Постанова Верховної Ради України «Про участь батальйону Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії»
11.08.1992 р.	№ 461	Постанова Кабінету Міністрів України «Про фінансове забезпечення діяльності батальйону Збройних Сил України, направлено до складу Миротворчих Сил ООН»
19.11.1993 р.	№ 3626XII	Постанова Верховної Ради України «Про збільшення чисельності батальйону Збройних Сил України в Миротворчих Силах ООН на території колишньої Югославії та надіслання групи військових спостерігачів»
25.11.1995 р.		Угода між Урядом України та Урядом Російської Федерації про транзит через територію України військових формувань Російської Федерації, які тимчасово знаходяться на території Республіки Молдова

1	2	3
29.12.1995 р.	№ 1073	Постанова Кабінету Міністрів України «Про участь Українського контингенту в операції багатонаціональних Сил з виконання угоди на території Боснії та Герцеговини»
16.01.1996 р.	№ 4/96ВР	Постанова Верховної Ради України «Про надання інженерномостового підрозділу до Місії ООН в Анголі»
25.03.1996 р.	№ 102/96ВР	Постанова Верховної Ради України «Про участь контингенту Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у Східній Славонії»
14.11.1997 р.	№ 1261	Постанова Кабінету Міністрів України «Про виконання резолюцій Ради Безпеки ООН щодо Сьєрра-Леоне»
18.08.1998 р.	№ 1317	Постанова Кабінету Міністрів України «Про виконання резолюції Ради Безпеки ООН щодо Союзної Республіки Югославії»
23.10.1998 р.	№ 1685	Постанова Кабінету Міністрів України «Про участь українських військових спостерігачів у врегулюванні наслідків конфлікту в Придністровському регіоні Республіки Молдова»
03.03.1999 р.	№ 313	Постанова Кабінету Міністрів України «Про участь українського персоналу у Місії ОБСЄ з верифікації в Косово»
14.07.1999 р.	№ 852/99	Указ Президента України «Про направлення миротворчого контингенту для участі України у міжнародній миротворчій операції в Косово, Союзна Республіка Югославія»

1	2	3
16.07.1999 р.	№ 1006XIV	Закон України «Про схвалення Указу Президента України “Про направлення миротворчого контингенту для участі України у міжнародній миротворчій операції в Косово, Союзна Республіка Югославія”»
30.08.1999 р.	№ 1605	Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення діяльності Українського миротворчого контингенту у складі міжнародної присутності з безпеки в Косово, Союзна Республіка Югославія»
02.10.1999 р.	№ 1261/99	Указ Президента України «Про направлення миротворчого персоналу України до Місії ООН у справах тимчасової адміністрації в Косово, Союзна Республіка Югославія»
05.11.1999 р.	№ 2047	Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення діяльності миротворчого персоналу України у Місії ООН у справах тимчасової адміністрації в Косово, Югославія»
07.03.2000 р.	№ 395/2000	Указ Президента України «Про направлення миротворчого персоналу України до Місії ОБСЄ в Косово, Союзна Республіка Югославія»
12.04.2000 р.	№ 634	Постанова Кабінету Міністрів України «Про фінансування підготовки направлення спеціального підрозділу міліції України до Місії ООН у справах тимчасової адміністрації в Косово, Югославія»
20.06.2000 р.	№ 806/2000	Указ Президента України «Про направлення миротворчого контингенту і миротворчого персоналу для участі України в Місії Організації Об'єднаних Націй в Демократичній Республіці Конго та миротворчого контингенту для участі України в Тимчасових силах Організації Об'єднаних Націй у Лівані»

1	2	3
22.06.2000 р.	№ 1832III	Закон України «Про схвалення рішення Президента України про направлення миротворчого контингенту і миротворчого персоналу для участі України в Місії Організації Об'єднаних Націй в Демократичній Республіці Конго та миротворчого контингенту для участі України в Тимчасових силах Організації Об'єднаних Націй у Лівані»
01.07.2000 р.	№ 848/2000	Указ Президента України «Про чисельність миротворчого персоналу України у складі Місії ООН у справах тимчасової адміністрації в Косово, Союзна Республіка Югославія»
26.10.2000 р.	№ 1596	Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення діяльності українських миротворчих контингентів і миротворчого персоналу в складі Місії ООН у Демократичній Республіці Конго та Тимчасових сил ООН у Лівані»
08.11.2000 р.	№ 1653	Постанова Кабінету Міністрів України «Про фінансове забезпечення діяльності миротворчого персоналу України у складі Місії ООН у справах тимчасової адміністрації в Косово, Союзна Республіка Югославія»
08.12.2000 р.	№ 1320/2000	Указ Президента України «Про направлення миротворчого персоналу для участі України в Місії Організації Об'єднаних Націй у Ефіопії та Еритреї»
08.12.2000 р.	№ 1319/2000	Указ Президента України «Про участь України в міжнародній миротворчій операції Організації Об'єднаних Націй в Сьєрра-Леоне»

1	2	3
14.12.2000 р.	№ 2148ІІІ	Закон України «Про схвалення рішення Президента України про направлення миротворчого контингенту для участі України в Місії Організації Об'єднаних Націй в Сьєрра-Леоне»
28.12.2000 р.	№ 1924	Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення діяльності Українського миротворчого контингенту Місії ООН у Сьєрра-Леоне»
14.03.2001 р.	№ 232	Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення діяльності Українського миротворчого персоналу в складі Місії ООН у Ефіопії та Еритреї»
08.02.2002 р.	№ 118/2002	Указ Президента України «Про направлення миротворчого персоналу України до Тимчасових сил Організації Об'єднаних Націй у Лівані та до Місії Організації Об'єднаних Націй у Сьєрра-Леоне»
13.07.2002 р.	№ 638/2002	Указ Президента України «Про додаткове направлення миротворчого персоналу України до Тимчасових сил Організації Об'єднаних Націй у Лівані»
31.07.2002 р.	№ 681/2002	Указ Президента України «Про додаткове направлення миротворчого персоналу України до Місії Організації Об'єднаних Націй у Демократичній Республіці Конго»
16.01.2003 р.	№ 7р	Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про відшкодування ДП "Укроборонсервіс" витрат, пов'язаних з підготовкою та участю миротворчого персоналу України у складі Тимчасових сил ООН у Лівані»

1	2	3
18.03.2003 р.	№ 227/2003	Указ Президента України «Про направлення 19-го окремого батальйону радіаційного, хімічного та біологічного захисту Збройних Сил України до Держави Кувейт для надання допомоги в захисті цивільного населення цієї держави від наслідків можливого застосування зброї масового ураження та у ліквідації можливих наслідків застосування зброї масового ураження на території Держави Кувейт»
19.03.2003 р.	№ 357	Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення діяльності українського військового контингенту, що направляється до Держави Кувейт для виконання завдань цивільної оборони»
20.03.2003 р.	№ 632IV	Закон України «Про ратифікацію Угоди (у формі обміну листами) між Україною та Державою Кувейт про надання допомоги 19-м окремим батальйоном радіаційного, хімічного та біологічного захисту Збройних Сил України в захисті цивільного населення Держави Кувейт від наслідків можливого застосування зброї масового ураження та у ліквідації можливих наслідків застосування зброї масового ураження на території Держави Кувейт»

1	2	3
20.03.2003 р.	№ 633IV	Закон України «Про схвалення рішення Президента України про направлення 19-го окремого батальйону радіаційного, хімічного та біологічного захисту Збройних Сил України до Держави Кувейт для надання допомоги в захисті цивільного населення цієї держави від наслідків можливого застосування зброї масового ураження та у ліквідації можливих наслідків застосування зброї масового ураження на території Держави Кувейт»
02.06.2003 р.	№ 459/2003	Указ Президента України «Про направлення миротворчого контингенту для участі України у міжнародній миротворчій операції в Республіці Ірак»
04.06.2003 р.	№ 869	Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення діяльності українського миротворчого контингенту, що направляється до Республіки Ірак для участі у міжнародній миротворчій операції»
05.06.2003 р.	№ 897IV	Закон України «Про схвалення рішення Президента України про направлення миротворчого контингенту для участі України у міжнародній миротворчій операції в Республіці Ірак»
28.07.2003 р.	№ 754/2003	Указ Президента України «Про відкликання українського миротворчого контингенту з Косово»
30.07.2003 р.	№ 768/2003	Указ Президента України «Про передислокацію 19 окремого батальйону радіаційного, хімічного та біологічного захисту Збройних Сил України з території Держави Кувейт у Республіку Ірак»

1	2	3
01.08.2003 р.		Угода (у формі обміну листами) між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Кувейт про умови тимчасового перебування з метою транзитного переміщення та статус миротворчого контингенту на території Держави Кувейт
10.11.2003 р.	№ 1279/2003	Указ Президента України «Про направлення миротворчого контингенту та миротворчого персоналу для участі України в Місії Організації Об'єднаних Націй у Ліберії»
09.12.2003 р.	№ 1355XV	Про схвалення рішення Президента України щодо направлення миротворчого контингенту для участі України в Місії Організації Об'єднаних Націй у Ліберії
10.12.2003 р.	№ 1899	Постанова Кабінету Міністрів України «Про виконання резолюції Ради Безпеки ООН щодо Демократичної Республіки Конго»
18.02.2004 р.	№ 187	Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення діяльності українського миротворчого контингенту та миротворчого персоналу, що направляється до Місії ООН у Ліберії»
29.04.2004 р.	№ 547	Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення діяльності миротворчого персоналу України у складі Поліцейської Місії Європейського Союзу в Республіці Македонія»
01.06.2004 р.	№ 595/2004	Указ Президента України «Про направлення миротворчого персоналу для участі України в Операції Організації Об'єднаних Націй в Кот-д'Івуарі»

1	2	3
03.12.2004 р.	№ 2217IV	Постанова Верховної Ради України «Про відкликання миротворчого контингенту України, направленою для участі у міжнародній миротворчій операції в Республіці Ірак»
16.12.2004 р.	№ 1694	Постанова Кабінету Міністрів України «Про виконання резолюції Ради Безпеки ООН щодо Судану»
11.01.2005 р.	№ 2314IV	Постанова Верховної Ради України «Про відкликання миротворчого контингенту України з Республіки Ірак»
29.03.2005 р.	№ 899/2005рп	Розпорядження Президента України «Про делегацію України на переговори з Урядом Республіки Ірак та командуванням Багатонаціональних сил в Іраку щодо виведення українського миротворчого контингенту з Республіки Ірак та довгострокового співробітництва в економічній, воєнній і військовотехнічній сферах»
13.07.2005 р.	№ 585	Постанова Кабінету Міністрів України «Про виконання резолюцій Ради Безпеки ООН щодо Кот-д'Івуару»
18.01.2006 р.	№ 29	Постанова Кабінету Міністрів України «Про виконання резолюцій Ради Безпеки ООН щодо Судану»
14.09.2006 р.	№ 132V	Закон України «Про схвалення рішення Президента України щодо участі миротворчого контингенту України в забезпеченні безпеки Спеціального суду по Республіці Сьєрра-Леоне»

1	2	3
28.09.2005 р.	№ 1384/2005	Указ Президента України «Про направлення миротворчого персоналу для участі України в Місії Організації Об'єднаних Націй у Судані»
30.11.2005 р.	№ 1675/2005	Указ Президента України «Про направлення миротворчого персоналу України до Республіки Ірак»
03.04.2006 р.	№ 277/2006	Указ Президента України «Про участь України у миротворчій операції Африканського союзу в Судані»
10.04.2006 р.	№ 476	Постанова Кабінету Міністрів України «Про надання матеріально-технічних ресурсів та послуг Африканському союзу для проведення миротворчої операції в Судані»
12.07.2006 р.	№ 963	Постанова Кабінету Міністрів України «Про виконання резолюцій Ради Безпеки ООН щодо Демократичної Республіки Конго»
26.01.2007 р.	№ 47/2007	Указ Президента України «Про направлення миротворчого персоналу України для участі в операції Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан»
11.04.2008 р.	№ 337/2008	Указ Президента України «Про направлення миротворчого персоналу для участі України у Місії Організації Об'єднаних Націй з надання допомоги Республіці Ірак»
25.04.2008 р.	№ 403/2008	Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 року “Про заходи щодо забезпечення безпеки громадян України, які беруть участь у міжнародних миротворчих операціях у Косово”»

1	2	3
24.04.2009 р.	№ 435/2009	Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України»»
11.09.2009 р.	№ 732/2009	Указ Президента України «Про направлення миротворчого персоналу для участі України у Силах Організації Об'єднаних Націй з підтримання миру на Кіпрі»
23.10.2009 р.	№ 854/2009	Указ Президента України «Про направлення миротворчого контингенту для участі України в наданні оперативної підтримки Місії ООН у Кот-д'Івуарі»
16.12.2009 р.	№ 1355	Постанова Кабінету Міністрів України «Про тимчасове застосування Угоди (у формі обміну листами) між Кабінетом Міністрів України та Організацією Північноатлантичного договору стосовно транзитного перевезення територією України вантажів для забезпечення операції Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ) на території Ісламської Республіки Афганістан»
15.01.2010 р.	№ 27/2010	Указ Президента України «Про направлення додаткового миротворчого персоналу України для участі в операції Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан»
20.01.2010 р.	№ 41/2010	Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 листопада 2009 року «Щодо участі України в операції Європейського Союзу EU NAVFOR ATALANTA»»

1	2	3
04.11.2010 р.	№ 2671VI	Закон України «Про схвалення рішення Президента України щодо участі миротворчого контингенту України в наданні оперативної підтримки Місії ООН у Кот-д'Івуарі»
08.12.2011 р.	№ 1109/2011	Указ Президента України «Про направлення миротворчого контингенту для участі України в наданні підтримки Операції ООН у Кот-д'Івуарі»
01.02.2012 р.	№ 48/2012	Указ Президента України «Про направлення додаткового миротворчого персоналу для участі України у Силах Організації Об'єднаних Націй з підтримання миру на Кіпрі»
05.07.2012 р.	№ 5058VI	Закон України «Про схвалення рішення Президента України щодо направлення миротворчого контингенту для участі України в Місії ООН зі стабілізації у Демократичній Республіці Конго»
05.07.2012 р.	№ 434/2012	Указ Президента України «Про направлення миротворчого контингенту для участі України в Місії ООН зі стабілізації у Демократичній Республіці Конго»
06.07.2012 р.	№ 5181VI	Закон України «Про схвалення рішення Президента України щодо направлення миротворчого контингенту для участі України у транскордонних операціях у рамках міжмісійного співробітництва між Місією ООН у Ліберії та Операцією ООН у Кот-д'Івуарі»
06.07.2012 р.	№ 442/2012	Указ Президента України «Про направлення миротворчого контингенту для участі України у транскордонних операціях у рамках міжмісійного співробітництва між Місією ООН у Ліберії та Операцією ООН у Кот-д'Івуарі»

1	2	3
13.07.2012 р.	№ 446/2012	Указ Президента України «Про направлення миротворчого персоналу для участі України в Місії ООН в Республіці Південний Судан та у Тимчасових силах ООН із забезпечення безпеки в Аб'єй»
10.01.2013 р.	№ 15VII	Закон України «Про схвалення рішення Президента України про направлення національного контингенту для участі України в Операції ООН у Кот-д'Івуарі та транскордонних операціях у рамках міжмісійного співробітництва між Місією ООН у Ліберії та Операцією ООН у Кот-д'Івуарі»
21.02.2013 р., 16.01.2013 р.		Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Італійської Республіки про перевезення військових вантажів та персоналу через територію України у зв'язку з участю Збройних Сил Італійської Республіки у Міжнародних силах сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан
20.06.2013 р.	№ 356VII	Закон України «Про внесення зміни до Закону України “Про схвалення Указу Президента України “Про направлення миротворчого контингенту для участі України у міжнародній миротворчій операції в Косово, Союзна Республіка Югославія”»
22.07.2013 р.		Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Організацією Об'єднаних Націй щодо надання ресурсів до складу Місії ООН зі стабілізації у Демократичній Республіці Конго

1	2	3
17.09.2013 р.	№ 515/2013	Указ Президента України «Про направлення національного контингенту для участі України в Місії ООН зі стабілізації у Демократичній Республіці Конго»
19.09.2013 р.	№ 580VII	Закон України «Про ратифікацію Угоди (у формі обміну листами) між Україною та Організацією Північноатлантичного договору про участь України в операції “Океанський Щит”»
19.09.2013 р.	№ 582VII	Закон України «Про схвалення рішення Президента України про направлення національного контингенту для участі України в Місії ООН зі стабілізації у Демократичній Республіці Конго»
25.09.2013 р.	№ 530/2013	Указ Президента України «Про направлення національного контингенту для участі України в операції “Океанський Щит” та в операції Європейського Союзу “EU NAVFOR ATALANTA”»
08.10.2013 р.	№ 617VII	Закон України «Про схвалення рішення Президента України про направлення національного контингенту для участі України в операції “Океанський Щит” та в операції Європейського Союзу “EU NAVFOR ATALANTA”»
02.07.2014 р.	№ 614р	Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про підписання Протоколу між Урядом України та Організацією Об’єднаних Націй про внесення змін до Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України та Організацією Об’єднаних Націй щодо надання ресурсів до складу Місії ООН зі стабілізації у Демократичній Республіці Конго»

1	2	3
03.07.2014 р.		Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Організацією Об'єднаних Націй щодо надання ресурсів до складу Операції ООН у Кот-д'Івуарі
30.03.2015 р.	№ 185/2015	Указ Президента України «Про направлення національного персоналу для участі України в тренувальнодорадчій Місії НАТО "Рішуча підтримка" в Ісламській Республіці Афганістан»
08.04.2015 р.	№ 302VIII	Закон України «Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Італійської Республіки про перевезення військових вантажів та персоналу через територію України у зв'язку з участю Збройних Сил Італійської Республіки у Міжнародних силах сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан»
21.05.2015 р.	№ 463VIII	Закон України «Про денонсацію Угоди між Урядом України та Урядом Російської Федерації про транзит через територію України військових формувань Російської Федерації, які тимчасово знаходяться на території Республіки Молдова»

Складено за [30].

ДОДАТОК Б

Зовнішньоторгівельні відносини України з країнами, де брали участь у миротворчих операціях вітчизняні військовослужбовці

Таблиця Б.1

Динаміка зовнішньої торгівлі товарами України з країнами, де брали участь у складі миротворчих операцій вітчизняні військовослужбовці млн.дол. США

Країна	Експорт (по роках)				Імпорт (по роках)			
	2002	2005	2010	2014	2002	2005	2010	2014
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>
Ангола	3,8	5,2	5,6	5,1	0,0	0,0	0,3	0,0
Афганістан	5,7	7,2	14,0	10,2	0,8	0,1	0,5	1,0
Боснія і Герцеговина	22,4	15,0	14,9	10,8	0,4	3,2	7,6	29,1
Грузія	57,3	199,7	527,5	488,0	15,8	41,0	136,1	153,7
Гватемала	14,0	16,2	7,2	4,7	4,1	1,3	7,2	67,7
ДР Конго	0,1	0,1	80,1		0,0	0,1	0,8	
Еритрея	13,6	8,0		0,0	0,0	0,0		

Продовження таблиці Б.1

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>
Ефіопія	17,5	39,7	65,9	133,7	0,1	0,1	1,0	1,4
Ірак	122,7	83,3	345,0	710,6		0,2	0,5	43,8
Кіпр	201,0	217,5	175,4	283,7	17,0	4,8	90,5	50,3
Кот-д'Івуар	13,1	12,1	44,6	17,3	35,8	40,9	135,4	84,7
Кувейт	10,0	16,6	22,7	14,7		0,6	0,3	1,8
Ліберія	3,2	1,4	2,8	2,6	0,6	1,4	4,3	0,9
Ліван	59,9	102,5	1033,3	272,3	0,9	2,0	4,2	1,4
Македонія	19,8	35,9	96,0	40,5	0,5	2,6	26,3	21,3
Молдова	302,1	679,1	713,5	743,6	56,2	84,2	73,6	61,9
Південний Судан				2,5				0,0
Сербія	75,4	250,8	199,0	111,7	27,7	53,1	75,9	140,7
Судан	13,9	51,3	96,5	77,7	0,2	0,1	0,2	0,3
Сьєрра-Леоне	1,7	2,9	0,9	3,5	0,0	0,5	0,0	0,3
Таджикистан	43,0	46,9	74,7	46,7	2,9	5,3	3,5	3,2
Хорватія	7,8	60,6	33,4	39,2	11,4	19,4	50,2	47,8

Складено за [32].

**Структура зовнішньої торгівлі товарами України з країнами, де брали участь
у складі миротворчих операцій вітчизняні військовослужбовці¹**

Експорт товарів з України

Товарна група	2011 р.		Товарна група	2014 р.	
	Вартість, тис. дол. США	Частка, %		Вартість, тис. дол. США	Частка, %
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Молдова					
Всього	874 399,3	100,0	Всього	743 630,1	100,0
тютюн і промислові замітники тютюну	63 855,8	7,3	тютюн і промислові замітники тютюну	42 963,3	5,8
палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	62 997,8	7,2	палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	63 269,2	8,5
чорні метали	115 645,3	13,2	пластмаси, полімерні матеріали	37 956,0	5,1
електричні машини	54 806,4	6,3	чорні метали	83 140,2	11,2

¹ Подано відомості щодо товарних груп, частка яких у відповідному агрегаті зовнішньої торгівлі становила 5,0 % і більше.

Продовження таблиці Б.2

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Таджикистан					
Всього	60 246,8	100,0	Всього	46 685,2	100,0
какао та продукти з нього	13 049,0	21,7	м'ясо та їстівні субпродукти	2 742,0	5,9
палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	3 042,2	5,0	молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	3 083,7	6,6
фармацевтична продукція	4 481,9	7,4	цукор і кондитерські вироби з цукру	4 057,2	8,7
реактори ядерні, котли, машини	5 961,8	9,9	какао та продукти з нього	9 694,5	20,8
готові продукти із зерна	5 201,2	8,6	готові продукти із зерна	4 564,6	9,8
електричні машини	9 180,4	15,2	електричні машини	2 951,3	6,3
			папір та картон	5 980,7	12,8
			реактори ядерні, котли, машини	3 069,8	6,6
Боснія і Герцеговина					
Всього	45 438,5	100,0	Всього	10 759,3	100,0
чорні метали	33 789,0	20,6	чорні метали	888,8	8,3
палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	9 346,9	74,4	палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	6 429,6	59,8
			деревина і вироби з деревини	942,7	8,8
			їстівні плоди та горіхи	667,6	6,2

Продовження таблиці Б.2

1	2	3	4	5	6
Македонія					
Всього	81 811,6	100,0	Всього	40 538,8	100,0
палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	5 882,8	7,2	чорні метали	31 698,5	78,2
чорні метали	46 194,1	56,5	мідь і вироби з неї	3 670,4	9,1
мідь і вироби з неї	8 732,8	10,7			
засоби наземного транспорту крім залізничного	14 400,2	17,6			
Сербія					
Всього	273 645,1	100,0	Всього	111 732,8	100,0
руди, шлаки і зола	162 671,3	59,4	руди, шлаки і зола	42 964,9	38,5
27 палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	23 570,0	8,6	палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	9 357,8	8,4
чорні метали	43 891,2	16,0	деревина і вироби з деревини	7 907,0	7,1
			чорні метали	22 901,8	20,5
			вироби з чорних металів	11 081,6	9,9

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Хорватія					
Всього	51 502,2	100,0	Всього	39 174,3	100,0
жири та олії тваринного або рослинного походження	5 655,8	11,0	палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	3 907,8	10,0
чорні метали	36 368,2	70,6	добрива	5 049,9	12,9
			деревина і вироби з деревини	1 982,1	5,1
			чорні метали	14 449,7	36,9
			літальні апарати	6 808,5	17,4
Афганістан					
Всього	14 096,8	100,0	Всього	10 169,9	100,0
молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	897,8	6,4	м'ясо та їстівні субпродукти	971,1	9,5
цукор і кондитерські вироби з цукру	1 814,4	12,9	жири та олії тваринного або рослинного походження	2 443,8	24,0
взуття	3 030,7	21,5	взуття	2 505,6	24,6
чорні метали	3 863,2	27,4	чорні метали	1 797,6	17,7
вироби з чорних металів	1 638,6	11,6			

Продовження таблиці Б.2

1	2	3	4	5	6
Грузія					
Всього	657 499,3	100,0	Всього	487 976,3	100,0
зернові культури	69 249,3	10,5	жири та олії тваринного або рослинного походження	24 515,8	5,0
тютюн і промислові замітники тютюну	70 750,7	10,8	тютюн і промислові замітники тютюну	91 410,1	18,7
чорні метали	76 489,3	11,6	чорні метали	77 184,2	15,8
палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	38 705,9	5,9			
жири та олії тваринного або рослинного походження	77 151,5	11,7			
вироби з чорних металів	53 516,4	8,1			
Ірак					
Всього	609 599,6	100,0	Всього	710 613,7	100,0
чорні метали	495 465,4	81,3	м'ясо та їстівні субпродукти	54 029,5	7,6
літальні апарати	32 680,6	5,4	молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	61 413,8	8,6
			чорні метали	564 212,5	79,4

Продовження таблиці Б.2

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Кіпр					
Всього	174 415,8	100,0	Всього	283 724,9	100,0
палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	103 576,5	59,4	зернові культури	21 487,5	7,6
чорні метали	34 665,9	19,9	палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	232 321,6	81,9
Кувейт					
Всього	2 775,1	100,0	Всього	14 718,6	100,0
молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	1 147,7	41,4	зернові культури	7 617,6	51,8
жири та олії тваринного або рослинного походження	346,7	12,5	жири та олії тваринного або рослинного походження	785,3	5,3
їстівні плоди та горіхи	209,8	7,6	чорні метали	3 099,5	21,1
73 вироби з чорних металів	855,6	30,8	вироби з чорних металів	961,7	6,5
Ліван					
Всього	1362224,5	100,0	Всього	272 317,0	100,0
чорні метали	1253194,2	92,0	зернові культури	96 208,2	35,3

Продовження таблиці Б.2

1	2	3	4	5	6
			жири та олії тваринного або рослинного походження	40 983,0	15,0
			чорні метали	101 693,9	37,3
Ангола					
Всього	12 665,9	100,0	Всього	5 074,7	100,0
молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	668,5	5,3	готові продукти із зерна	301,1	5,9
чорні метали	10 400,0	82,1	чорні метали	1 978,7	39,0
			реактори ядерні, котли, машини	1 781,4	35,1
Ерітрея					
Всього			Всього	155,7	100,0
			жири та олії тваринного або рослинного походження	155,7	100,0
Ефіопія					
Всього	91 517,1	100,0	Всього	133 676,1	100,0
чорні метали	60 346,1	65,9	зернові культури	10 256,5	7,7
літальні апарати	5 173,1	5,7	чорні метали	80 313,9	60,1
Різне	22 488,2	24,6	електричні машини	16 961,1	12,7

1	2	3	4	5	6
Демократична Республіка Конго					
Всього	561,9	100,0	Всього	4 379,1	100,0
молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	518,8	92,3	молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	300,8	6,9
			м'ясо та їстівні субпродукти	1 591,5	36,3
			зернові культури	719,3	16,4
			лігальні апарати	995,7	22,7
Кот-д'Івуар					
Всього	74 582,9	100,0	Всього	17 282,0	100,0
добрива	37 913,3	50,8	жири та олії тваринного або рослинного походження	1 189,7	6,9
чорні метали	35 831,6	48,0	чорні метали	15 095,2	87,3
Ліберія					
Всього	3 704,2	100,0	Всього	2 549,6	100,0
молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	2 558,5	69,1	м'ясо та їстівні субпродукти	1 254,4	49,2
овочі	214,7	5,8	молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	871,1	34,2

Продовження таблиці Б.2

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
чорні метали	198,5	5,4	чорні метали	181,0	7,1
Південий Судан¹					
			Всього	2 516,9	100,0
			літальні апарати	330,0	13,1
			Різне	2 017,4	80,2
Судан					
Всього	136 967,1	100,0	Всього	77 736,6	100,0
жири та олії тваринного або рослинного походження	64 599,5	47,2	жири та олії тваринного або рослинного походження	58 126,9	74,8
реактори ядерні, котли, машини	6 981,7	5,1	зернові культури	16 183,6	20,8
Сьєрра-Леоне					
Всього	768,5	100,0	Всього	3 545,1	100,0
молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	339,6	44,2	молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	2 354,7	66,4
продукція борошно-мельнокруп'яної промисловості	407,5	53,0	продукція борошно-мельнокруп'яної промисловості	741,7	20,9

¹ Проголошено незалежність у 2011 р. До того часу дані за цією країною були включені до даних зовнішньої торгівлі зі Суданом.

Продовження таблиці Б.2

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Гватемала					
Всього	13 753,3	100,0	Всього	4 674,7	100,0
добрива	12 473,5	90,7	добрива	1 695,1	36,3
чорні метали	754,9	5,5	реактори ядерні, котли, машини	1 995,1	42,7
			електричні машини	437,9	9,4

Імпорт товарів з України

Товарна група	2011 р.		Товарна група	2014 р.	
	вартість, <i>тис. дол. США</i>	Частка, %		вартість, <i>тис. дол. США</i>	Частка, %
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Молдова					
Всього	130 362,1	100,0	Всього	61 859,5	100,0
чорні метали	48 102,8	36,9	їстівні плоди та горіхи	3 885,6	6,3
			алкогольні і безалкогольні напої та оцет	25 807,8	41,7
			бавовна	3 062,5	5,0
			чорні метали	4 886,5	7,9

Продовження таблиці Б.2

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Таджикистан					
Всього	13 025,4	100,0	Всього	3 233,2	100,0
їстівні плоди та горіхи	2 390,8	18,4	їстівні плоди та горіхи	2 645,5	81,8
бавовна	3 357,1	25,8	алюміній і вироби з нього	381,7	11,8
алюміній і вироби з нього	7 100,3	54,5			
Боснія та Герцеговина					
Всього	20 584,5	100,0	Всього	29 308,9	100,0
палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	10 866,9	52,8	палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	20 755,1	70,8
фармацевтична продукція	5 242,2	25,5	фармацевтична продукція	5 138,8	17,5
реактори ядерні, котли, машини	1 081,9	5,3			
електричні машини	1 999,5	9,7			
Македонія					
Всього	147 545,3	100,0	Всього	21 331,4	100,0
чорні метали	87 629,2	59,4	овочі	2 475,0	11,6

Продовження таблиці Б.2

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
електричні машини	48 778,6	33,1	їстівні плоди та горіхи	2 274,1	10,7
засоби наземного транспорту крім залізничного	17,8	0,0	тютюн і промислові замітники тютюну	6 539,4	30,7
			чорні метали	5 959,5	27,9
			електричні машини	2 164,6	10,1
Сербія					
Всього	115306,0	100,0	Всього	140 739,6	100,0
фармацевтична продукція	7 184,5	6,2	зернові культури	28 064,1	19,9
пластмаси, полімерні матеріали	45 718,5	39,6	насіння і плоди олійних рослин	8 977,3	6,4
деревина і вироби з деревини	5 938,1	5,1	пластмаси, полімерні матеріали	27 377,8	19,5
реактори ядерні, котли, машини	5 866,0	5,1	деревина і вироби з деревини	4 075,7	2,9
електричні машини	10 823,9	9,4	папір та картон	14 704,8	10,4
			реактори ядерні, котли, машини	7 660,2	5,4
			електричні машини	14 288,8	10,2
Хорватія					
Всього	52 881,8	100,0	Всього	47 848,5	100,0
фармацевтична продукція	25 923,1	49,0	фармацевтична продукція	23 878,7	49,9

Продовження таблиці Б.2

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
пластмаси, полімерні матеріали	5 729,0	10,8	реактори ядерні, котли, машини	6 020,8	12,6
реактори ядерні, котли, машини	10 827,5	20,5			
Афганістан					
Всього	1 121,1	100,0	Всього	1 037,4	100,0
їстівні плоди та горіхи	760,8	67,9	їстівні плоди та горіхи	1 002,6	96,6
насіння і плоди олійних рослин	62,8	5,6			
натуральне та штучне хутро	287,3	25,6			
Грузія					
Всього	144373,7	100,0	Всього	153 664,4	100,0
алкогольні і безалкогольні напої та оцет	73 628,2	51,0	алкогольні і безалкогольні напої та оцет	72 294,0	47,0
чорні метали	30 595,2	21,2	чорні метали	25 484,4	16,6
їстівні плоди та горіхи	11 847,6	8,2	залізничні локомотиви	28 876,6	18,8
Ірак					
Всього	123,1	100,0	Всього	43 760,0	100,0
їстівні плоди та горіхи	41,8	34,0	Різне	41 000,0	93,7
тютюн і промислові замітники тютюну	81,0	65,8			

Продовження таблиці Б.2

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Кіпр					
Всього	143933,0	100,0	Всього	50 298,8	100,0
алкогольні і безалкогольні напої та оцет	12 680,6	8,8	алкогольні і безалкогольні напої та оцет	17 953,2	35,7
фармацевтична продукція	9 933,9	6,9	фармацевтична продукція	10 131,0	20,1
електричні машини	98 762,2	68,6	ефірні олії	10 299,7	20,5
Кувейт					
Всього	605,0	100,0	Всього	1 815,3	100,0
органічні хімічні сполуки	32,9	5,4	пластмаси, полімерні матеріали	1 804,7	99,4
пластмаси, полімерні матеріали	453,9	75,0			
засоби наземного транспорту крім залізничного	84,2	13,9			
Ліван					
Всього	3 174,0	100,0	Всього	1 413,5	100,0
овочі	356,5	11,2	продукти переробки овочів	111,2	7,9
тютюн і промислові замітники тютюну	2 188,7	69,0	тютюн і промислові замітники тютюну	919,7	65,1
добрива	251,7	7,9	пластмаси, полімерні матеріали	172,8	12,2

Продовження таблиці Б.2

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
			реактори ядерні, котли, машини	76,0	5,4
Ангола					
Всього	146,1	100,0	Всього	11,1	100,0
Товари, придбані в портах	146,1	100,0	Товари, придбані в портах	11,1	100,0
Ерітрея					
Всього	1,1	100,0	Всього	0,0	100,0
овочі	1,1	100,0	вироби з чорних металів	0,0	100,0
Ефіопія					
Всього	1 191,6	100,0	Всього	1 433,9	100,0
кава, чай	1 106,7	92,9	овочі	158,5	11,1
			кава, чай	1 188,5	82,9
Демократична Республіка Конго					
Всього	868,9	100,0	Всього	11,7	100,0
тютюн і промислові замітники тютюну	55,8	6,4	живі тварини	3,6	31,0
каучук, гума	355,7	40,9	Товари, придбані в портах	8,1	68,9
деревина і вироби з деревини	332,2	38,2			

Продовження таблиці Б.2

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Кот-д'Івуар					
Всього	134055,7	100,0	Всього	84 675,9	100,0
какао та продукти з нього	131292,9	97,9	какао та продукти з нього	78 478,3	92,7
			каучук, гума	5 486,6	6,5
Ліберія					
Всього	4 050,5	100,0	Всього	886,1	100,0
каучук, гума	4 020,8	99,3	каучук, гума	886,1	100,0
Південний Судан¹					
			Всього	36,7	100,0
			реактори ядерні, котли, машини	5,8	15,9
			електричні машини	23,3	63,5
			літальні апарати	7,6	20,6

¹ Проголошено незалежність у 2011 р. До того часу дані за цією країною були включені до даних зовнішньої торгівлі зі Суданом.

Судан					
Всього	321,6	100,0	Всього	309,5	100,0
насіння і плоди олійних рослин	31,5	9,8	реактори ядерні, котли, машини	92,8	30,0
реактори ядерні, котли, машини	85,6	26,6	електричні машини	26,1	8,4
електричні машини	34,9	10,8	літальні апарати	51,4	16,6
літальні апарати	38,8	12,1	прилади та апарати оптичні, фотографічні	66,7	21,6
Сьєрра-Леоне					
Всього	9 744,1	100,0	Всього	265,8	100,0
руди, шлаки і зола	9 234,2	94,8	перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	67,5	25,4
			реактори ядерні, котли, машини	18,9	7,1
			електричні машини	166,8	62,7
Гватемала					
Всього	4 663,7	100,0	Всього	67 650,1	100,0
кава, чай	743,4	15,9	руди, шлаки і зола	64 413,8	95,2

Складено за [32].

ДОДАТОК В

Розгортання миротворчих місій України

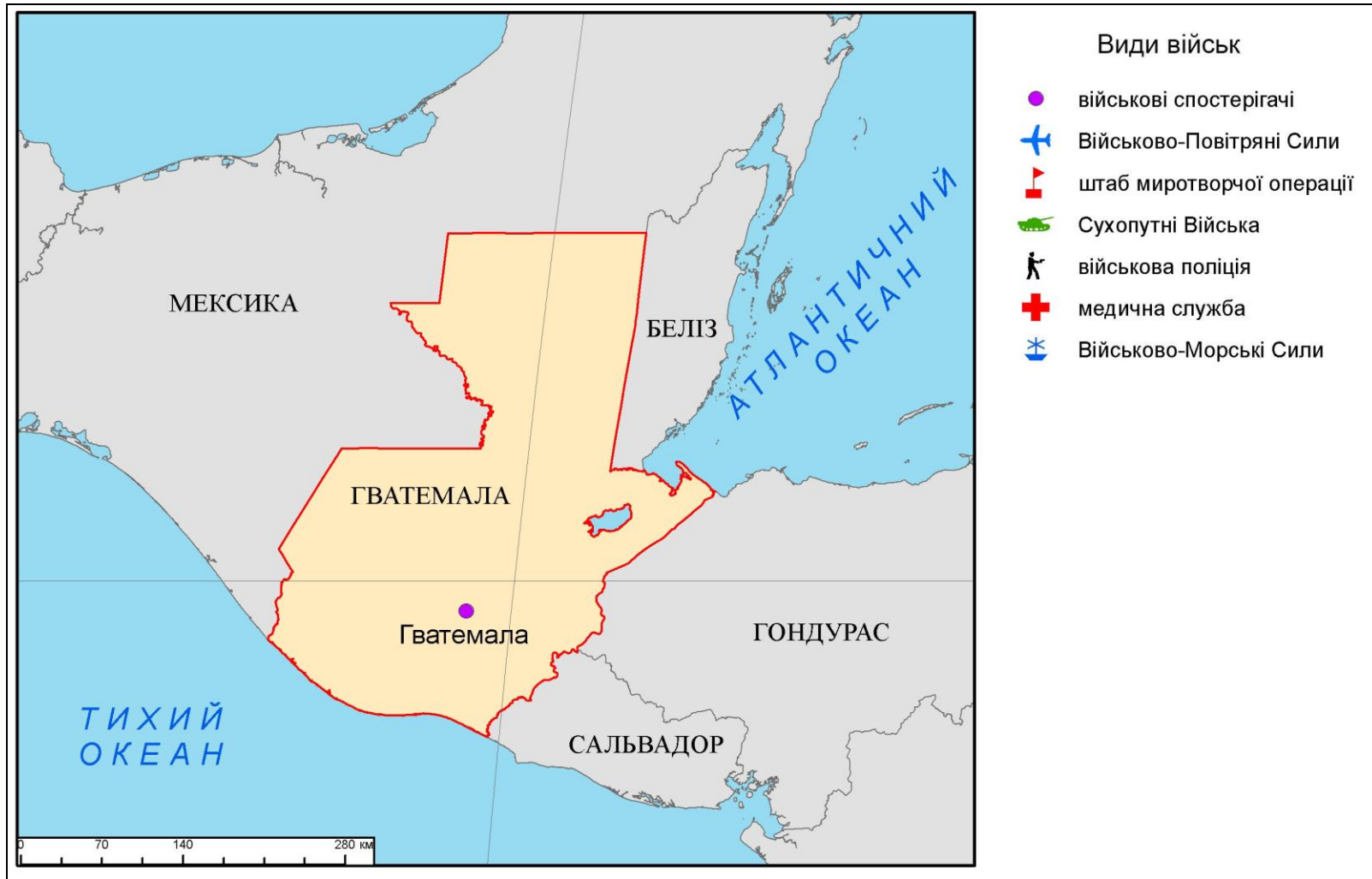

Рисунок В.1. Розміщення української частини миротворчих сил у країнах Америки

Складено автором самостійно на підставі даних [410; 26; 35; 92].

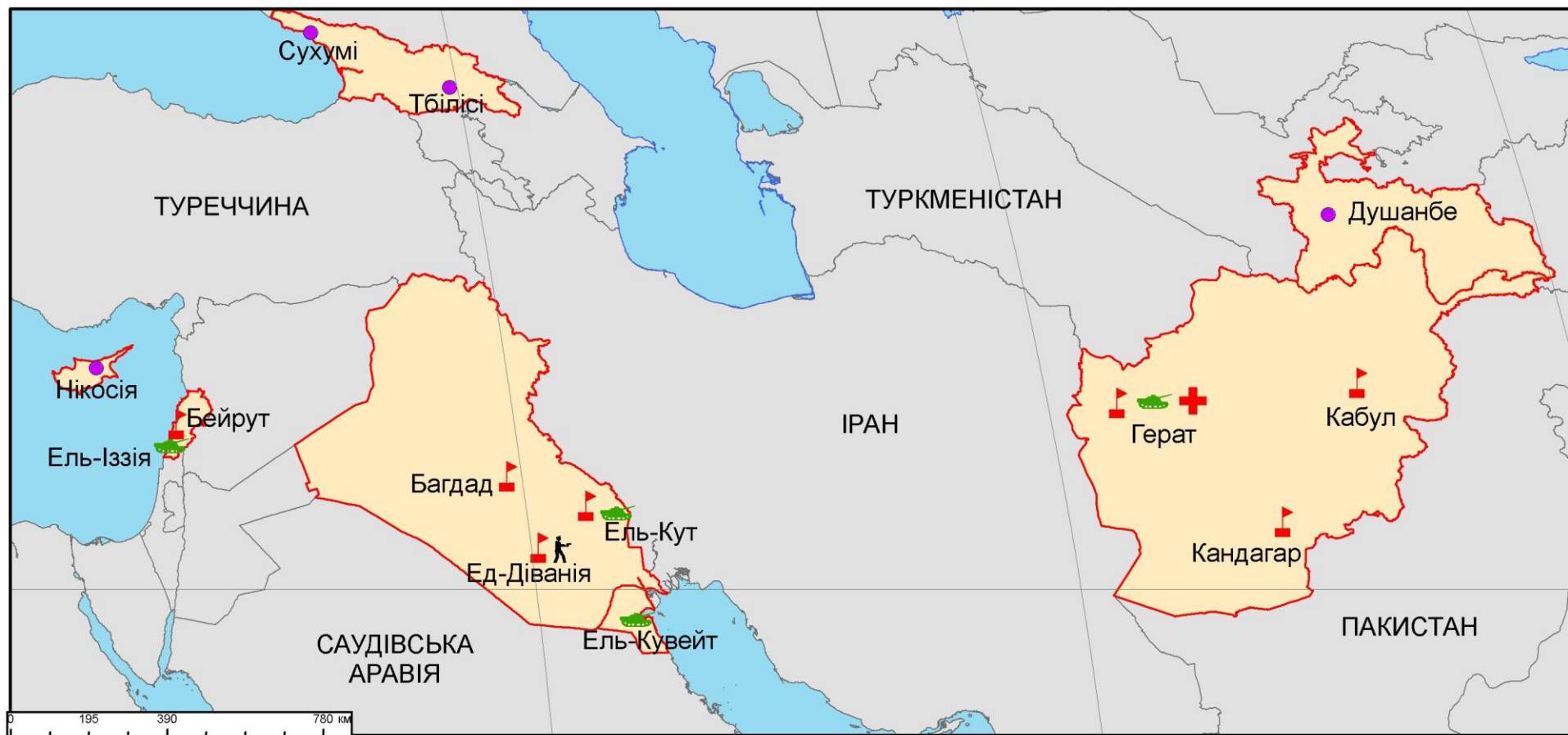

Рисунок В.2. Розміщення української частини миротворчих сил у країнах Азії

Складено автором самостійно на підставі даних [410; 26; 35; 92].

Рисунок В.3. Розміщення української частини миротворчих сил у країнах Європи

Складено автором самостійно на підставі даних [410; 26; 35; 49; 92].

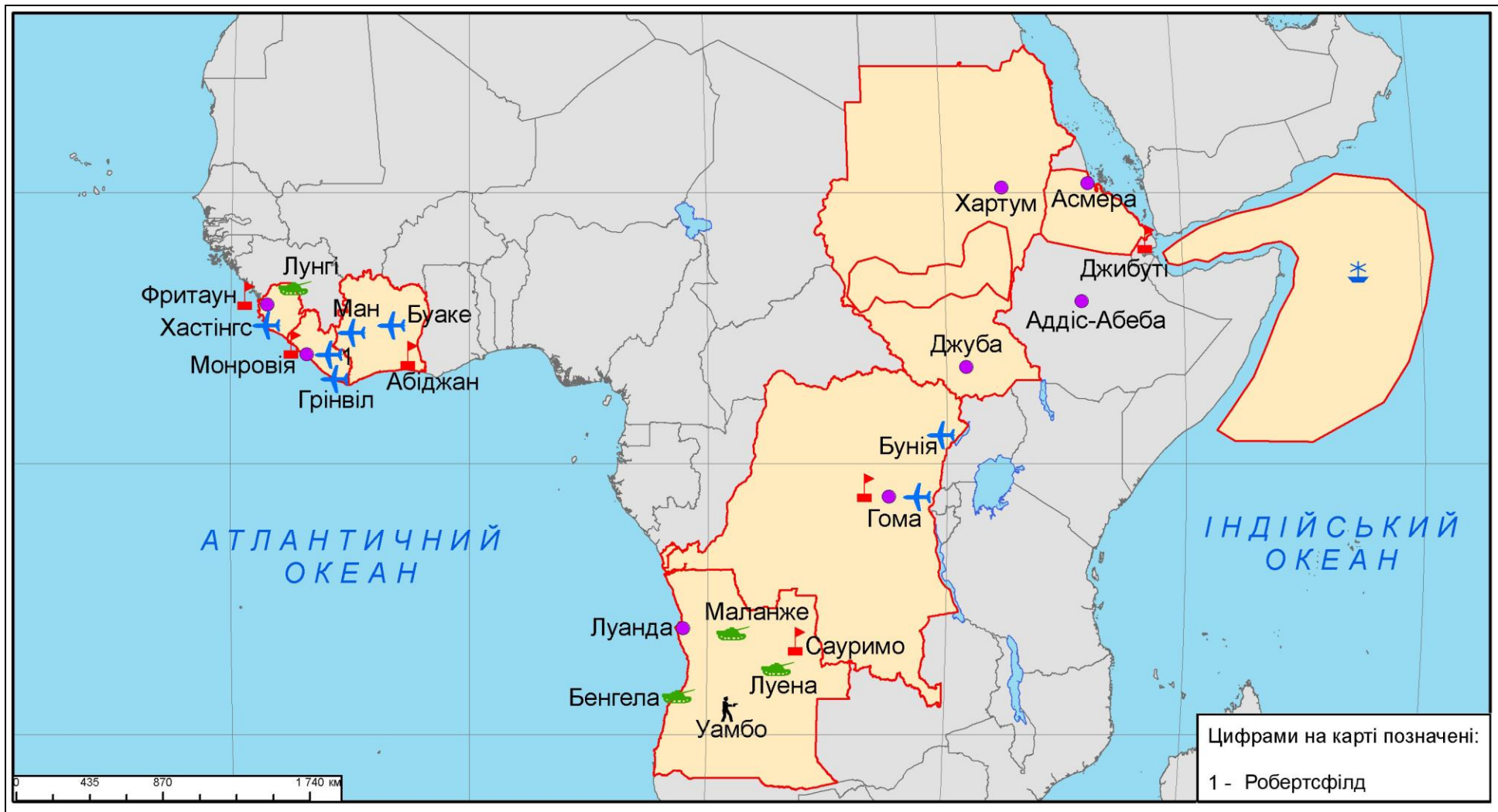

Рисунок В.4. Розміщення української частини миротворчих сил у країнах Африки

Складено автором самостійно на підставі даних [410; 26; 35; 92].